

Tampereen yliopisto
Johtamiskorkeakoulu
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma

Yhteiskuntavastuu on kuollut – kauan eläköön yrityskansalaisuus?

Analyysi valtion näkökulmasta Suomessa harjoitetusta yhteiskuntavastuupolitiikasta

Anna Ahlman
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2016
Ohjaaja: Ilkka Ruostetsaari

AHLMAN, ANNA: Yhteiskuntavastuu on kuollut – kauan eläköön yrityskansalaisuus? Analyysi valtion näkökulmasta Suomessa harjoitetusta yhteiskuntavastuupolitiikasta

Pro gradu -tutkielma, 92 sivua
Politiikan tutkimuksen tutkinto-ohjelma/Valtio-opin opintosuunta
Toukokuu 2016

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on Suomessa harjoitettu yhteiskuntavastuupolitiikka. Tutkimuksen kohteena on Suomen valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämässä. Tutkimusongelmaksi muodostuu se, miten kolme eri instituutiota, markkinat, EU ja kansallinen sääntely, vaikuttavat Suomessa harjoitettuun yhteiskuntavastuupolitiikkaan. Tutkielman lähtökohtana käytettiin Dirk Mattenin ja Jeremy Moonin yhteiskuntavastuun kahtiajakoa suoraan ja epäsuoraan yhteiskuntavastuun konteksteihin. Suorassa kontekstissa yhteiskuntavastuu perustuu yritysten omiin vapaaehtoisin käytäntöihin. Epäsuorassa kontekstissa yhteiskuntavastuun edistämässä on vahvasti mukana julkinen valta, joka määrittelee yritysten vastuut lainsäädännön kautta. Näin ollen tässä tutkielmassa yhteiskuntavastuuta ei määritellä pelkästään lainsäädännön vähimmäisvaatimukset ylittäväksi toiminnaksi.

Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu yhteiskuntavastuun eri jäsenyyksien lisäksi uuden institutionalismin koulukunnan eri lähestymistavoille ja markkinatalouksien luokitteluille. Aineiston analyysi rajataan kahteen eri näkökulmaan: valtion keinoihin ja rajapintoihin edistää yhteiskuntavastuuta. Tom Fox, Halina Ward ja Bruce Howard ovat jäsentäneet neljä eri politiikkakeinoa, joilla valtio voi edistää yhteiskuntavastuuta: pakottaminen, mahdollistaminen, verkostoituminen ja kannustaminen. Rajapinnoilla tarkoitetaan sitä, miten valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä. Erilaisia yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintoja muodostuu siten neljä: instrumentaalinen – normatiivinen, kansainvälinen – kansallinen, vapaaehtoisuus – pakottava sääntely ja yksityinen sektori – julkinen sektori.

Tutkielman keskeisin aineisto koostuu Jyrki Kataisen hallituksen vuonna 2011 julkaistusta hallitusohjelmasta, vuosina 2011 ja 2012 julkaistuista yhteiskuntavastuuta koskevista valtioneuvoston periaatepäätöksistä, vuonna 2011 julkaistusta omistajapolitiikkaa koskevasta valtioneuvoston periaatepäätöksestä ja vuonna 2011 julkaistusta EU:n viimeisimmästä yhteiskuntavastuuta koskevasta tiedonannosta. Tutkimusmetodina käytettiin laadullista sisällönanalyysia. Tutkielma on teoriasidonnainen eli aineiston teemoittelua ohjasi teoreettinen viitekehys.

Aineiston perusteella Suomen valtio edistää Suomessa yhteiskuntavastuuta pääsääntöisesti mahdollistamisen ja kannustamisen eri keinoilla, kuten yhteiskuntavastuuta koskevan tiedon lisäämisellä ja omistajaohjauksen kautta. Yhteiskuntavastuun edistäminen pakottavasti perustuu kansallisen sääntelyn sijaan EU:sta tulevalle paineelle. Koska yhteiskuntavastuuta koskeva kansallinen sääntely nähdään lisäsääntelynä ja uhkana yritysten taloudelliselle tehokkuudelle, yrityksille on jätetty autonomia yhteiskuntavastuun toteuttamisessa. Suomen valtio perustelee yhteiskuntavastuun vapaaehtoista edistämistä korostamalla olemassa olevan lainsäädännön korkeaa tasoa ja kuluttajien roolia markkinoilla. Yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan lisäksi hyvin instrumentaalisesti keinona parantaa yritysten kilpailukykyä. Yhteiskuntavastuun edistämässä on pitkälti kyse globaalin talouden aiheuttamien negatiivisten ulkoisvaikutusten lieventämisestä sen sijaan, että yhteiskuntavastuu nähtäisiin itseisarvona.

Asiasanat: yhteiskuntavastuu, valtio, Suomi, sosiologinen institutionalismi, historiallinen institutionalismi, diskursiivinen institutionalismi, Euroopan unioni, markkinataloudet, sääntely

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkielman lähtökohdat	1
1.2. Tutkielman tavoite, rajaukset ja rakenne	4
2. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	7
2.1. Uusi institutionalismi	7
2.1.1. Sosiologinen institutionalismi	8
2.1.2. Historiallinen institutionalismi	10
2.1.3. Diskursiivinen institutionalismi	10
2.1.4. Markkinatalouksien luokittelu ja kansalliset instituutiot	12
2.2. Yhteiskuntavastuupolitiikka	15
2.2.1. Yhteiskuntavastuun politiikka ja rajapinnat	15
2.2.2. Valtion roolit yhteiskuntavastuun edistämisessä	20
2.2.3. Valtion keinot yhteiskuntavastuun edistämisessä	22
2.4. Yhteiskuntavastuun muutos ja kontrollimekanismit	24
2.4.1. Yhteiskuntavastuun osa-alueet ja kerrokset	24
2.4.2. Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen?	28
2.4.3. Itsesääntely ja kansainväliset ohjeistot	31
2.5.2. Raportointi ja sijoittaminen	33
3. TUTKIELMAN AINEISTO JA METODI	36
3.1. Aineiston esittely	36
3.2. Sisällönanalyysi	38
3.3. Tutkimuskysymykset	41
4. YHTEISKUNTAVASTUUPOLITIikka SUOMESSA	42
4.1. Valtion keinot edistää yhteiskuntavastuuta	42
4.1.1. Pakottaminen	42
4.1.2. Mahdollistaminen	46
4.1.3. Verkostoituminen	49
4.1.4. Kannustaminen	51
4.2. Poliitiikan rajapinnat: valtion argumentit yhteiskuntavastuun edistämiseksi	55
4.2.1. Normatiivinen – instrumentaalinen: yhteiskuntavastuun <i>win win</i> -tilanteet	57
4.2.2. Kansallinen – kansainvälinen: globaalia ja kansallista talouden hallintaa	60
4.2.3. Vapaaehtoisuus – pakottava sääntely: sääntely uhkana yritysten tehokkuudelle	62
4.2.4. Yksityinen sektori – julkinen sektori: yhteiskuntavastuu koko Suomen asia	63

5. INSTITUUTTIIDEN VAIKUTUS YHTEISKUNTAVASTUUPOLITIIKAN EDISTÄMISESSÄ	66
5.1 Yhteiskuntavastuun kansainvälistyminen: EU ja OECD	66
5.2. Markkinatalouksien kahtiajako ja talouden kansainvälistyminen	71
5.3. Kansallisen sääntelyn koordinointi ja kehitys	74
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	76
6.1 Täydentävää sääntelyä yritysten autonomian ehdoilla	76
6.2 Hybridi markkinatalous.....	78
6.3. Yhteiskuntavastuun evoluutio	79
6.4. Jatkotutkimuksen paikat.....	80
LÄHDELUETTELO	81

1. JOHDANTO

1.1. Tutkielman lähtökohdat

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee valtion näkökulmasta yritysten yhteiskuntavastuuta (corporate social responsibility, CSR). Tutkielman aiheena on Suomessa harjoitettu yhteiskuntavastuupolitiikka ja tutkimuskohteena on Suomen valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämisessä. Tutkielmassa analysoidaan sitä, miten valtio määrittelee yhteiskuntavastuun ja perustelee valitsemiaan keinoja edistää yhteiskuntavastuuta. Koska tutkielmassa halutaan pitää koko julkisen hallinnon kattava näkökulma, valtiolla tarkoitetaan tässä tutkielmassa valtioneuvostoa eli ministeriöiden muodostamaa päätöksentekoelementtiä.

Yhteiskuntavastuulla on Suomessa pitkä historia. 1900-luvun alun suomalaista yhteiskuntaa voidaan kuvata patruunataloudeksi, jossa yritykset huolehtivat tehtävistä, jotka nykyisin kuuluvat valtiolle, kuten terveydenhuolto, koulut ja asunnot (Juholin 2003, 22). Eurooppalaista yhteisymmärrystä yhteiskuntavastuusta on pyritty rakentamaan 1990-luvulta lähtien (Jutila 2008, 11). Tuolloin Suomessa vallitsi pankkikriisin ja Neuvostoliiton romahtamisen seurauksena syvä lama. Suomen pääomamarkkinoita oli vapautettu kymmenen vuoden ajan. Talous oli pysynyt tähän asti suhteellisen suljettuna. Taloutta yleisesti kuvasivat valtion koordinointi, pitkäaikaiset investoinnit raskaaseen teollisuuteen, kartellit ja liike-elämä, jota dominoivat valtio-omisteiset yritykset. (Tainio & Lilja 2003, 72.) Päivi Oinaan (2005, 1230–1235) mukaan tähän niin sanottuun suomalaiseen kapitalismiin kuului lisäksi metsäteollisuuden läheinen suhde poliittiseen eliittiin. 1990-luvun laman aikana metsiin perustuva taloudellinen hyvinvointi alkoi kuitenkin vaihtua uskoon teknologiasta hyvinvoinnin lisääjänä. Heinäkuussa 1991 pääministeri Harri Holkeri soitti ensimmäisen GSM -puhelun Tampereen apulaiskaupunginjohtajalle Kaarina Suoniolle. Puhelu oli merkki Suomen uudesta noususta ja irtiotto lamasta. (YLE 2012).

Kaksi vuosikymmentä myöhemmin 1990-luvun laman jälkeen Suomi on jälleen kriisissä. Suomen tuotantorakenne on poikkeuksellisen suuryritysvetoista, jossa suuryritykset muodostavat muutamia vahvoja klustereita, eräänlaisia kauppapaikkoja alihankkijoilleen. Kun suomalaisia alihankkijoita esimerkiksi metsä- ja teknologiaklustereiden sisällä on alettu 2010-luvun molemmin puolin karsia, koko Suomi alkaa olla äkillisen rakennemuutoksen aluetta. Suomen teollisuudesta on kokonaisuudessa hävinnyt 60 000 työpaikkaa kymmenen vuoden sisällä, joista Nokia-klusterista kahden vuoden aikana on hävinnyt 14 000 työpaikkaa. (TEM 2013, 13.)

Yritykset hakevat uudelleensijoittumisella pois teollistuneista länsimaista parempaa kannattavuutta. Näitä yritysten uudelleenjärjestelyjä perustellaan esimerkiksi sijoittumismaan halvemmalla työvoimalla tai raaka-aineilla. (Mäkelä & Näsi 2010, 150; Scholte 2005, 32.) Tätä kehitystä voidaan kuvata myös organisaatiomuutoksen käsitteellä. Barskyn, Husseinin ja Jablonskyn (1999, 583) mukaan:

”Organisatorisesta supistamisesta” on tullut yleinen ilmaisu kuvaamaan yritysten sopeutumista globaaliin kilpailuun, teknologisiin innovaatioihin sekä julkisen vallan sääntelymuutoksiin. Useiden viime vuosien aikana monet yritykset ovat supistaneet työpaikkoja eliminoimalla, laitoksia sulkemalla sekä vetäytymällä eri liiketoiminnoista.

Organisaatiomuutoksilla on merkittäviä vaikutuksia leikkauksia tekevän yrityksen sidosryhmiin, kuten työntekijöihin, lähiyhteisöön ja valtioon (Mäkelä & Näsi 2010, 150). Kunnissa, joissa yritys on keskeisin työnantaja, tilanne voi olla taloudellisesti kestämaton yhteisö- ja ansiotuloverojen romahduksen seurauksena. Myös alue- ja työllisyyspoliittisesti tilanne voi olla haastava. Uusien työnantajien houkutteleva kuntaan, ja työpaikkojen luominen vaatii aikaa ja resursseja.

Kyse on yritysten kilpailukykyyn edistämisestä globalisoituvassa kvartaalitaloudessa, jossa pääomat liikkuvat yli kansallisvaltioiden rajojen. Kvartaalitaloudella tarkoitetaan Heikki Patomäen (2007, 12) määritelmää, jonka mukaan liikkeenjohdon päätöksiä ohjaa neljännes- tai puolivuositain pörssisijoittajille annettava informaatio, jonka tavoitteena on, että yhtiön osakkeiden arvo nousisi mahdollisimman paljon. Heikki Patomäki (2007, 20) näkee ekonomistisessa suhteessa, pääoman rajattomassa liikkumisessa, globalisaation tarkoittavan poikkikansallista uusliberalismia. Jan Aart Scholte (2005, 46–61) korostaa monikansallisten¹ yritysten ylikansallisuuteen liittyviä haasteita ja määrittelee globalisaation alueellisten näkökohtien voimistuvana heikentymisenä sosiaalisten, taloudellisten ja poliittisten toimintojen, prosessien ja suhteiden perustana.

Euroopan unionissa (jatkossa EU) yhteiskuntavastuuta edistetään muun muassa niin sanotuilla tiedonannoilla, joista ensimmäinen tiedonanto eli Vihreä kirja julkaistiin vuonna 2001. Vaikka Suomi liittyi Euroopan unioniin jo vuonna 1995, ensimmäinen valtioneuvoston yhteiskuntavastuuta koskeva periaatepäätös julkaistiin Suomessa vasta vuonna 2011. Koko julkisen hallinnon kattavan periaatepäätöksen aikaansaaminen tapahtui suhteellisen myöhään verrattuna esimerkiksi muihin Pohjoismaihin. Maria Gjørberg (2011, 8) näkee pohjoismaisen liike-elämän ja muun yhteiskunnan välisen suhteen yhteiskuntavastuullisen sääntelyn johtavana mallina. Kaikkia Pohjoismaita yhdistää tasavertaisuuden ideaali, konsensuksen poliittinen kulttuuri, tiukka sääntely ja korporatistiset perinteet. Ne ovat hyvinvointivaltioita, jotka ovat sitoutuneita kansainvälisiin instituutioihin, kuten Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestöön (jatkossa OECD), Maailmanpankkiin ja Yhdistyneisiin Kansakuntiin (jatkossa YK). Lisäksi kaikilla Pohjoismailla on pienet, avoimet ja merkittävästi viennistä riippuvaiset taloudet. Myöhemmässä tuotannossaan Gjørberg (2012, 43) tuo kuitenkin esille, että pelkästään Pohjoismaita yhdistävien tekijöiden perusteella ei kuitenkaan voida olettaa, että olisi olemassa yhtenäistä pohjoismaista yhteiskuntavastuupolitiikkaa. Munkelien, Goyer Rudolfssonin ja Fratzakin (2005, 182–197) mukaan Suomi ei ole ollut yhteiskuntavastuun edelläkävijävaltio, ei edes verrattuna muihin Pohjoismaihin.

¹ Monikansallisella viitataan yritykseen, jolla on toimintaa useassa eri maassa

John Elkingtonin (2004, 1) luoman kolmoistilinpäätöskäsitteen² mukaan yhteiskuntavastuu jaetaan taloudelliseen, sosiaaliseen ja ympäristövastuuseen. Yhteiskuntavastuu on erittäin kontekstisidonnainen käsite, jonka sisältöön ja toteuttamiseen vaikuttavat kansallisen institutionaalisen viitekehyksen sisältämät epäviralliset muodot eli yhteiskunnan uskomukset ja arvot sekä viralliset normit ja säännöt osana lainsäädäntöä (Matten & Moon 2004, 8). Vaikka yhteiskuntavastuussa on siis kyse siitä, miten yritysten roolit ja vastuut ovat yhteiskunnassa määritelty, yhteiskuntavastuuta on tutkittu akateemisessa maailmassa pitkälti vain liike-elämän ilmiönä (Gjølberg 2012, 5).

Siksi tässä tutkielmassa yhteiskuntavastuuta tutkitaan yritysten sijaan valtion näkökulmasta. Koska yhteiskuntavastuun edistäminen riippuu siitä, miten valtion ja liike-elämän väliset suhteet ovat yhteiskunnassa järjestetty, tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu yhteiskuntavastuun jäsentelyn lisäksi eri instituutiteorioille. Tutkimusongelmaksi muodostuu se, miten EU, kansallinen sääntely ja markkinat vaikuttavat Suomessa harjoitettuun yhteiskuntavastuupolitiikkaan. Koska yhteiskuntavastuun sisältöön ja toteuttamiseen vaikuttavat institutionaalisen viitekehyksen muodollisten normien lisäksi epäviralliset muodot (Matten & Moon 2004, 8), tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu uuden institutionalismin koulukunnalle. Peter Hall ja Rosemary Taylor (1996, 5) jakavat uuden institutionalismin kolmeen analyttiseen lähestymistapaan: sosiologiseen ja historialliseen institutionalismiin ja rationaalisen valinnan teoriaan. Tässä tutkielmassa Hallin ja Taylorin jäsennyksestä käytetään hyödyksi kahta ensimmäistä lähestymistapaa, joita täydennetään diskursiivisella institutionalismilla.

Sosiologisen institutionalismin viitekehyksessä voidaan selittää yhteiskuntavastuupolitiikan samankaltaistumista. Sitä, miten eri toimijat, kuten valtiot, omaksuvat sosialisointi mekanismien mukaisesti vaikutteita ulkopuolelta ja vaihteittain alkavat muokata niistä omiaan. Sosiologisen näkökulman lähtökohtana on ideoiden ja normien siirtyminen kansallisiin konteksteihin politiikan jäljittelyllä (policy mimicing). Sosiologinen institutionalismi selittää siis yhteiskuntavastuun kansainvälistymistä. Historiallinen institutionalismi korostaa kansallisten instituutioiden merkitystä politiikan muotoutumisessa. Tämän näkemyksen mukaan politiikan valinnassa on aina eroja koska kansalliset poliittiset ja taloudelliset instituutiot vaikuttavat aina siihen, miten normit ja ideat tulkitaan. (Finskas 2007, 3–6.)

Mutta mihin asti esimerkiksi Suomen EU-jäsenyys selittää yhteiskuntavastuupolitiikan muotoutumista tai mistä voidaan todeta, onko Pohjoismaiden yhteiskuntavastuupolitiikan mahdollisten yhteneväisyyksien syynä yhteiskuntavastuun kansainvälistyminen vai maiden kansallisten instituutioiden samankaltaisuus? Toisin sanoen sosiologinen ja historiallinen institutionalismi pystyvät huonosti selittämään politiikan

² Elkington esitteli kolmoistilinpäätös -käsitteen (triple bottom line, TBL, 3BL) ensimmäisen kerran vuonna 1998 ilmestyneessä teoksessa *Cannibals with Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business*. Kolmoistilinpäätöksen tavoitteena on yrityksen kestävä kehitys (corporate sustainability). (Carroll & Buchholtz 2006, 58.) Kestävää kehitystä käsiteltiin ensimmäisen kerran vuonna 1987 YK:n Ympäristön ja kehityksen maailmankomissiossa (niin sanottu Brundtlandin raportti), joka totesi: ”Pyrkimys kestäväan kehitykseen tarkoittaa, että ihmiskunnan nykyiset perustarpeet tyydytetään viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa” (YK 1987, 24.)

muutosta. Vivian A. Schmidt (2008) on kehittänyt uuden institutionalismin kolmen perinteisen (historiallinen, sosiologinen ja rationaalisen valinnan) teorian rinnalle neljännen eli diskursiivisen institutionalismin teorian. Diskursiivinen institutionalismi selittää ideoiden roolia yhteiskunnan pelisääntöjen muutoksessa.

Edellä mainittujen eri instituutioteorioiden mukaan täytyy siis eritellä ne instituutiot, jotka vaikuttavat normien ja ideoiden tulkinnan kautta politiikan valintaan sillä erotuksella, että tarkastelu ei ole liike-elämän vaan valtion näkökulmasta. Jotta yhteiskuntavastuun kansainvälistymistä päästään analysoimaan, on EU ensimmäinen keskeinen tarkasteltava instituutio. Gjørberg (2012, 6) korostaa yhteiskuntavastuuta poliittisena ilmiönä viitaten yhteiskuntavastuun ikuisuuskysymykseen siitä, pitäisikö yhteiskuntavastuun perustua vapaaehtoisuuteen vai ei. Näin ollen sääntelyn instituutio on analyysin toinen keskeinen kohde. Koska yhteiskuntavastuussa on pitkälti kyse siitä, millainen rooli yrityksillä on yhteiskunnassa, kolmas keskeinen instituutio on markkinat. Mutta miten määritellään markkinat, joiden reaktiot määrittelevät pörssiyritysten lisäksi myös valtioiden toimintarajoja? Polanyin (1957) määritelmässä markkinat ovat yhteiskuntaan sisäistettyjä, valtion toimenpitein luotuja ja ylläpidettyjä – erityisesti, lainsäädännön viitekehyksen suunnittelun ja markkinoiden hallinnoimisen kautta.

Historiallisen institutionalismin koulukuntaan pohjautuu Peter Hallin ja David Soskicen (2001) teoria kapitalismin eri muodoista, jossa tarkastellaan yhteiskunnan eri toimijoita eri kansallisissa talouspoliittisissa järjestelmissä. Heidän teoriansa mukaan Pohjoismaissa valtion ja liike-elämän välinen suhde on järjestetty samalla tavalla ja ne kaikki kuuluvat siten koordinoituihin markkinatalouksiin. Toisin kuin liberaaleissa markkinatalouksissa, joissa sääntelyä on purettu ja yritykset toimivat enimmäkseen kilpailullisten markkinoiden lainalaisuuksien alla, koordinoituissa markkinatalouksissa luotetaan enemmän sääntelyyn ja koordinoituun yhteistyöhön eri toimijoiden välillä.

Koska koordinoituissa markkinatalouksissa sääntelyllä on pitkälti jo määritelty yhteiskunnan eri toimijoiden vastuut ja velvollisuudet, olettamuksena sääntelyn perinteestä johtuen on, että valtiot koordinoituissa markkinatalouksissa eivät edistä vapaaehtoista yhteiskuntavastuuta. Toisaalta yhteiskuntavastuun sidosryhmävuoropuhelu ei tuo välttämättä mitään uutta lisäarvoa koordinoituihin markkinatalouksiin, joissa etuja ja ristiriitoja on totuttu sovitteluun eri toimijoiden kesken yhteiskuntasopimuksen kautta jo pitkään (Kauppinen 2005, 18). Vapaaehtoisen yhteiskuntavastuun edistämisen oletetaan siksi tapahtuvan enemmän liberaaleissa markkinatalouksissa, jolloin se on yksi valtion hallinnoimisen (governance) työkalu.

1.2. Tutkielman tavoite, rajaukset ja rakenne

Yhteiskuntavastuun käsitteen kontekstisidonnaisuuden vuoksi vertailevan tutkimuksen tekeminen eri maiden välillä on hyvin vähäistä yhteiskuntavastuun tutkimuksen alueella (Bredgaard 2004, 2, ks. myös Siltaoja 2010, 181). Siksi tässä tutkielmassa analysoidaan Suomessa harjoitettua

yhteiskuntavastuupolitiikkaa. Yhteiskuntavastuuta tutkittaessa on kiinnitetty paljon huomiota yritysten yhteiskuntavastuun toimintapolitiikkaan, -raportointiin ja johtajien yhteiskuntavastuuta koskeviin näkemyksiin. Valtion roolin tutkiminen yhteiskuntavastuun viitekehyksessä on jäänyt taka-alalle. Valtio on ollut tutkimuksissa taustalla mutta ei tutkimuksen kohde. (ks. esim. Papananaan 2006.) Lisäksi yritysten tarkasteleminen poliittisina toimijoina on ollut vähäistä (Gjølberg 2011, 4). Tutkimuksissa on voimakkaasti painotettu liike-elämän etiikan ja vastuullisen yritystoiminnan teoreettista tarkastelua. Yhteiskuntavastuun politisointi on jäänyt hyvin vähälle huomiolle, sillä varsinkin aikaisemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa yhteiskuntavastuuta on kehitelty lähinnä strategisena käytännön välineenä osana yritysten liiketoimintaa ilman tarkempia kannanottoja yhteiskunnasta. (Mäkinen & Kourula 2008, 93.)

Aikaisempien tutkimusten kohteena ovat olleet esimerkiksi yhteiskuntavastuun vaikutukset yritysten maineenhallintaan, työntekijä- tai sijoittajasuhteisiin tai taloudelliseen tulokseen. Siltaoja (2010, 16) näkee kuitenkin 2000-luvun alusta lähtien yhteiskuntavastuun politisoinnin tulleen mukaan yhteiskuntavastuun tutkimukseen. Tässä tutkielmassa yhteiskuntavastuun politisoinnilla tarkoitetaan erityisesti sitä, millainen rooli yrityksillä on suomalaisessa yhteiskunnassa, joka alkaa olla kokonaisuudessaan äkillisen rakennemuutoksen aluetta. Yhteiskuntavastuun politisoinnissa on kyse myös siitä, perustuuko yhteiskuntavastuu vapaaehtoisuudelle vai ei. Tutkielman tavoitteena on siten analysoida sitä, onko yhteiskuntavastuun edistämisessä Suomessa kyse luvussa kaksi jäsenneytystä yhteiskuntavastuusta eli yritystoiminnasta aiheutuvien haittojen lieventämisestä vai yrityskansalaisuudesta eli yritystoiminnasta koituvien hyötyjen kasvattamisesta.

Koska yhteiskuntavastuun käsite on hyvin laaja, rajauksia joudutaan tekemään tutkimuskysymyksiin ja aineistoon. Tässä tutkielmassa yhteiskuntavastuupolitiikan implementointi, lopputulosten ja tehokkuuden arviointi rajataan tutkimuksen ulkopuolelle. Aineiston rajauksessa hyödynnetään Dirk Mattenin ja Jeremy Moonin (2008, 405–413) yhteiskuntavastuun kahtiajakoa suoraan ja epäsuoraan yhteiskuntavastuuseen, joka esitellään tarkemmin luvussa kaksi. Tässä tutkielmassa analysoidaan vain suoraan yhteiskuntavastuuta koskevaa aineistoa. Näin ollen yhteiskuntavastuuta epäsuorasti koskeva aineisto, kuten kehitysapu, kestävä kehitys ja ihmisoikeudet, rajataan aineiston ulkopuolelle. Aineiston rajaaminen vain suoraan yhteiskuntavastuuta koskevaan materiaaliin saattaa rajoittaa tutkimustulosten sovellettavuutta erityisesti liittyen kansalliseen sääntelyyn. Koska tutkielman tavoitteena ei ole analysoida sitä, mitkä yritysten yhteiskuntavastuista ovat jo Suomessa säännelty esimerkiksi työ- ja ympäristölainsäädännön kautta, aineisto voidaan rajata pelkkään suoraan yhteiskuntavastuuta koskevaan materiaaliin. Yhteiskuntavastuun kritiikki ei muodosta tutkielmassa omaa erillistä osiotaan vaan kriittistä näkökulmaa pyritään soveltamaan läpi tutkielman kaikkia osa-alueita.

Aineiston analyysi rajataan kahteen eri näkökulmaan: yhteiskuntavastuun politiikkakeinoihin ja rajapintoihin. Tom Fox, Halina Ward ja Bruce Howard (2002, 3–7) esittelevät neljä eri politiikkakeinoa, joilla

valtio voi edistää yhteiskuntavastuuta. Pakottaminen (mandating) tarkoittaa yhteiskuntavastuun edistämistä sääntelyllä, mahdollistamisella (facilitating) parannetaan yritysten mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntavastuun edistämiseen, verkostoitumisella (partnering) tarkoitetaan sidosryhmävuoropuhelun edistämistä ja kannustamisella (endorsing) tarkoitetaan poliittisen tuen antamista yhteiskuntavastuun aloitteille.

Yhteiskuntavastuupolitiikan rajapinnan näkökulmalla tarkoitan sitä, mitkä ovat yhteiskuntavastuupolitiikan tavoitteet, kenelle tavoitteet ovat suunnattu ja missä kontekstissa. Erilaisia yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintoja muodostuu siten neljä: instrumentaalinen – normatiivinen, kansainvälinen – kansallinen, vapaaehtoisuus – pakottava sääntely ja yksityinen sektori – julkinen sektori. Instituutioiden ja organisaatioiden oletetaan vaikuttavan myös yhteiskuntavastuun määrittelyyn ja rajapintoihin. Mitä enemmän liike-elämä on mukana yhteiskuntavastuun edistämisessä, sitä instrumentaalisempaa rajauksen oletetaan olevan. Mitä enemmän kansalaisjärjestöt ja työmarkkinajärjestöt ovat mukana, sitä normatiivisemmaksi yhteiskuntavastuun määrittelyn ja rajauksen oletetaan syntyvän. Kansalaisjärjestöjen paineen oletetaan vaikuttavan enemmän liberaaleissa markkinatalouksissa, joissa yhteiskuntavastuu toimii kansalaisjärjestöjen muutosstrategiana markkinoiden ja yritystoiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia vastaan (Roach 2005, 37). Kriittisestä näkökulmasta yhteiskuntavastuu voidaan nähdä yritysten strategisena keinona välttyä varsinaiselta sääntelyltä tai pyrkimyksenä aikaansaada tietynlaista sääntelyä (Gjølberg 2011, 2). Koordinoiduissa markkinatalouksissa yritysten oletetaan olevan hereillä välttyäkseen lisäsääntelyltä.

Tutkielman toisessa luvussa esittelen teoreettinen viitekehyksen. Esittelen diskursiivisen, sosiologisen ja historiallisen institutionalismin sekä jäsenän yhteiskuntavastuupolitiikan rajapinnat. Kolmannessa luvussa esittelen tutkielman aineiston ja metodologian. Neljäs luku jakaantuu analyysin kahteen eri näkökulmaan. Ensin analysoin sitä, miten Suomen valtio edistää yhteiskuntavastuuta käyttämällä hyödyksi Fox ym. (2002, 3–7) politiikkakeinojen jäsenystä. Toiseksi analysoin sitä, miten valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä käyttämällä hyödyksi yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintoja ja diskursiivista institutionalismia. Viidennessä luvussa analysoin sitä, onko yhteiskuntavastuun edistämisessä Suomessa kyse yhteiskuntavastuun kansainvälistymisestä eli perustuuko Suomessa harjoitettu yhteiskuntavastuupolitiikka EU:sta tulevaan paineeseen käyttämällä hyödyksi sosiologista institutionalismia. Lisäksi analysoin historiallisen institutionalismin viitekehyksessä sitä, ilmentääkö Suomessa harjoitettu yhteiskuntavastuupolitiikka koordinoidun vai liberaalin markkinatalouden piirteitä. Kuudennessa luvussa teen johtopäätökset ja esittelen mahdolliset jatkotutkimuksen paikat.

2. Teoreettinen viitekehys

2.1. Uusi institutionalismi

Politiikan tutkimuksen juuret ovat instituutioiden tutkimisessa. Julkisen hallinnon rakenteiden, lainsäädännön ja vastaavien muiden muodollisten järjestelmien (instituutioiden) kuvaaminen oli vallitsevaa politiikan tutkimusta 1950-luvulle asti. Tämän jälkeen niin sanotun behavioraalisen vallankumouksen aikana 1960- ja 1970-luvuilla politiikan muodollisuuden tutkiminen väistyi yksilön toiminnan tutkimisen myötä. Vasta 1980-luvulla nousi kiinnostus uudestaan kollektiivista toimintaa kohtaan. Muodollisten instituutioiden ”uutta tulemista” alettiin kutsua uudeksi institutionalismiksi (new institutionalism). Instituution käsitettä ei enää rajattu poliittisiin organisaatioihin, vaan sillä tarkoitettiin laajemmin vakaita toistuvia käyttäytymisen malleja. Virallisten rakenteiden lisäksi poliittisen elämän epäviralliset tavat ja käytännöt olivat tutkimuksen kohteita. Uuden institutionalismin viitekehyksessä kiinnostuksen kohde laajeni instituutioiden ja yksilöiden väliseen vuorovaikutukseen. (Peters 2001, 1-4.)

Uusi institutionalismi laajensi myös instituution käsitettä perinteiseen institutionalismiin verrattuna, joka käsitti instituutiot lähinnä konkreettisina ja virallisina organisaatioina. Petersin (2005, 18–19) mukaan instituution tärkein ominaisuus on se, että instituutio on jonkinlainen yhteiskunnan rakenteellinen ominaisuus. Tämä rakenne voi olla virallinen tai epävirallinen, kuten lainsäädäntö tai organisaatioiden vuorovaikutusverkosto. Instituutio muuntaa siten yksilöt ryhmiksi, jotka toimivat ennustettavissa vuorovaikutussuhteissa. Muita instituution ominaisuuksia ovat pysyvyys, määräävä vaikutus yksilön käyttäytymiseen sekä instituution jäsenten jakamat yhteiset arvot.

Douglass C. North (1990, 36–53) määritteli instituutiot jakamalla ne muodollisiin ja epämuodollisiin instituutioihin. Muodollisia instituutioita voivat olla esimerkiksi poliittiset säännöt tai taloudelliset rajoitukset, ja epämuodollisia esimerkiksi käyttäytymissäännöt, asenteet ja arvot sekä käytännöt. Northin mukaan muodolliset instituutiot ovat alisteisia epämuodollisille instituutioille. Muodolliset instituutiot ovat tarkoituksenmukaisia keinoja järjestää yhteiskunnan toiminta siten, että se on yhteneväinen epämuodollisten instituutioiden kanssa. Näin ollen määräävä taho voi pystyä vaikuttamaan muodollisten instituutioiden kehitykseen, mutta epämuodolliset instituutiot ovat vaikeammin muutettavissa. North kuuluu Petersin mukaan niihin taloustieteilijöihin, jotka tarkastelivat sitä, miten taloudelliset instituutiot muokkaavat paljon niiden rakentamisen jälkeenkin taloudellisia lopputuloksia. Lähtökohtana on yritysten näkeminen vapaiden markkinoiden transaktiokustannusten vähentäjinä. Kerran luotuina, taloudellisten instituutioiden, kuten yritysten, rakenteita ja käyttäytymistä on vaikea muuttaa. (Peters 2001, 63–64.)

Kun yhteiskuntavastuuta on tutkittu yritysten näkökulmasta, sidosryhmäksi on määritelty mikä tahansa taho, jonka kanssa organisaatio on vuorovaikutuksessa tai riippuvuussuhteessa. Yritysten mahdollisten sidosryhmien kirjoon voivat kuulua esimerkiksi työntekijät, lähiyhteisö, yhteiskunta, valtio, asiakkaat,

alihankkijat, kilpailijat, paikallishallinto, osakemarkkinat, teollisuus, ulkomaan hallitukset sekä tulevat sukupolvet. (Gray, Owen ja Adams 1996, 45–46.) Koska tässä tutkielmassa yhteiskuntavastuuta analysoidaan yritysten sijaan valtion näkökulmasta, valtion mahdollisiin sidosryhmiin voivat yritysten lisäksi tarkentua esimerkiksi kuluttajat, kansalaisjärjestöt ja työmarkkinajärjestöt. Tässä tutkielmassa lähtökohtana on ajatus siitä, että sillä, mitkä eri sidosryhmät osallistuvat valtion kanssa yhteiskuntavastuun edistämiseen, on vaikutusta yhteiskuntavastuun määrittelyyn ja niihin keinoihin, joilla valtio edistää yhteiskuntavastuuta. Koska uudessa institutionalismissa instituutio käsitetään laajasti, kuten lainsäädäntönä tai organisaatioiden vuorovaikutusverkostona, uusi institutionalismi soveltuu hyvin osaksi tutkielman teoreettista viitekehystä.

2.1.1. Sosiologinen institutionalismi

Vaikka tutkielman kohteena on yhteiskuntavastuupolitiikka Suomessa, tutkimuksen lähtökohtana on ajatus yhteiskuntavastuusta globaalina ilmiönä. Globalisaation edetessä ylikansallisilla raamisopimuksilla, kuten Kansainvälisen työjärjestön (jatkossa ILO) julistuksella monikansallisille yrityksille ja YK:n Global Compactilla, on muutaman vuosikymmenen ajan pyritty rakentamaan universaalia käsitystä monikansallisten yritysten moraalista (Carriga & Melé 2004, 61). Näin ollen tässä tutkielmassa huomioidaan yhteiskuntavastuun kansainvälistymisen vaikutus Suomessa harjoitettuun yhteiskuntavastuupolitiikkaan, jota analysoidaan sosiologisen institutionalismin näkökulmista.

Sosiologisen institutionalismin lähtökohtana on, että modernien instituutioiden omaksumat muodot ja toimintamallit eivät ole syntyneet tehokkuuden tai tehtävien suorittamiskyvyn perusteella. Kyse on siitä, että instituutiot kuvastavat tiettyjä kulttuurisesti sidonnaisia toimintoja. (Hall ja Taylor 1996, 14.) Instituutioiden samankaltaistumisen edellytyksenä on sosiaalinen hyväksyttävyys. Organisaation tavoitteet voivat olla ristiriidassa instituutioihin liitettyjen käytäntöjen kanssa. Uusien instituutioiden syntymisen taustalla on pyrkimys organisaation tai sen jäsenten sosiaalisen legitimitetin saavuttaminen. Sosiologisen institutionalismin mukaan instituutiot käsittävät muodollisten organisaatioiden lisäksi myös symbolit, kognitiiviset käsitykset ja moraaliset perusteet, jotka luovat merkityksen inhimilliselle toiminnalle. Lähtökohtana on ajatus siitä, että instituutiot määrittelevät ensinnäkin, mikä on sosiaalisesti hyväksyttävää ja toiseksi ne vaihtoehdot, joista yksilöt voivat tehdä rationaalisen valintansa. (Hall ja Taylor 1996, 13–16.)

Sosiologinen institutionalismi pystyy selittämään sen, miksi instituutiot samankaltaistuvat hyvin erilaisissa sosiaalisissa ja poliittisissa ympäristöissä. Samankaltaistumista voidaan kuvata isomorfismin käsitteellä. Kyse on pakottavasta prosessista, jossa yhteiskunnan osat samankaltaistuvat toisiinsa samat ympäristövaikutukset kohtaaviin osiin. Kilpailullinen isomorfismi liittyy kilpailujen markkinoiden tarkasteluun, ja institutionaalinen isomorfismi huomioi muiden organisaatioiden vaikutukset organisaation samankaltaistumiseen, joka voi tapahtua kolmella eri tavalla. Ensimmäinen eli pakottava isomorfismi perustuu organisaatioon kohdistuviin muodollisiin ja epämuodollisiin pakottaviin paineisiin. Toisessa eli jäljittelevässä isomorfismissa on kyse epävarmuudesta, ja kolmas eli normatiivinen isomorfismi perustuu

samalla alalla toimivien jäsenten samankaltaistumiseen. (DiMaggio & Powell 1983, 147, 150–152.) Koska vaatimuksia yhteiskuntavastuusta esittävät kuluttajien ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden lisäksi myös kilpailevat yritykset, yhteiskuntavastuun kehitys saattaa johtaa lopulta uuteen ”sopimukseen” liike-elämän ja yhteiskunnan välillä (Warren 2003, 154).

Sosiologinen näkökulma painottaa normien roolia ja ulkopuolelta tulevia vaikutuksia. Martha Finnemore ja Kathryn Sikkink (1998, 891, 895) ovat tutkineet sitä, vaikuttavatko normit politiikan muutokseen. He määrittelevät normin erottelemalla sen instituution käsitteestä. Normi tarkoittaa toimijoille tietyssä identiteetissä annettua hyväksyttävän käytöksen standardia. Normi määrittelee tietyn käyttäytymisen standardit, kun taas instituutioissa painotus on siinä, miten käyttäytymisen säännöt ovat rakennettu ja toisiinsa linkittyneitä. Heidän mielestään politiikan tutkijat ovat esimerkiksi virheellisesti viitanneet itsenäisyyteen normina vaikka kyse on joukosta normeja. Normien vaikutus voidaan jäsentää seuraavasti: normin esille tuleminen, toistuminen ja sisäistyminen. Ensimmäisessä vaiheessa normin rakentajat (entrepreneurs) yrittävät saada muut vakuuttuneeksi uudesta normista. Ensimmäisen ja toisen vaiheen erottava tekijä on se, missä vaiheessa enemmistö valtion toimijoista on hyväksynyt normin. Toisessa vaiheessa pyritään saamaan muut valtiot seuraamaan uutta normia ja viimeisessä vaiheessa normi ei enää herätä julkista keskustelua. Toisessa vaiheessa normin toistuminen edellyttää valtioiden ja kansainvälisten järjestöjen aktiivisuutta. Toiseen vaiheen motiivina on normin legitimizeetti. Kolmannessa vaiheessa normi sisäistetään esimerkiksi lainsäädännön kautta, jolloin motiivina on yhdenmukaisuus muun ympäristön kanssa. Normista on tullut institutionalisoitunut tapa.

Yhteiskuntavastuun normi on kansainvälisesti tarkasteltuna vaiheessa kaksi. Normin rakentajista kaksi, EU ja OECD, ovat tällä hetkellä ainoita, jotka edistävät valtion roolia yhteiskuntavastuussa. Missä vaiheessa yhteiskuntavastuun normi on kansallisella tasolla Suomessa, joka on ollut EU:n jäsen viimeiset kaksikymmentä vuotta? Esimerkiksi Malmelinin (2011, 30) mukaan yhteiskuntavastuu ei ole Suomessa vakiintunut edes poliittiseksi käsitteeksi, vaan se kuvaa lähinnä julkisessa hallinnossa yritysten itsesääntelyä ja siihen liittyviä ohjeistuksia. Bredgaard puolestaan (2004, 383) nostaa esille esimerkiksi yhteiskuntavastuupolitiikan implementointiin liittyvän ongelman kansallisella tasolla. Yhteiskuntavastuupolitiikan implementointi ei sisällä perinteistä hierakkisuutta ennalta määriteltyjen ja selkeiden tavoitteiden täyttämässä. Yhteiskuntavastuun toimenpideohjelmat ovat pikemminkin suostuttelevia, motivoivia ja kokeellisia. Implementointia leimaavat vahvasti hyvät käytännöt, joiden toivotaan standardisoituvan.

Sosiologinen institutionalismi tunnistaa isomorfismin lisäksi myös sedimentaation käsitteen, jonka mukaan nykyiset politiikat rakentuvat menneiden politiikkojen päälle. Muutosta kuvaa uudistuminen, joka kuitenkin samalla heijastelee mennyttä. Sedimentaation vastakohtana on siten institutionaalisen muutoksen näkeminen vanhan instituution rakenteiden korvautumisena uusilla rakenteilla. Sosiologisessa

institutionalismissa ei tehdä kovin selvää eroa organisaatioiden ja instituutioiden välille. Markkinoiden ja poliittisten järjestelmien voidaan sanoa luovan institutionaalisen ympäristön, jossa organisaatiot, kuten yritykset toimivat ja muuttuvat, mikäli institutionaalisen ympäristön säännöt muuttuvat. (Peters 2001, 104–106.)

2.1.2. Historiallinen institutionalismi

Mikäli Suomessa harjoitetussa yhteiskuntavastuupolitiikassa ei ole kyse pelkästään yritysten kansainvälistymisestä tai politiikan jäljittelystä, tutkimuksessa huomioidaan kansallisten instituutioiden vaikutus. Yhteiskuntavastuussa on pitkälti kyse siitä, miten liike-elämän ja julkisen vallan väliset suhteet ovat järjestetty. Historiallisessa institutionalismissa lähtökohtana on vallan ja resurssien epätasainen jakautuminen yhteiskunnassa ja poliittisen toiminnan näkeminen sidosryhmäkonfliktina rajallisista resursseista. Lähtökohtana on näkemys siitä, että yhteiskunnan ja talouden institutionaalinen järjestelmä muodostaa epätasa-arvoa aiheuttavia kansallisia rakenteita. (Hall ja Taylor 1996, 5-7, 9.) Historiallisen institutionalismin mukaan kansainvälistymisen ja politiikan oppimisen sijaan eri kansalliset instituutiot ja poliittiset järjestelmät tuottavat erilaisia politiikan lopputuloksia. Näin ollen uusi monitahoinen ilmiö, kuten yhteiskuntavastuu muokataan olemassa olevaan kansalliseen politiikkaperinteeseen sopivaksi.

Näkökulmassa korostuu polkuriippuvuus (path dependency), jonka mukaan poliittisten toimijoiden valitessa tietyn politiikkalinjauksen valittua suuntaa on tulevaisuudessa vaikea muuttaa. Näkökulmassa tunnistetaan myös ideoiden (ideologioiden), kuten keynesiläisyyden tai monetarismin vaikutukset instituutioiden määrittelyyn. Ideat saattavat rajoittaa valtion hyväksyttäviä toimintavaihtoehtoja ja toisaalta tarjota valmiita ratkaisuja ongelmiin, jotka politiikan alalla nousevat esiin. Painostuksen seurauksena vähittäiset muutokset ovat kuitenkin mahdollisia, mutta kerran valittu linja rajaa muutoksen vaihtoehtoja. Polkuriippuvuus ei kuitenkaan ole täysin staattinen käsite. Samat institutionaaliset säännöt ja rakenteet voivat luoda yrityksiä ratkaista ongelmia, joita ne ovat aiheuttaneet. Kyse on enemmänkin kuitenkin instituutioiden kyvystä sopeutua evoluution suunnan mukaisesti kuin varsinaisesta kyvystä muuttua, jotta instituutio säilyy. (Peters 2001, 63–66.)

Historiallinen institutionalismi sopii kuitenkin paremmin selittämään sitä, miksi instituutio säilyy kuin instituution syntymisprosessia (Hall & Taylor 1996, 7-10). Instituution syntyminen on riippuvainen hyväksytystä ideasta. Hyväksynnän taas ilmaisee jäsennetyn instituution olemassaolo. (Peters 2001 67.) Peters (2001, 68, 76) nostaakin esille historiallisen institutionalismin soveltumisen huonosti selittämään tai ennustamaan muutosta instituutioissa.

2.1.3. Diskursiivinen institutionalismi

Koska tutkielman tavoitteena on vastata kysymykseen, onko Suomessa harjoitetussa yhteiskuntavastuupolitiikassa kyse yritysten toiminnan aiheuttamien haittojen lieventämisestä vai hyötyjen

kasvattamisesta, tutkielmassa analysoidaan sitä, millä tavalla Suomen valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä. Perusteluiden analysointia ohjaavat johdannossa esitetyt neljä yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintaa, jotka käydään läpi myös tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä. Rajapintojen analyysissä käytetään hyödyksi diskursiivisen institutionalismin sisältämää ideoiden ja politiikkaideoiden luokittelua.

Diskursiivinen institutionalismi selittää ideoiden ja diskurssien roolia yhteiskunnan pelisääntöjen muutoksessa (Rouhinen 2014, 32). Schmidtin (2008, 305) mukaan diskursiivinen institutionalismi pystyy perinteisiä institutionalismin teorioita paremmin selittämään poliittista toimintaa koska siinä huomio keskittyy ideoiden rooliin poliittisen toiminnan rakentamisessa, suostuttelun valtaan poliittisessa väittelyssä, deliberaation keskeisyyteen demokraattiselle legitimoinnille, poliittisten arvojen ja ideoiden uudelleen rakentamiseen ja muutoksen dynamiikkaan historiassa ja kulttuurissa. Ideoilla tarkoitetaan tässä teoriassa kokonaisnäkemymiä, strategisia valintoja tai tiekarttoja, jotka vaikuttavat tapahtumien tulkintaan ja muokkaavat kansallisia traditioita.

Ideat voivat ilmetä kolmella tavalla, joista ensimmäinen ilmenemismuoto on politiikan toimijoiden tarjoamina yksittäisinä politiikkaratkaisuina. Toiseksi, ideat voivat ilmetä yleisinä politiikkaohjelmina, jotka niin sanottuina tulkintakehyksinä antavat politiikan toimijoille mahdollisuuden rakentaa uudelleen visioitaan yhteiskunnasta. Tällöin ideat eroavat politiikkaideoista. Ideat ovat ohjelmallisia uskomuksia, jotka määrittelevät ongelman, joihin taas politiikkaideat tuovat ratkaisuja, tavoitteet, normit ja keinot. Kolmanneksi, ideat voivat olla filosofisia maailmankatsomuksia ja yleisiä mielipiteitä, joita kyseenalaistetaan vain suurissa kriiseissä. Poliitiikat sisältävät kahdentyyppisiä ideoita: normatiivisia ja kognitiivisia. Kognitiiviset ideat määrittelevät ”mitä on ja mitä pitäisi tehdä”. Kognitiiviset ideat liittyvät ongelmien määrittelyyn ja niiden tekniseen ratkaisemiseen. Normatiiviset ideat tuovat esille ”mikä on hyvää tai pahaa nykyoloissa” suhteessa siihen, mitä pitäisi tehdä. Normatiiviset ideat selventävät siis poliittisen toiminnan arvoja ja niiden tarkoitus on hyväksyttävyyden kautta legitimoida politiikkaa. (Schmidt 2008, 306–307.)

Mutta mikä selittää ideoiden menestymistä? Schmidtin mukaan diskurssi on ideoita laajempi käsite, jolla voidaan vastata kysymykseen siitä, kuinka ja kuka välittää, omaksuu ja soveltaa ideoita tekoihin. Diskurssit ovat institutionalisoituja merkitysrakenteita, jotka kanavoivat poliittista ajattelua ja toimintaa tiettyihin suuntiin. Diskurssilla voidaan viitata diskurssin sisältämän idean lisäksi itse vuorovaikutusprosessiin, jossa idea välitetään. Ideoiden onnistumiseen vaikuttaa vuorovaikutusprosessin ja osallistujien lisäksi myös ajoitus. Kyse ei ole siis pelkästään siitä, kuka sanoo vaan kenelle sanotaan, miten sanotaan ja missä vaiheessa politiikan rakentamisprosessia. Diskurssi ideoita välittävänä vuorovaikutusprosessina ilmenee kahdessa suhteessa: koordinoivana diskurssina politiikan toimijoiden välillä ja kommunikatiivisena diskurssina politiikan toimijoiden ja yleisön välillä. Kommunikatiivisessa diskurssissa on usein kyse vertikaalisesta suhteesta, jossa ideoita esitellään eliitin toimesta yleisölle. Koordinoiva diskurssi taas saattaa

jäää joskus kokonaan yleisölle esittelemättä joko sen takia, että siltä puuttuu hyväksyntä tai sen liiallisen teknisyyden tai monimutkaisuuden takia, mikä ei kiinnosta yleisöä. (Schmidt 2008, 309–311.)

Ennakoitavuus ja käytännön toimenpiteiden vakiintuminen ilmentää diskurssin institutionalisoitumista. Tämä tarkoittaa sitä, että reagoivien ja haittoja korjailevien menetelmien sijaan politiikassa aletaan soveltaa ennakoivia menetelmiä ongelmien korjaamiseksi. (Laine ym. 2001, 61.) Kaikki diskurssit eivät kuitenkaan liity politiikan muutokseen vaan olemassa olevien asiantilojen vahvistamiseen. Siksi diskursiivinen institutionalismi voidaan nähdä täydentävänä teoriana uuden institutionalismin kolmelle perinteiselle teorialle. Kaikissa neljässä teoriassa instituutiot otetaan annettuina. Koska poliittinen todellisuus on laaja ja monimutkainen, mikään yksittäinen metodologinen lähestymistapa ei riittävällä tavalla pysty sitä selittämään. (Schmidt 2008, 314, 322.)

2.1.4. Markkinatalouksien luokittelu ja kansalliset instituutiot

Dirk Matten ja Jeremy Moon jakavat yhteiskuntavastuun alkuperäiseen yhdysvaltalaiseen suoraan (explicit) ja 1980-luvulta Iso-Britanniasta lähtöisin olevaan eurooppalaiseen epäsuoraan (implicit) historiallisiin konteksteihin. Keskeiset painotuserot yritysten yhteiskuntavastuun toteuttamisessa näiden kahden kontekstin välillä liittyvät olettamuksiin liike-elämästä, yhteiskunnasta ja julkisesta vallasta. Suorassa kontekstissa yhteiskuntavastuu on ennen kaikkea liike-elämän ilmiö, joka perustuu yritysten omiin vapaaehtoihin käytäntöihin ja toimintaohjelmiin esimerkiksi hyväntekeväisyystoiminnan kautta. Epäsuorassa kontekstissa yhteiskuntavastuun ilmiössä on mukana vahvasti julkinen valta, joka määrittelee yritysten vastuut lainsäädännön kautta. Matten ja Moon näkevät, että yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuus on viime vuosina lisännyt Euroopassa suoraa yhteiskuntavastuuta. (Matten & Moon 2008, 405–413.)

Mattenin ja Moonin (2008, 405–413) yhteiskuntavastuun kahtiajako ei ole kuitenkaan ajallisesti ja sisällöllisesti ehdoton. Esimerkiksi eurooppalaisessa kontekstissa on historiallisesti suoraa yhteiskuntavastuuta yhtiöpaternalismin kautta. Toisaalta ensimmäisenä kansainvälisenä aloitteena, jossa julkinen valta ryhtyi tasaamaan yhteiskunnan eri ryhmien valtaa, voidaan pitää Yhdysvalloissa 1935 voimaan tullut niin sanottua Wagnerin lakia. Laki oikeutti työntekijät kollektiivisesti neuvottelemaan yritysjohtoon kanssa. Vaikka Wagnerin lain hengen mukaista korporatismia toteutetaan eri maissa eri tavoilla, yhteistä korporatiivisille malleille Uimosen mukaan on yritysten sosiaalisen roolin vahvistuminen. (Uimonen 2006, 46–47.)

Mattenin ja Moonin (2008, 405–413) yhteiskuntavastuun kahtiajaossa tuodaan esille se, kuinka erot kansallisissa poliittis-taloudellissa järjestelmissä esimerkiksi Yhdysvaltojen ja Euroopan maiden välillä ovat vaikuttaneet yhteiskuntavastuun erilaiseen kehittymiseen näissä maanosissa. Peter Hall ja David Soskice ovat tutkineet sitä, miten yritysten eri sidosryhmien väliset suhteet ovat eri maissa järjestetty kehittämällä teorian kapitalismin eri kansallisista muodoista (Varieties of Capitalism, VoC). Teoriaa voidaan tässä

tutkimuksessa hyödyntää näkökulman yrityslähtöisyydestä huolimatta, koska lähtökohtana ei ole yritysten toiminta itsessään vaan suhteessa yritysten ulkoisiin ja sisäisiin sidosryhmiin, kuten valtioon. Teoriassa tunnustetaan sitä kautta useiden eri sidosryhmien strateginen vuorovaikutus toisiinsa (Hall ja Soskice 2001, 5).

Hall ja Soskicen (2001, 10–11, 13, 18) teoria pohjautuu historiallisen institutionalismin perinteeseen. He huomioivat teoriassaan kulttuuriset ja historialliset taustatekijät. Heidän teoriansa mukaan tietyt politiikkalinjaukset tietyillä alueilla lisäävät institutionaalisen isomorfismin sääntöjen mukaisesti vastaavia politiikkalinjauksia muillakin alueilla. Instituutioista ei tulisi tarkastella vain markkinoita vaan kaikkia instituutioita, joilla on kykyä tiedon vaihtoon, valvontaan, sanktioimiseen ja deliberaatioon.

Teorian keskeinen erottelu tehdään sääntelyn instituution pohjalta. Hall ja Soskice jakavat kapitalistiset markkinataloudet liberaaleihin (liberal market economy) ja koordinoituihin markkinatalouksiin (coordinated market economy) sen perusteella, miten sääntely on koordinoitu. Liberaaleissa markkinatalouksissa yritykset koordinoivat toimintaansa dereguloiduissa ympäristöissä kilpailullisten markkinajärjestelyiden ohjaamina. Toisin sanoen hintasignaalit kysynnän ja tarjonnan mukaisesti ohjaavat markkinoita. Koordinoituissa markkinatalouksissa sääntely koordinoidaan ylhäältä alaspäin eli yritysten vastuut ja velvollisuudet ovat jo integroituja nykyiseen järjestelmään lainsäädännön ja korporatismin avulla. Koordinoituille markkinatalouksille on leimallista ennustettavuuden rakentaminen yhteistyöhön perustuvalla sopimisella sen sijaan, että luotettaisiin kilpailuun markkinoilla. Sääntelyyn liittyy sen koordinoinnin lisäksi myös sääntelyn kehitys. Koska liberaaleissa markkinatalouksissa koko talouden toimivuus on riippuvainen markkinoiden tehokkuudesta sekä valtion että yritysten intresseissä on ollut vähentää sääntelyä, joka estää yrityksiä koordinoimasta intressejään markkinoilla mahdollisimman tehokkaasti. (Hall ja Soskice 2001, 6-8, 59.)

Koska yhteiskuntavastuu pohjautuu liberaaleissa markkinatalouksissa yritysten vapaaehtoisuuteen, yrityksillä on niin sanotusti tilaa tulla ulos yhteiskuntavastuunsa kanssa. Toisin sanoen yrityksille on jätetty autonomia yhteiskuntavastuun määrittelyssä ja toteuttamisessa. Yrityksillä on vapaus päättää, raportoidaanko yhteiskuntavastuusta, mikä on noudatettavan yhteiskuntavastuun standardin taso, mitä yhteiskuntavastuun ohjeistoja ja periaatteita noudatetaan tai kuinka paljon resursseja näihin käytetään.

Vaikka Hall ja Soskice luokittelevat kaikki Pohjoismaat koordinoituiksi markkinatalouksiksi, Suomen määrittäminen liberaaliksi tai koordinoituksi markkinataloudeksi ei ole täysin ristiriidatonta. Samuli Skurnikin (2005, 8, 110) mukaan liiketoimintajärjestelmän muutos koordinoitusta liberaaliksi markkinataloudeksi on tapahtunut nopeasti. Hänen mukaan Suomi on menossa kohti kaksinapaista markkinatalouden mallia, joka perustuu liberaalin markkinatalouden piirteitä sisältävään globaalin vientiin sekä koordinoitun markkinatalouden piirteitä sisältäviin kotimaisiin markkinoihin. Myös Schneider ja

Paunesco (2012) yhtyvät tähän näkemykseen toteamalla, että Suomi on panostanut erityisesti ulkomaiseen vientiin keskittyvään huipputeknologiaan. 1990-luvulta lähtien Suomi siirtyi valtiojohtoisesta ja pankkisektoriin perustuvasta hallinnasta kohti valtion edistämää innovaatiokeskeistä järjestelmää, jossa yrityksillä on tärkeä rooli. Muutoksista huolimatta Suomi voidaan kuitenkin edelleen määritellä koordinoituksi markkinataloudeksi. (Moen ym. 2005 Oinaan mukaan 2005, 1237)

Koska Suomen määrittelemisen joko liberaaliksi tai koordinoituksi markkinataloudeksi ei ole täysin ristiriidatonta, tätä määrittelyä täydennetään käyttämällä hyväksi Richard Whitleyn (1999, 42) markkinatalouksien luokittelua. Whitleyn teoriassa korostetaan markkinatalouksien kansallisia rajoja ja organisoitumisen tapoja, koska kansallisella tasolla määritellään muun muassa valtiomuodot, politiikan linjaukset, talousjärjestelmä ja pääomamarkkinoiden sääntely. Teorian mukaan kansalliset tunnusmerkit ja valtioiden erilaiset institutionaaliset järjestelmät voimistuvat samanaikaisesti talouden kansainvälistymisestä huolimatta. (Whitley 1999, 3, 5, 46.) Markkinoiden toimintaa koordinoidaan yritysten ja sen eri sidosryhmien välisessä vuoropuhelussa, josta myös markkinoiden tehokkuus on riippuvainen. Whitley kuitenkin korostaa, että koska yritykset määritellään eri maissa eri tavoilla, markkinatalouksien vertailussa tulee kiinnittää erityistä huomiota siihen, millainen rooli valtiolla on yritysten toiminnan sääntelyssä. (Whitley 1999, 31–32, 44–45.)

Ensiksi poliittisesta järjestelmästä tulee tarkastella sitä, miten vahva valtio on eli miten vaikutusvaltainen ja autonominen valtion toimeenpanovalta on ja miten paljon valtio jakaa investointeihin liittyviä riskejä yksityisen sektorin kanssa. Mitä enemmän valtio hallinnoi taloutta ja jakaa riskejä, sitä enemmän liike-elämä on riippuvainen valtion harjoittamasta politiikasta. Toinen tarkastelun kohde liittyy vastakkainasetteluun valtion ja yhteiskunnallisten järjestöjen, kuten työmarkkinajärjestöjen, välillä (state antagonism to intermediates). Kyse on siitä, miten laajasti valtio tukee taloudellisten organisaatioiden perustamista. Kolmanneksi merkittäviä eroja on siinä, miten valtio suoraan tai välillisesti sääntelee markkinoita kuin myös asettaa rajoitteita taloudellisille toimijoille. Esimerkiksi monissa maissa valtio sääntelee taloudellisten palveluiden tarjoajien joukkoa ja palveluiden tuottamista. Lisäksi valtio saattaa säännellä tiettyjen elinkeinojen harjoittamista esimerkiksi erilaisilla lupamenetelmillä. (Whitley 1999, 48–49.)

Whitleyn teoriassa tuodaan esille myös poliittisen kulttuurin ja auktoriteetin hyväksyttävyyden merkitys, mikä liittyy olennaisesti myös yhteiskuntavastuun itsesääntelyyn liittyvään kritiikkiin. Whitleyn mukaan auktoriteetin rakentumista voidaan tarkastella hallitsijan ja alamaisten välisessä suhteessa, johon vaikuttavat muun muassa se, miten hallitsijan harkintavaltaa hallinnoidaan, millaista vastavuoroisuutta osapuolet odottavat, mikä on alamaisten autonomisuuden ja itsenäisyyden taso ja lopuksi se, mitkä ovat hyväksytyt tapoja saavuttaa hallitsijan asema esimerkiksi vaalien kautta. Edellä mainittujen dimensioiden suhde voidaan järjestää monelle eri tapaa riippuen poliittisesta kulttuurista. Muodollinen poliittinen

kulttuuri rajoittaa merkittävästi hallitsijan harkintavaltaa muodollisten sääntöjen ja prosessien kautta, tunnistaa alamaisten autonomian ja kyvyn tehdä rationaalisia valintoja ja osallistaa tiettyynajaan asti alamaiset mukaan hallitsijan valintaan. Muodollinen auktoriteetti voidaan jakaa sopimukselliseen ja yhteisölliseen muotoon. Yhteisöllinen auktoriteetti, jolle on tyypillistä korkea luottamus ja jaettu yhteisymmärrys priorisoinnista sekä tavoitteista, on Whitleyn mukaan institutionalisoitunut esimerkiksi Skandinavian maihin. (Whitley 1999, 51–53.) Universalismin, solidaarisuuden ja ei-kaupallisuuden normeilla, arvoilla ja ideoilla on ollut keskeinen vaikutus pohjoismaiseen liike-elämän ja muun yhteiskunnan väliseen suhteeseen. (Kuisma 2007, Gjørbergin 2011, 8-9 mukaan.)

2.2. Yhteiskuntavastuupolitiikka

2.2.1. Yhteiskuntavastuun politiikka ja rajapinnat

[...] ”yhteiskunnassamme on käynnissä poliittisen vallan uusjako. Tässä prosessissa perinteinen poliittisten ja sosiaalisten instituutioiden valta saa uusia muotoja, ja julkisten rakenteiden vastuita siirtyy yhä enemmän taloudellisille instituutioille ja toimijoille”. (Mäkinen & Kourula 2008, 93.)

Yhteiskuntavastuun määrittelyvaltakamppailua käydään talouden, politiikan ja demokratian välimaastossa. Tässä kamppailussa käsitteet menevät usein sekaisin eikä tiedetä, kenen vastuuseen loppujen lopuksi viitataan. Käsitteet valtio ja yhteiskunta ymmärretään usein virheellisesti päällekkäisiksi. Valtio on kuitenkin määritelmältään rajattu ja vakiintunut osa laajempaa, monimuotoisempaa ja muuttuvaa yhteiskuntaa, joka koostuu lisäksi erilaisista taloudellisista ja sosiaalisista ryhmistä. Valtion ytimen muodostaa poliittinen järjestelmä, jonka on perinteisesti ajateltu vaikuttavan säädösvalalla yhteiskunnan muiden ryhmien, kuten yritysten, toimintaan. Toiminnan hallinnointi on liitetty valtiollisiin instituutioihin, joiden toimintaa on kutsuttu poliittiseksi. Valtio on ollut poliittisen toiminnan paikka. Poliittista toimintaa pidettiin pitkään valtiollisen toiminnan synonyymina. (Rinne 2004, 90.)

Tutkielmassa analysoidaan yhteiskuntavastuupolitiikkaa. Poliitiikka -käsite ymmärretään Kari Palosen (1993, 14) politiikan laajaan määrittelytapaan pohjautuen:

”Millä tahansa ilmiöllä on/voi olla poliittinen aspektinsa, millään ilmiöllä ei ole välttämättä poliittista aspektia, mikään ilmiö ei ole varmasti ”suojattu” poliittisuudelta”

Paloselle politiikka merkitsee aspektia. Olennaista ei ole se, onko jokin ilmiö poliittinen vai ei, vaan missä ja miten jonkin asian, suhteen, ongelman poliittisuus ilmenee. (Palonen 1993, 16–17.) Sanalle poliittinen on englanninkielessä kolme eri substantiivina: polity, policy ja politics (Palonen 2003, 171). Polity viittaa poliittisen toiminnan paikkaan, policy politiikan sisältöön ja politics poliittisiin neuvotteluihin (AALEP 2015). Tämän lisäksi käsitteellä public policy voidaan tarkoittaa mitä tahansa valtion eri toimijat tekevät tai päättävät olla tekemättä (Dye, Imbeun mukaan 1996, 2). Näin ollen tässä tutkimuksessa ei analysoida poliittisia neuvotteluita vaan politiikan sisältöä.

Yhteiskuntavastuu laajentaa perinteistä institutionaalista politiikkakäsitystä, jonka mukaan politiikka on tietyntyyppisten organisaatioiden johtamista. Erityisesti yrityskansalaisuuden käsite, joka käydään läpi yhteiskuntavastuun jäsentelyssä, on muuttanut poliittisen toiminnan paikkoja ja laajentanut poliittisen toimijan käsitettä. Ei-valtiollisten toimijoiden politiikkaan mukaantulon taustalla voidaan nähdä globalisaation lisäksi kansallisvaltion roolin muuttuminen ja uusliberaalin talousajattelun nousu. Laajempi politiikkakäsitys tarkoittaa organisoitujen ihmisryhmien hallitsemista. (Rinne 2004, 90–91.) Yhteiskuntavastuun politiikat ja toimenpiteet ovat usein suunnattu kansalliselle tai kansainväliselle tasolle, vaikka useat sosiaaliset ja ympäristöongelmat ovat paikallisia (Shaw 2007, 16.) 1990-luvulla hallitusten kyvyttömyys demokraattisten prosessien kautta saada yrityksiä vastuuseen väärinkäytöksistään herätti keskustelun yhteiskuntavastuusta kansalaisjärjestöissä. Kansalaisjärjestöt alkoivat ohittaa perinteiset poliittiset instituutiot ja kohdistamaan boikotit ja mielenosoitukset suoraan yrityksiä kohtaan. (Gjølberg 2011, 3.) Albareda, Lozano ja Ysa (2007, 404–405) korostavat, että yhteiskuntavastuuta ei tulisi nähdä pelkästään vastauksena hyvinvointivaltion kriisiin tai kansallisen kilpailukyvyn edistäjänä talouden globalisoituminen haasteissa. Kyse on paljon laajemmasta kontekstista eli yritysten roolin ja koko hyvinvointiyhteiskunnan uudelleenmäärittelystä, jossa valtion, yritysten ja muun yhteiskunnan väliset suhteet ovat järjestetty uudella tavalla.

Pluralismi on tila, jossa vaikuttaa vallan diffuusio yhteiskunnan ryhmien ja organisaatioiden kesken. Pluralistisella yhteiskunnalla tarkoitetaan siten yhteiskuntaa, jossa valta on hajaantunutta. (Carroll & Buchholtz 2006, 5–7.) Albaredan (2007, 400) mukaan useat Pohjoismaat alkoivat 1990-luvun aikana tiedostaa taloudellisten toimijoiden – erityisesti yritysten – merkityksen sosiaalisten ongelmien tunnistamisessa ja ratkaisemisessa. Vuonna 2000 oli ainoastaan 44 kansakuntaa, joiden bruttokansantuote oli enemmän kuin minkään monikansallisen yrityksen arvo. Maailman sadan suurimman talouden joukkoon kuuluu 29 yritystä. (Goodwin 2005, 135.) Monikansallisten yritysten taloudelliset voimavarat voivat siis olla suurempia kuin kokonaisten valtioiden voimavarat (Vehkaperä 2003, 4; Stiglitz 2007, 476, Carroll & Buchholtz 2006, 296).

Taloudellisen merkityksensä perusteella yritykset voivat vaatia oikeuksia luonnonvaroihin tai lainsäädännöllisissä neuvotteluissa oikeuksia (Siltaja 2010, 42). Koska talouden globalisaatio on ollut nopeampaa kuin politiikan globalisaatio, globalisaation sivutuotteiden hallintaan ei ole vielä tarpeeksi demokraattisia ylikansallisia instituutioita (Stiglitz 2008a, 313). Koska globalisaation sivutuotteiden kielteiset vaikutukset kohdistuvat kansallisesti, pyritään niitä myös kansallisin keinoin ratkaisemaan tai ainakin lievittämään. Vapautumisen asymmetria – pääomamarkkinat ovat globalisoituneempia kuin esimerkiksi työmarkkinat – on kuitenkin vaikuttanut monikansallisiin yrityksiin liitettyihin uhakuviin vallan keskittymisestä (Stiglitz 2007, 477, Pedersen 2009).

Mäkinen ja Kourula (2008, 99) ovat kuvanneet kuviossa 1 libertarismiin ja liberaaliin tasa-arvoon pohjautuen valtiollisten ja ei-valtiollisten toimijoiden vastuiden suhteen muutoksia yhteiskuntavastuun edistämisessä.

Kuvio 1. Yhteiskuntavastuupolitiikka Suomessa

Politiikka/Yritysetiikka	Libertarismi	Liberaali tasa-arvo
Kapea yritysvastuu	1. Minimivaltio kapealla yritysvastuulla Milton Friedman, Björn Wahlroos	3. Hyvinvointivaltio kapealla yritysvastuulla Varhainen suomalainen hyvinvointivaltio
Laaja yritysvastuu	2. Minimivaltio laajalla yritysvastuulla Akateemisen yritysvastuukeskustelun valtavirta, Patruunatalous	4. Hyvinvointivaltio laajalla yritysvastuulla Suomi 2000-luvulle tultaessa

Libertarismi, joka rakentuu klassisen liberalismiin *laissez-faire* -politiikan perinteelle, sisältää Washingtonin konsensuksen³ mukaisen ajatuksen mahdollisimman sääntelyvapaasta taloudesta ja vastareaktion valtiolähtöiselle talouden johtamiselle ja pääoman liikkumisen rajoituksille. (Scholte 2005, 38.) Minimivaltion määritelmä voidaan rinnastaa niin sanottuun yövartijavaltioon, jonka tehtävä on turvata negatiiviset vapaudet ja omistusoikeudet. Minimivaltion rinnalla yritysten rooliin yhteiskunnassa kuuluvat palveluiden ja hyödykkeiden tuottaminen, työpaikkojen tarjoaminen ja tulojen uudelleenjakoon Smithin näkymättömän käden logiikalla. Suomalainen hyvinvointivaltio alkoi kehittyä voimalla vasta 1960-luvulla. Hyvinvointivaltiota rakennettaessa keynesiläisyydellä oli merkittävä rooli taloustieteessä. Keynesiläinen talousteoriat suhtautui myönteisesti valtion harjoittamaan sääntelyyn (Kananen 2003, 14, Uimosen mukaan 2006, 47–48.) Liberaali tasa-arvo sisältää rawlsilaisen oikeudenmukaisuusteorian mukaisen hyvinvointivaltion puolustuksen, joka esimerkiksi tulopolitiikkaa harjoittamalla osallistuu kansalaisten positiivisten vapauksien ja hyvinvoinnin edistämiseen. Keynesiläisen taloustieteen menettäessä asemiaan 1970- ja 1980-lukujen vaihteessa klassisen liberalismiin sijaan uusliberalismi nosti päätään globalisaation ja pääomamarkkinoiden vapautumisen myötä 1990-luvulla. (Juholin 2004a, 30–32.)

Instituutioina markkinat muuttuvat poliittisia instituutioita nopeammin. Pääsyyt julkisen vallan puuttumiselle markkinoiden toimintaan ovat poliittisia ja perustuvat kansalaisten arvoihin. Markkinat eivät

³ Washingtonin konsensuksella yleisesti tarkoitetaan talouden rajoitteiden poistamista sekä esteettömien markkinoiden vapaata toimintaa, yksityistämistä ja sääntelyn purkamista. Sillä viitataan myös uusliberalistiseen politiikkaan, jonka mukaiset politiikkalinjaukset painottavat valtion mahdollisimman vähäistä roolia. Jälkiwashingtonin konsensus taas näkee valtion ja markkinat toisiaan tukevilla ja täydentävissä rooleissa. (Stiglitz 2008b, 41–47.) On kuitenkin harhaanjohtavaa puhua jälkiwashingtonilaisesta konsensuksesta, koska ajattelu pohjautuu samoille ajatuksille markkinoiden roolista (Scholte 2005, 38–40).

pysty toteuttamaan poliittisia tavoitteita eivätkä takaamaan tasapuolista tulonjakoa. (Tiihonen 2004, 140–145.) Suomessa valtion roolina ohjata markkinoita on perinteisesti ollut lainsäädännön kautta taloudellisten kannustimien sijaan (Heikinheimo 2006, 95). Sääntelyn purkaminen voi lisätä hallinnon tehokkuutta mutta estää demokratiaa. Toisaalta tiukkaa sääntelyä on hidasta ja vaikea purkaa taloudellisten muutosten sitä tarvitessa. Seppo Tiihonen näkee lisäksi, että globalisaation myötä valtion on otettava markkinoiden makrohallinnon lisäksi huomioon myös mikrotasolla yritysten kilpailukyky, tuettava kilpailua markkinoilla eikä tule sekaantua markkinoiden toimintaan kansallisen talouden lähtökohdista, osallistuttava markkinoiden sääntelyyn kansainvälisellä tasolla sekä minimoitava globaalitalouden kielteisiä sosiaalisia vaikutuksia. (Tiihonen 2004, 151–152, 175.)

Bob Jessop onkin havainnut muutoksen keynesiläisestä hyvinvointivaltiosta kohti nimittämäänsä 'schumpeterilaista työntekevaltiota', jossa globaalin pääoman painostuksesta sosiaaliset näkökohdat ovat alistettuina vaatimuksille työmarkkinoiden joustavuudesta ja kansainvälisen kilpailun pakotteille (Scholte 2005, 25). Vaihtokaupan luonne valtioiden ja yritysten välillä on muuttunut merkittävästi. Kyse ei ole tasavertaisten osapuolien välisestä neuvottelusta. Korporatiivisten työkalujen tilalla ovat sääntely- ja verohelpotukset. (Bisley 2007, 59.)

Mäkisen ja Kourulan (2008, 99) mainitsemaa poliittisen vallan uusjakoa ja Jessopin (Scholte 2005, 25) määrittelemää schumpeterilaista työntekevaltiota vasten 2010-luvun yhteiskuntavastuukeskustelu voi näyttäytyä paluuna vanhaan patruunatalouteen tai jopa uhkana edustukselliselle demokratialle riippuen siitä, rakentuuko yhteiskuntavastuu täysin vapaaehtoisuudelle ja nähdäänkö esimerkiksi yritysten itsesääntely pakottavan sääntelyn korvaajana vai lisäsääntelynä.

Eräs yhteiskuntavastuun ikuisuusky symys liittyy yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuuteen. Thomas Bredgaard ei näe vaihtokaupan luonnetta vapaaehtoisuuden ja sääntelyn välillä toisiaan poissulkevinä. Tärkeämpää on tiedostaa, että vapaaehtoisuuteen pohjautuvat politiikat aiheuttavat vapaamatkustajaongelmia, ja pakottava sääntely tekisi yrityksistä vastustajia kumppanuuden sijaan. Hän kuitenkin korostaa, että pelkkä vapaaehtoisuuteen pohjautuva yhteiskuntavastuun politiikka on kuin heittäisi vauvan pois pesuveden mukana. Sitä, miksi niin monet yhteiskuntavastuun politiikat kuitenkin perustuvat Bredgaardin mielestä vapaaehtoisuuteen, hän perustelee legitimitetillä. (Bredgaard 2004, 375, 393.) Legitimiteetti voidaan ymmärtää organisaation toimintaluvaksi yhteiskunnassa, joka saavutetaan sidosryhmien etuja koordinoimalla ja käyttäytymällä yleisesti hyväksyttävällä tavalla (Siltäoja 2010, 19.) Niin kauan kuin valtion väliintulo tapahtuu suostuttelun ja motivoinnin keinoin jättäen yrityksille valinnanvapauden ja tietyn autonomia, valtion väliintulon koetaan hyväksyttäväksi (Bredgaard 2004, 387).

Bredgaardin (2004, 377) mukaan yhteiskuntavastuu on luotu vapaaehtoisuuden sekä itse- ja yhteissääntelyn perinteelle työmarkkinoilla. Yrityksille on siten jätetty tietty autonomia. Valtion rooli

yhteiskuntavastuun vahvistamisessa ei ole ollut perinteinen 'käskyt- ja -kontrolli'. Kyse ei ole ollut tehtävien siirrosta julkiselta puolelta yksityiselle, vaan lopullinen vastuu on edelleen julkisella puolella, jonka tehtävänä on ollut laatia se viitekehys, joka mahdollistaa ja tekee vastuullisuudesta kannattavaa. Seeger & Hipfel (2007, 156, 163) taas näkevät vapaaehtoisen ja säännellyn yhteiskuntavastuun toisensa poissulkevinä. Vapaaehtoisuus saattaa johtaa suurempaan vastuun kantamiseen käytännössä, kun taas säännelty vastuu johtaa tiettyyn, rajattuun vastuun kantamiseen, mikä ei anna yritykselle mahdollisuutta joustavasti vastata yhteiskunnan muuttuviin arvoihin.

Säännelty yhteiskuntavastuu on ongelmallinen etenkin EU:n komission uuden yhteiskuntavastuun määritelmän näkökulmasta, jossa yhteiskuntavastuu tulisi integroida osaksi yritysten ydinstrategiaa (KOM(2011) 681, 7). Yritysten strategiaan integroitua yhteiskuntavastuuta ei voida pakottavasti säännellä. Toisaalta vapaaehtoisuuteen perustuva yhteiskuntavastuu on ongelmallinen esimerkiksi edustuksellisen demokratian näkökulmasta. Yritysten vastuut ja velvollisuudet on Suomessa pitkälti määritelty eduskunnan säätämien lakien kautta, joiden voidaan edustuksellisessa demokratiassa ajatella syntyvän yhteiskunnassa yleisesti hyväksyttyjen arvojen pohjalta. Tällöin vastuu, jonka yritykset itse määrittelevät eduskunnan lakien säätämisen prosessin sijaan, ei ole välttämättä linjassa muun yhteiskunnan arvojen kanssa. Yritystensä itse määrittelemän yhteiskuntavastuun toteuttamiselta saattaa tällöin puuttua muun yhteiskunnan legitimitetti.

Yhteiskuntavastuukeskustelut johtavat kysymyksiin yritysten kyvystä hallita toimintansa haittavaikutuksia, etenkin vapaaehtoiselta pohjalta. Koska yritykset ovat juridisia henkilöitä, joissa tehtyjä päätöksiä on vaikea kohdentaa yksittäisiin ihmisiin, haittavaikutuksia tulisi ennalta ehkäistä lainsäädännöllä (ks. esim. Moreno & Capriotti 2009, 161.) Vapaaehtoiset käytännöt vain estävät yhteiskuntavastuun toteutumista (McIntosh 2007, 46.) koska se antaa yrityksille mahdollisuuden kääntää huomion pois yritystoiminnan haittavaikutuksista (Waddock 2007, 75.) Vapaaehtoisuus yhdistettynä yhteiskuntavastuun markkinalähtöisyydelle rajaa yhteiskuntavastuun tehokkuuden inkrementaalisille aloitteille, jotka ovat *win-win* -tilanteiden, eli vastuuta voittojen vuoksi, ehdollistamia. Tämän takia kriitikoiden mukaan tarvittaisiin sitovaa sääntelyä vapaaehtoisuuden sijaan parantamaan yritysten sosiaali- ja ympäristötoimenpiteiden vastuullisuutta. (Gjølberg 2011, 1.)

Yhteiskuntavastuu voidaan nähdä liike-elämän ilmiönä eli yritysten keinona vastata kansalaisyhteiskunnan ja kuluttajien vaatimuksiin tai julkisen sektorin ilmiönä eli valtion keinona kustannustehokkaammin ja joustavammin säännellä liike-elämää (Knudsen & Brown 2012, 2). Yhteiskuntavastuu on pitkälti yritysten asia esimerkiksi Yhdysvalloissa, jossa se toimii vastineena hyvinvointivaltiolle. Tähän yritysvetoiseen yhteiskuntavastuuseen kuuluu hyväntekeväisyys, eettinen sijoittaminen, hankintaketjujen hallinnointi ja raportointi. Kyse on ulkoisesta yhteiskuntavastuusta eli siitä, mitä yritykset niin sanotusti antavat yhteiskunnalle takaisin. Näin ollen yhteiskuntavastuu nähdään yritysten ja yhteiskunnan välisenä linkkinä.

Koska yhteiskuntavastuun toteuttaminen riippuu siitä, minkälaisia yrityksiä maassa toimii, erot yhteiskuntavastuussa eri maiden välillä voivat olla suuria. Bredgaard näkee EU:n vihreässä kirjassa vuonna 2001 esitetyn yhteiskuntavastuun yhdysvaltalaisesta perinteestä poiketen valtiovetoiseksi. Siihen kuuluu lisäarvon tuottaminen, läpinäkyvyyden edistäminen, yhdenmukaisuus olemassa oleviin liiketoiminnan käytäntöihin ja yritysten suostuttelu mukaan yhteiskuntavastuun toteuttamiseen. Kommunikatiivisin ohjauskeinoin pyritään saamaan yksityinen sektori mukaan yhteiskuntavastuullisuuteen. (Bredgaard 2004, 373–374.)

Bredgaardin mukaan yhteiskuntavastuuta on perusteltu sekä normatiivisesti että instrumentaalisesti. Normatiivisiin perusteluihin kuuluu esimerkiksi yrityksen maineenhallintaan ja eettisyyteen liittyvät seikat. Instrumentaaliset perustelut pohjautuvat siihen, että yhteiskuntavastuulla saadaan tuottavampia ja sitoutuneempia työntekijöitä. Tosin vakuuttavat todisteet yhteiskuntavastuun taloudellisista hyödyistä puuttuvat. (Bredgaard 2004, 381, Crane ym. 2008, 4.) Instrumentaalinen näkemys yhteiskuntavastuusta korostuu koordinoituissa markkinatalouksissa, joissa yritysten täytyy olla hereillä välttyäkseen sääntelyn lisäämiseltä. Näin ollen yhteiskuntavastuussa ei ole välttämättä kyse lainsäädännön minimivaatimusten ylittämisestä, vaan pyrkimyksenä on korvata lainsäädäntöä itsesääntelyllä, kuten yritysten vapaaehtoisilla käytännösäännöillä, eettisillä periaatteilla, sertifikaateilla tai raporteilla. Yritykset voivat käyttää itsesääntelyn eri muotoja legitimoidakseen kasvavaa valtaansa ja saavuttaakseen toiminnalleen legitimitetin.

Pekka Ristelä viittaa Teivo Teivaisen näkemykseen yhteiskuntavastuusta ja talouden politisoitumisesta jäsentäessään yritysvallan politisointia muutosstrategiana. Teivaisen mukaan yritystoiminnan yhteiskunnallisen roolin kasvaessa sen poliittinen luonne tulee yhä ilmeisemmäksi. Keskustelu yhteiskuntavastuusta on tämän muutoksen ilmentymä, joka avaa tietä vielä syvemmälle menevälle valtasuhteiden kyseenalaistamiselle ja demokratisoinnin vaatimuksille. Yhteiskuntavastuuta koskeva keskustelu voi luoda politisoivan prosessin tuomalla aikaisemmin epäpoliittisina pidetyt vallankäytön muodot julkisen keskustelun ja poliittisen arvioinnin kohteeksi. Kansalaisyhteiskunta voi käyttää yhteiskuntavastuun politisointia muutosstrategiana kahdella tasolla. Yksittäisen työnantajan kohdalla politisointi voi kohdistua yrityksen asiakkaiden ja yhteistyökumppanien käyttämään valtaan esimerkiksi neuvottelutilanteissa tai pyrkimyksissä vaikuttaa yrityksen yleiseen toimintapolitiikkaan. Yleisemmän tason vaikuttamisessa yhteiskunnalliseen päätöksentekoon politisointistrategia voi tarkoittaa esimerkiksi keskustelua vallitsevan talousjärjestelmän rationaalisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta muun muassa veronkierron vastaisella kampanjoinnilla. (Ristelä. 2011, 66–67.)

2.2.2. Valtion roolit yhteiskuntavastuun edistämisessä

Albareda ym. (2007, 395–404,) ovat aikaisemmassa tutkimuksessaan verranneet 15 eri Euroopan valtioita keskenään ja luokitelleet analyysinsä perusteella valtioiden roolit neljään eri luokkaan sen perusteella,

miten valtiot edistävät yhteiskuntavastuuta: kumppanuus (partnership), yritykset osana lähiyhteisöä (business in the community), yrityskansalaisuus (sustainability and citizenship model) ja agora. Heidän mukaansa Suomi kuuluu kumppanuusmallin valtioiden joukkoon yhdessä Tanskan, Alankomaiden ja Ruotsin kanssa.

Kumppanuusmallin (partnership) valtioissa, jotka kaikki ovat myös hyvinvointivaltioita, yhteiskuntavastuun edistäminen on enemmänkin tarkoittanut asennemuutosta yrityksissä, työmarkkinajärjestöissä ja muissa kansalaisjärjestöissä kuin valtioissa. Albareda ym. perustelevat näkemystään sillä, että näissä maissa valtio tunnisti jo 1990 -luvulta lähtien taloudellisten toimijoiden - erityisesti yritysten - roolin yhteiskunnallisten ongelmien tunnistamisessa ja ratkomisessa. Yhteiskuntavastuuta edistetään yhdessä sidosryhmien kanssa, ja paikallishallinnolla on myös keskeinen rooli yhteiskuntavastuun edistämässä. Yhteiskuntavastuupolitiikka osana normaaleja sosiaali- ja työllisyystoimenpiteitä tähtää näissä maissa oikeudenmukaisempaan yhteiskuntaan, kasvuun ja dynaamisempiin työmarkkinoihin. Näissä maissa yritysten tulisi antaa mahdollisimman paljon tietoa yhteiskuntavastuustaan läpinäkyvyyden lisäämiseksi, ja valtion tulisi toimia esimerkkinä. (Albareda ym. 2007, 396–401.)

Yritykset osana lähiyhteisöä -mallissa (business in the community) yhteiskuntavastuusta on tullut uusi innovaatio puretun hyvinvointivaltion tilalle, joka pystyy yhä vähemmän tarjoamaan sosiaalisia palveluita. Lähtökohtana on ajatus siitä, että yrityksillä on merkittävä vaikutus lähiyhteisöön, jossa ne toimivat. Monissa teollistuneissa maissa 1990-luvun lopun kriisi näkyi monenlaisina taloudellisina, sosiaalisina ja ympäristöhaasteina, kuten yritysten konkurssina, köyhyytenä ja alueiden rappeutumisina. Näissä maissa valtio pyrkii edistämään yhteiskuntavastuuta vapaaehtoisuuden ja pehmeän sääntelyn tai veropolitiikan pohjalta. Tosin niin sanottu pehmeä väliintulo on mahdollinen. Valtion roolina on tukea yrityksiä, jotka edistävät yhteiskuntavastuuta suoraan esimerkiksi lähiyhteisössään, jossa ne toimivat. Yhteiskuntavastuun politiikka liittyy esimerkiksi työttömyyden vähentämiseen ja sosiaalisen koheesion parantamiseen. (Albareda ym. 2007, 402.)

Kestävä kehitys ja yrityskansalaisuus -mallissa yritykset nähdään hyvinä kansalaisina. Tämä tarkoittaa muun muassa yritysten toiminnan läpinäkyvyyttä. Yrityksiä tarkastellaan poliittisina toimijoina, joiden tulisi verojen maksamisen lisäksi tehdä vielä enemmän. Yritysten tulisi osallistua yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuun yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Tässä mallissa valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämässä on luoda kannustimia yrityksille kantaa vastuuta ja helpottaa siten yritysten yhteiskuntavastuullisen roolin omaksumista. Tähän malliin kuuluvat maat eivät ole vahvoja hyvinvointivaltioita. Siksi näissä maissa yritykset itse usein nostavat esille keskustelun yhteiskuntavastuusta esimerkiksi kilpailukykyyn liittyen. Näissä maissa painopiste muuttui kestävä

kehityksen edistämisestä kohti yhteiskuntavastuuta EU:n Vihreän kirjan julkaisemisen jälkeen vuonna 2001. (Albareda ym. 2007, 403.)

Agora -mallissa valtion roolina on tuoda yhteen yhteiskuntavastuun eri sidosryhmät konsensuksen aikaansaamiseksi yhteiskuntavastuusta. Tätä mallia edustavat maat eivät osallistuneet vuonna 2001 Euroopan komission keskusteluun Vihreästä kirjasta. Vasta tämän jälkeen yhteiskuntavastuu nousi poliittiselle agendalle. Nämä maat ovat muihin eurooppalaisiin maihin verrattuina heikosti kehittyneitä hyvinvointivaltioita, joissa maiden oman yhteiskuntavastuun lähestymistavan määrittelemisen on vasta työn alla. Näissä maissa valtio ei ole ollut edelläkävijä yhteiskuntavastuun rakentamisessa vaan pääpaino on pikemminkin ollut vasta yhteiskuntavastuun taustatutkimisessa. Toisaalta, ennen valtion päätöksiä, konsensus yhteiskuntavastuusta tulisi saada aikaan. Siksi näissä maissa onkin usein perustettu valtion toimesta yhteiskuntavastuun keskustelufoorumeita. (Albareda ym. 2007, 403–404.)

2.2.3. Valtion keinot yhteiskuntavastuun edistämisessä

Seuraavaksi esitellään valtion eri politiikkakeinot yhteiskuntavastuun edistämiseksi käyttäen hyväksi Fox ym. jäsenystä. He esittelevät neljä eri politiikkakeinoja: pakottaminen, mahdollistaminen, verkostoituminen ja kannustus. Tarkan rajan vetäminen eri keinojen välillä on hankalaa, joten jonkinlaista päällekkäisyyttä eri keinojen välillä saattaa olla (Fox ym. 2002, 6). Politiikkakeinojen vertaileminen eri maiden välillä saattaa olla hankalaa koska eri maiden välillä on suuria eroja sen suhteen, mitä kaikkea yhteiskuntavastuuseen liittyvää on jo huomioitu lainsäädännön kautta ja mitä ei. Mattenin ja Moonin (2008, 405–413) kahtiajakoa suoraan ja epäsuoraan yhteiskuntavastuuseen hyväksikäyttämällä, voidaan jäsentää sitä, miten keinoista huolimatta yhteiskuntavastuulla pyritään eri maissa ratkaisemaan kuitenkin samoja asioita eli yritysten suhdetta eri sidosryhmiinsä.

Pakottaminen eli sääntely lainsäädännön kautta on ensimmäinen Fox ym. (2002, 3) esittelemä valtion keino edistää yhteiskuntavastuuta. Tässä roolissaan valtio harjoittaa perinteistä ”käskyä ja hallitse” -valtaansa. Aikaisemmin yhteiskuntavastuu määriteltiin pitkälti vapaaehtoisuuden pohjalta lainsäädännön ylittäviksi toimenpiteiksi. Lakien noudattamista yksistään ei pidetty yhteiskuntavastuullisena toimintana. Archie B. Carrollin (1991, 39–48) niin sanotussa yhteiskuntavastuun pyramidissa lainsäädännöllinen vastuu kuitenkin ilmenee omana yhteiskuntavastuun osa-alueena. Carroll jakaa vastuut neljään eri kerrokseen: taloudelliseen, lainsäädännölliseen, eettiseen ja filantrooppiseen. Lainsäädännöllinen vastuu on yhteiskunnassa hyväksytyn eettisen vastuun lopputulos. Eri vastuun kerroksien keskeisenä tekijänä on se, miten sidosryhmät suhtautuvat vastuisiin. Taloudellista ja lainsäädännöllistä vastuuta vaaditaan, eettistä vastuuta odotetaan ja filantrooppista vastuuta toivotaan yrityksiltä. EU:n komission Vihreässä kirjassa lainsäädännöllisten velvoitteiden täyttämistä ei pidetä riittävänä, vaan vastuullisuus merkitsee ”pidemmälle menemistä” henkilöstöresursseihin, ympäristöön ja sidosryhmäsuhteisiin sijoittamisena (KOM(2001) 366, 7).

Näin ollen lakien minimivaatimusten ylittäminen ei tarkoita sitä, että yhteiskuntavastuuta ei voida valtion toimesta edistää lainsäädännön keinoin. Enemminkin siinä viitataan siihen, että lakien noudattaminen jättää aina tilaa tulkinnoille, jotka Carrollin (1991, 39–48) pyramidimallin mukaisesti huomioidaan yhteiskuntavastuun eettisen osa-alueen tunnistamisen kautta, joka on näin ollen lainsäädännöllisen vastuun kehittymisen edellytys. Jos lainsäädännöllinen politiikkakeino rajattaisiin tarkastelun ulkopuolelle, ei myöskään voida tarkastella sitä, miten yhteiskuntavastuun aloitteet voivat kehittyä osaksi sääntelyä. Tällöin oletettaisiin, että lainsäädännön minimivaatimukset ovat syntyneet ikään kuin tyhjiössä. Tätä taustaa vasten ja koska tutkielman tutkimuskohteena on yritysten sijaan valtio, yhteiskuntavastuuta ei tässä tutkielmassa määritellä pelkästään lainsäädännön minimivaatimukset ylittäväksi toiminnaksi.

Suomalaisessa kontekstissa filantrooppinen vastuu on enemmänkin keino saavuttaa tiettyjä tavoitteita, kuten parantaa yrityskuvaa tai yrityksen mainetta (Juholin 2004a, 36.) Modernin ajan Adam Smithiksi viitatus Milton Friedmanin (1970, 126) yhteiskuntavastuun ajatus siitä, että liike-elämän tarkoitus on tehdä niin paljon voittoa kuin mahdollista noudattaen sekä laissa kirjattuja että eettisen tavan mukaisia yhteiskunnan pelisääntöjä tunnistaa Carrollin yhteiskuntavastuun kerroksista kaikki pois lukien filantrooppisen vastuun.

Toinen politiikkakeino on mahdollistaminen, jossa valtion rooli on enemmänkin yhteiskuntavastuun edistämistä tukeva kuin edelläkävijänä toimiminen. Mahdollistamisella voidaan tarkoittaa sekä tiedon että resurssien lisäämistä. Valtio voi esimerkiksi rahoittaa yhteiskuntavastuun tutkimusta, järjestää yhteiskuntavastuun seminaareja, kehittää ja tarjota yrityksille erilaisia työkaluja muun muassa yhteiskuntavastuun raportointiin liittyen. Valtio voi lisäksi edistää yhteiskuntavastuuta fiskaalisin keinoin esimerkiksi verohelpotusten muodossa tai tuotteistaa yhteiskuntavastuuta markkinoilla myöntämällä esimerkiksi kotimaassa työllistävälle yrityksille tiettyjä etuja esimerkiksi julkisissa hankinnoissa. (Fox ym. 2002, 4-5).

Verkostoitumisessa Fox ym. (2002, 5-6) nostavat esille valtion, yritysten ja kansalaisyhteiskunnan välisen dialogin yhteiskuntavastuun edistämisessä. Verkostoituminen on näkemysten vaihdon lisäksi myös keino yhdistää eri osapuolien resursseja. Valtion rooli verkostoitumisessa voi olla aloitteellinen tai osallistuva. Viimeinen keino on kannustaminen, jolla voi olla useita eri muotoja. Valtio voi antaa poliittista tukea tai julkisuutta yritysten eri yhteiskuntavastuun aloitteille, palkita yksittäisiä yrityksiä onnistumisista yhteiskuntavastuullisessa toiminnassa tai kannustaa itse esimerkkiä näyttämällä muun muassa julkisissa hankinnoissa tai ottamalla eri yhteiskuntavastuun standardeja käyttöönsä. Valtion edistäminen yhteiskuntavastuuta esimerkkiä näyttämällä korostuu erityisesti Suomessa, jossa valtiolla on valtio-omisteisissa ja valtionosuusyrityksissä merkittävä rooli omistajana, eläkesäätiössä merkittävä rooli sijoittajana sekä palveluiden ja tavaroiden merkittävä tilaajana julkisissa hankinnoissa.

2.4. Yhteiskuntavastuun muutos ja kontrollimekanismit

Yritystoiminta oli alkuvaiheissaan harvojen etuoikeus. 1600–ja 1700-luvun Euroopassa yksityiset tahot toteuttivat hallitusten erilaisia suunnitelmia, kuten siirtomaavallan laajentamista, valloitetujen alueiden resurssien hyväksikäyttöä sekä julkisten hankkeiden urakoimista. Yritykset toimivat valtioiden ja usein myös armeijoiden tukemina. Vähitellen yritystoiminta vapautui julkisen edun palvelemisesta kaikille halukkaille ja siten edistämään yksityisiä etuja. (Rayman-Bacchus 2004, 23.) Tulevat suomalaiset suuryritykset, kuten metsäteollisuusyritykset, perustettiin 1800–ja 1900-lukujen vaihteissa syrjäisille alueille, joissa joet tarjosivat energian lisäksi vettä tuotantoa ja kuljetusta varten. Paikallisyhteisö, joka syntyi usein tehtaan ympärille, tarjosi yrityksille luonnonvarojen lisäksi työvoiman. Tämä yhteiskuntasopimus yritysten ja paikkakuntien välillä on joissakin tapauksissa kestänyt yli vuosisadan. (Mäkelä ym. 2010, 154–155.)

Samaan aikaan kun suomalaisia suuryrityksiä vasta perustettiin, ensimmäiset monikansalliset yritykset olivat jo nähtävissä modernin globaalin talouden ensimmäisenä aaltona teollistuneen vallankumouksen jälkeen (Chandler & Mazlish 2005, 2.) David E. Lilienthalin 1960-luvulla lanseeraaman monikansallisten yritysten käsitteen muokkautumiseen kielteisempään suuntaan on vaikuttanut ajatus liike-elämän vallasta väärinkäytöksiin. Mitä enemmän yritysten luonne on muuttunut tarkoittamaan monikansallisten yritysten toimintaa, sitä kielteisempään suuntaan monikansallisten yritysten maine on muokkautunut (Fieldhouse 1986, 9–10.)

Ensimmäisenä yhteiskuntavastuuta käsittelevänä merkkiteoksena pidetään Howard R. Bowenin vuonna 1953 julkaisemaa teosta *Social Responsibilities of the Businessman*, jossa tuodaan esille yritystoiminnan yhteiskunnalliset vaikutukset (Carroll 1999, 268–269.) Kysymykset yhteiskuntavastuusta ja liike-elämän poliittisesta roolista nosti esille Keith Davis 1960-luvulla. Davis määritteli yhteiskuntavastuun viittaavan päätöksiin ja tekoihin, joiden taustalla ainakin osittain ovat yritysten taloudellisten ja teknisten intressien ylittävät syyt (Carroll 1991, 39). Davis kiinnitti huomiota myös legitimitetin rooliin. Legitimiteetti voidaan ymmärtää organisaation toimintaluvaksi yhteiskunnassa, joka saavutetaan sidosryhmien etuja koordinoimalla ja käyttäytymällä yleisesti hyväksyttävällä tavalla (Siltäoja 2010, 19.)

2.4.1. Yhteiskuntavastuun osa-alueet ja kerrokset

Yhteiskuntavastuun niin sanottu pilarimalli perustuu aikaisemmin mainittuun Elkingtonin (2004, 1) kolmoistilinpäätökseen. Termi *triple bottom line* esiintyy myös EU:n komission Vihreässä kirjassa, jossa todetaan, että yritysten kokonaistulosta tulisi tarkastella taloudellisen hyvinvoinnin, ympäristön laadun ja sosiaalisen pääoman näkökulmasta (KOM(2001) 366, 29.) Taloudellinen vastuu on lähtökohtana vastuuajattelulle, sillä se on käytännössä edellytys muiden vastuun osa-alueiden toteuttamiselle. Ajatus taloudellisesta vastuusta perustuu oletukselle siitä, että yrityksen olemassaolon tarkoitus on tuottaa voittoa omistajilleen pitkän aikavälin kannattavuuden kautta. (Carroll 1995, 48–50.) Suomalaisessa

kontekstissa yrityksen olemassaolon tarkoituksiksi määritellään voiton tuottaminen omistajille. Osakeyhtiölain (2006/624) ensimmäisen luvun 5 §:ssä yritysten voitontuottamistarkoitus osakkeenomistajille on kirjattu yleiseksi periaatteeksi, ja se edellyttää 8 §:n mukaan yhtiön johdolta eli toimitusjohtajalta ja hallitukselta sitä, että yhtiön toimintaa on suunnattava voittoa tuottavaan suuntaan yhtiön edun mukaisesti.

Yhteiskuntavastuuta voidaan tässä suhteessa tarkastella kolmella eri tavalla (McGuire ym. 1988, Siltaojan 2010, 16–17 mukaan): tuottamattomana kustannuksena, minimaalisena kustannuksena, jonka hyötynä on työntekijöiden tuottavuus tai riskienhallintaan liittyvänä kustannuksena, joka vähentää yrityksen mahdollisia muita kustannuksia. Yritysten näkökulmasta yhteiskuntavastuun hyöty liittyykin riskienhallintaan, ja yritysten tulosta tulisi tarkastella muuttujana, joka vaikuttaa yritysten yhteiskuntavastuuseen eikä päinvastoin. Tämä on tärkeä havainto, sillä paljon on tutkittu sitä, onko yritysten yhteiskuntavastuu kannattavaa vai ei, kun asian ydin piilee siinä, ovatko vai eivätkö yritykset ole vastuullisia erilaisissa taloudellisissa tilanteissa.

Taloudellisessa vastuussa on siis kyse myös siitä, mitä lainsäädännössä ei ole määritelty: miten, millä aikavälillä ja kuinka paljon voittoa omistajille tulee tuottaa? Taloudellisen vastuun ydin tiivistyy siihen, että yritysten olemassaolon tarkoituksiksi ei ole määritelty maksimaalisen voiton tuottaminen vaan voiton tuottaminen (Kujala 2012.) Kolmoistilinpäätöksen pohjalta yhteiskuntavastuussa ei ole kyse etiikasta ja filosofiasta vaan enemmänkin liikkeenjohdosta ja tehokkaan liiketoiminnan perustasta. Taloudellisen kannattavuuden sisältyminen pitkällä tähtäimellä yhteiskuntavastuun osa-alueeksi tarkoittaa sitä, että yhteiskuntavastuussa ei ole kyse liiketoiminnan perustamisesta pehmeille arvoille. (Juholin 2003, 2-3.) Joidenkin näkemysten mukaan taloudellinen vastuu liitetään vain yrityksiin, joilla on ”varaa” kantaa yhteiskuntavastuuta (Juholin 2004b, 17.) Yhteiskuntavastuullisuus ei ole siis arvo vaan liiketoimintatapa.

Taloudelliseen vastuuseen voidaan liittää myös riskienhallinnan ja hyvien hallintokäytäntöjen, kuten johdon palkitseminen, näkökulmia. Palkitsemisessa merkitsevää ei ole pelkästään sen rahallinen määrä, vaan myös sen toteuttamistavat ja kohdentaminen. Yleensä kyse on vain yrityksen johdon palkitsemisesta. Kriittisestä näkökulmasta joukkoyhtiötilanteisiin liittyen pelkästään johdon palkitseminen voidaan tulkita siten, että yhä enemmän työntekijöitä pyydetään kantamaan esimerkiksi työpaikkansa kautta kapitalistisen yhteiskunnan riskit ilman täysimääräistä hyötyä yrityksen kannattavuudesta. (Warren 2003, 161.) Välittömässä taloudellisessa vastuussa, jossa suorat rahavirrat kulkevat kahden osapuolen välillä, yritykset ovat omistajille, velkojille, työntekijöille, tavarantoimittajille ja valtiolle. Välillinen taloudellinen vastuu liittyy yrityksen taloudellisiin vaikutuksiin paikallisesta ja kansantaloudellisesta näkökulmasta. Näitä yrityksen toiminnasta aiheutuvia laajempia vaikutuksia ovat esimerkiksi yrityksen investoinnit, toimintojen sijoittamispäätökset ja alihankinnan toteuttaminen. (Rohweder 2004, 97–98.)

Taloudellinen vastuu on muiden vastuiden edellytys. Tämä lähestymistapa liittyy toisaalta käsitteen hyväksyttävyyteen liike-elämän näkökulmasta, mutta kuvastaa myös yritysten roolin muuttumista yhteiskunnassa. Hyödykkeiden ja palvelujen tuottamisen sijasta tärkein arvo on maksimaalisen voiton tuottaminen. Eri sidosryhmät vaativat taloudellista vastuuta, joka sisältää maksimaalisen voiton osakkeenomistajille, jatkuvan kannattavuuden, vahvan kilpailuaseman ylläpitämisen sekä operatiivisen tehokkuuden. Yhteiskunta ei odota pelkästään voittoja vaan myös lakien minimivaatimusten täyttämistä. Taloudellisen vastuun on toteuduttava lainsäädännöllisten pelisääntöjen sisällä. Lakien noudattaminen on osa yhteiskuntasopimuksen täyttämistä liike-elämän ja yhteiskunnan välillä. Säädetty lait heijastavat kodifioituna etiikkana yhteiskunnan lainsäätäjien luomaa käsitystä reilun ja oikeudenmukaisen yritystoiminnan perusteista. Lainsäädännöllisellä vastuulla ei tarkoiteta ainoastaan lakien noudattamista hyvänä yrityskansalaisena, joka täyttää lainsäädännölliset velvoitteensa tai lakien vaatimusten täyttävien hyödykkeiden tuottamista. Lainsäädännöllinen vastuu seuraa taloudellista mallia historiallisessa merkityksessä kuvaamassa etiikan kehittymistä mutta on tulkittavissa myös taloudellisen vastuun rinnalla pelin sääntöinä. (Carroll 1991, 39–48.)

Sosiaalinen vastuu on jatkuvasti kehittyvä osa-alue. Suomessa yritykset ovat panostaneet työntekijöiden koulutukseen ja työkyvyn edistämiseen. (Moilanen & Haapanen 2006, 19.) Kansainväliset ohjeistot, kuten ILO:n ja YK:n julistukset ihmisoikeuksista ja lapsityövoimasta ovat sosiaalisen vastuun lähtökohta (Niskala & Tarna 2003, 30–34). Panapanaan & Linnanen (2009, 75) lisäävät tähän järjestäytymisvapauden ja elämänlaadun työpaikalla ja lähiyhteisössä. Sosiaalinen vastuu voidaan myös jakaa välittömään ja välilliseen vastuuseen. Välitön vastuu koskee yrityksen työntekijöitä, palveluita ja tuotteita. Välitön vastuu työntekijöitä kohtaan sisältää osaamiseen, koulutukseen ja hyvinvointiin liittyvät seikat sekä kulttuurin ja arvojen kunnioittamisen. Keskeinen kysymys liittyy siihen, kenelle – työntekijöille vai työnantajille – kuuluu vastuu työntekijöiden koulutuksen ylläpitämisestä tai lisäkouluttamisesta yritysten toimintaympäristön muuttuessa. Välitön vastuu asiakkaita eli palveluiden ja tuotteiden loppukäyttäjiä kohtaan pitää sisällään muun muassa tuoteturvallisuuden. Välillinen sosiaalinen vastuu liittyy esimerkiksi koko toimitusketjun työoloihin. (Rohweder 2004, 103.)

Ympäristövastuun toteuttamisen taustalla on elinkaariajattelun malli, jolloin vastuullisuus koskee tuotteen toimittajaketjua sen koko elinkaaren aikana. Ympäristövastuu sisältää lisäksi luonnonvarojen eli raaka-aineiden ja energian kestävä käytön. Tavoitteena on, että yritystoiminnasta luonnolle aiheutuva haitta on mahdollisimman pieni. Jos yritys on ulkoistanut toimintojaan, yrityksen tulisi välillisen ympäristövastuun toteuttamiseksi vaatia yhteistyökumppaneiltaan ympäristövastuullisia toimintatapoja. (Rohweder 2004, 99–100.)

Carrollin (1991, 39–48) yhteiskuntavastuun pyramidin mukaisesti myös Panapanaan ja Linnanen (2009, 80–87) näkevät lainsäädännöllisen vastuun kuuluvan yhteiskuntavastuuseen. Heidän mukaan nyky-

yhteiskunnassa yhteiskuntavastuulle ominaisia suomalaiseen kulttuuriin liittyviä piirteitä ovat vahva lakien ja säädösten noudattaminen liike-elämässä sisältäen verojen maksamisen. Panapanaan ja Linnanen kritisoivat käsitystä, jonka mukaan yritysten yhteiskuntavastuu alkaa siitä, mihin lait loppuvat. Heidän mukaansa yritysten yhteiskuntavastuun ydin perustuu ja alkaa lakien sisäistämisestä. Tämä lähtökohta voi toisaalta rajoittaa yritysten vapaaehtoisen, lainsäädännön ylittävän yhteiskuntavastuun joustavaa toteuttamista ja edistää kapean yhteiskuntavastuun eli lakien noudattamisen ja verojen maksamisen noudattamista.

Globalisaatio on korostanut lainsäädännöllisen vastuuseen liittyviä ongelmia. Monikansalliset yritysten toiminta yli kansallisten rajojen on luonut kilpailutilanteen kansallisvaltioiden välille, mikä saattaa johtaa lainsäädännön tarkoitukselliseen heikentämiseen esimerkiksi veropolitiikan keinoin. Voidaanko yhteiskuntavastuulla selittää yritysten vastuullista toimintaa vai onko kyse enemmänkin hyödyttömistä yhteiskuntavastuun aloitteista, jotka ovat lainsäädännön kautta olemassa joka tapauksessa? Yhteiskuntavastuu näyttäytyy tutkimusten mukaan yrityksissä pikemminkin vastuullisen kommunikoinnin välineenä ja yritysten legitimitietin vahvistajana kuin yritysten vastuullisten toimintatapojen tehostajana. Yhteiskuntavastuu on pakottavan lainsäädännön lopputulos, ei itse syy. (Gjølberg 2011, 24–25.)

Eettinen vastuu liittyy pitkälti *status quon* kyseenalaistamiseen ja heijastelee arvojen muuttumista yhteiskunnassa. Eettinen vastuu on lainsäädäntöön kirjoittamatonta vastuuta, jota sidosryhmät odottavat tai pyrkivät estämään päinvastaista toimintaa yrityksiltä. Eettinen vastuu sisältää kirjoittamattomat standardit, normit ja odotukset, jotka heijastavat esimerkiksi kuluttajien, työntekijöiden ja lähiyhteisön oikeudenmukaisen ja reilun toiminnan kyseenalaistamista. Eettinen vastuu on lainsäädännöllisen vastuun edellytys. Ilman eettistä vastuuta keskeinen muutosvoima lainsäädännön uudistamiselta puuttuisi. Eettisestä vastuusta syntyy julkisessa väittelyssä saavutetun legitimaation ja yhteiskunnan hyväksynnän kautta uusia lakeja. Eettinen vastuu edellyttää uusilta arvoilta poliittista dominanssia, jotta ne nousevat yhteiskunnan agendalle ja konsensuksen puuttumista, jotta ne aikaansaavat muutosta. Eettisen vastuun poliittinen dominanssi laajentaa ja muokkaa lainsäädännöllistä vastuuta jatkuvassa vuorovaikutuksessa. (Carroll 1991, 39–48.)

Filantrooppinen vastuu sisältää ne teot, jotka vastaavat eettisen vastuun mukaisiin odotuksiin. Hyvä yrityskansalainen osallistuu elämän laadun ja niin sanotun *goodwillin* edistämiseen esimerkiksi lähiyhteisössä. Lähinnä kyse on hyväntekeväisyydestä tai taloudellisista ja yrityksen työntekijöiden ja johdon ajallisista panostuksista kulttuurin ja koulutuksen tukemisessa. Keskeinen erottava piirre filantrooppisen ja eettisen vastuun välillä on se, että edellistä sidosryhmät eivät vaadi tai odota vaan toivovat yrityksiltä. Vapaaehtoisuus ja harkinnanvaraisuus synnyttävät eettisen vastuun lisäksi filantrooppisen vastuun. Tämän vastuun kantamisen puuttuminen ei tee yrityksestä yhteiskuntavastuutonta. (Carroll 1991, 39–48.)

2.4.2. Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen?

Yhteiskuntavastuu voidaan ymmärtää yritystoiminnasta aiheutuvien haittojen hallintakeinoksi. Pyrkimyksenä on haittojen välttäminen. Mitä enemmän yritystoiminnasta kuitenkin aiheutuu haittoja, sitä enemmän yrityksiltä vaaditaan toimenpiteitä niiden hallitsemiseksi. Yrityskansalaisuuden käsite pohjautuu ajatukseen yritysten myönteisestä vaikutuksesta yhteiskunnassa eikä sisällä viittausta vastuullisuuden puuttumiseen yritystoiminnasta kuten yhteiskuntavastuun käsite. (ks. esim. Carroll 1991, Matten & Crane. 2005, 6.) Yrityskansalaisuus voidaan siten nähdä yhteiskuntavastuuta kapeampana käsitteenä, koska yritys nähdään kansalaisena muiden joukossa kantaen vain oman osuutensa vastuullisuudesta. Juholin (2004a, 77) taas näkee yrityskansalaisuuden yhteiskuntavastuun seuraavana kehitysasteena. Yrityskansalaisuuden käsite näkee yritykset vahvemmin osana yhteiskuntaa kuin muusta yhteiskunnasta erillisinä toimijoina. Timonen ym. (2010, 6) näkevät yrityskansalaisuuden kuitenkin sektoripohjaisesti, eli yrityskansalaisuutta rajoittaa yritysten toimialakohtaisuus.

Yrityskansalaisuuden käsite on noussut esille Yhdysvalloista 1980-luvulta lähtien. Vuoden 2002 Maailman Talousfoorumissa käsitettä vahvistivat 34 suurimman monikansallisen yrityksen toimitusjohtajat allekirjoittamalla aloitteen Global Corporate Citizenship–The Leadership Challenge for CEOs and Boards. Yrityskansalaisuuden käsite on siis tullut yritysmaailmasta akateemiseen kirjallisuuteen toisin kuin esimerkiksi yhteiskuntavastuun, yhteiskuntavastuun responssivisuuden tai sidosryhmäteorian käsitteet (Matten ym. 2005, 166–167.) Yrityskansalaiset ovat entistä tietoisempia ja valistuneempia yhteiskunnan jäseniä, jotka ovat osa muutosta parempaan (Juholin 2004, 23 mukaan). Yrityskansalaisuuden kapea määritelmä sisältää Carrollin (1991, 39–48) filantrooppisen vastuun eli ajatuksen hyvästä yrityskansalaisuudesta. Kyse on strategisesta filantrooppisesta vastuunkantamisesta, joka sisältää ajatuksen, että vakaat yhteiskuntaolot takaavat yritykselle kannattavan liiketoiminnan. Valistunut yritys rakentaa siten yrityksen sosiaalista pääomaa taloudellisen tuloksen parantamiseksi pitkällä tähtäimellä. Yrityskansalaisuus voi olla myös maineenhallinnan työkalu. Käsitteen laajempaa määritelmää voidaan pitää Carrollin yhteiskuntavastuun pyramidin synonyyminä. Carrollin mallissa (1991, 39–48) puhutaan itse vastuista kun taas yrityskansalaisuuden laajemmassa määritelmässä keskitytään näiden vastuiden täyttämiseen. Kumpikaan jaottelu ei kuitenkaan ota huomioon itse kansalaisuuden käsitettä tai määrittele, mitä hyvällä yrityskansalaisuudella tarkemmin tarkoitetaan. (Matten & Crane 2005, 168–169.)

Liberaalin määritelmän mukaan kansalaisella on sosiaalisia, poliittisia ja siviilioikeuksia. Sosiaaliset oikeudet liittyvät positiivisiin vapauksiin, kuten oikeuden koulutukseen ja terveydenhuoltoon. Siviilioikeudet sisältävät sananvapauden ja omistusoikeuden lisäksi negatiiviset vapaudet eli vapauden sorrolta ja väkivallalta. Siviilioikeuksien takana on hyvinvointiyhteiskunnan konteksti ja oikeuksien takaajana valtio. Ne ovat siten passiivisia oikeuksia. Poliittiset oikeudet liittyvät aktiivisiin oikeuksiin, kuten äänestämiseen, mielipiteen ilmaisemiseen ja luottamustoimissa toimimiseen. T.H. Marshallin vuonna 1965 mukainen

kansalaisuuden jaottelu ei tunnu istuvan yrityksille, joilla ei ole oikeutta sosiaalisiin ja poliittisiin oikeuksiin. Yritysvastuun idea liittyykin siihen, että yrityksillä on vastuu kunnioittaa yksilön kansalaisuuden oikeuksia. (Matten & Crane 2005, 170.) Matten & Crane (2005, 171–172) kuitenkin väittävät, että yrityskansalaisuuden käsite ilmentää valtion tehtävien siirtymistä yrityksille ja rakentavat deskriptiivisesti kuvaa yrityksistä kansalaisina.

Liberaali kansalaisuuden määritelmä linkittyy vahvasti valtioon ja tarkemmin itsenäiseen kansallisvaltioon. Kansallisvaltio luo mahdollisuudet positiivisten oikeuksien harjoittamiselle ja takaa turvan negatiivisten oikeuksien sortamiselta. Globalisaatio on kuitenkin horjuttanut näkemystä kansallisvaltion kyvystä oikeuksien takaajana. (Matten & Crane 2005, 171.) Kansallisvaltiot kohtaavat taloudellisia, sosiaalisia ja poliittisia toimia, joita ne eivät voi kontrolloida itsenäisesti. Kansallisvaltion alueella toimivat pystyvät yhä esteettömämmin sijoittumaan pois kansallisvaltion kontrollista.

Tätä globalisaation synnyttämää poliittisen vallan uusjakoa ilmentävät myös kansainväliset aloitteet, kuten Maailman Talousfoorumin ja YK:n Global Compact. Esimerkiksi Maailman Talousfoorumin aloitteessa tunnustetaan talouden globalisaation ja poliittisen muutoksen käsitteet epäoikeudenmukaisuuden taustalla. YK:n Global Compact ilmaisee suoraan huolen globalisaation seurauksista. Poliittisen vallan uusjako voi näkyä kolmessa eri kontekstissa. Ensinnäkin silloin kun valtio epäonnistuu kansalaisoikeuksien hallitsemisessa, toiseksi kun valtio ei ole vielä kyseisiä oikeuksia hallinnut ja viimeiseksi kun kyseisten oikeuksien hallinnointi ei ole valtion mahdollisuuksissa. Ensimmäinen konteksti sosiaalisiin oikeuksiin liittyen syntyy yksityistämisen tai sosiaalisen reformin tuloksena. Siviilioikeuksiin liittyvät kontekstit liittyvät lähinnä kehittyviin maihin. Yritykset poliittisten oikeuksien harjoittajina liittyvät esimerkiksi lobbaamiseen ja puolueiden rahoittamiseen. Mielenkiintoinen seikka on se, että poliittista muutosta pyritään saamaan aikaan protestoimalla yhä enemmän yrityksiä kuin perinteisiä poliittisia toimijoita vastaan. Yritykset tarjoavat siis lisäkanavan poliittisten oikeuksien harjoittamiselle. Koska toinen konteksti liittyy kehittyviin maihin, ei siihen mennä tarkemmin. Kolmas konteksti liittyy esimerkiksi globaaleihin markkinoihin ja valtioiden kykyyn luoda suotuisat olosuhteet globaaleille sijoituksille. Verokilpailulla on suorat vaikutukset valtion kykyyn taas sosiaalisten oikeuksien takaajana. Omaisuuden, kuten kansalaisten eläkerahojen turvaaminen osana siviilioikeuksia globaaleilla markkinoilla on myös osaksi valtioiden täydellisen hallinnoinnin ulkopuolella. Yksityistäminen on taas lisännyt yritysten poliittisia oikeuksia. (Matten & Crane 2005, 172–173.)

Onko suomalaisessa yhteiskunnassa siis siirrytty pois yhteiskuntavastuusta kohti yrityskansalaisuuden määritelmää? Onko yritystoiminnan haittavaikutusten ennalta ehkäiseminen ja välttäminen katsottavissa jo esimerkiksi kuluttajien vaatimaksi pakolliseksi yritystoiminnan lainalaisuudeksi samalla kun yhteiskunnan hyvinvoinnin lisääminen on katsottavissa uudeksi yhteiskuntavastuun kantamisen muodoksi? (Timonen & Luoma-aho 2010, 4). Jos yhteiskuntavastuussa kyse on haittojen lieventämisestä ja yrityskansalaisuudessa

hyötyjen kasvattamisesta, miten ja kuka määrittelee haitat ja hyödyt? Kyse on yritysten poliittisesta roolista yhteiskunnassa. Yritykset eivät enää toimi kilpailullisilla markkinoilla vaan ovat osallisina myös poliittisessa kilpailussa eri intressiryhmien kanssa. (Oberman 2004, 249.)

Monikansallisten yritysten taloudellinen valta voidaan nähdä myös edustuksellista demokratiaa heikentävänä tekijänä (Barley 2007, 204, Shaw 2007, 11.) Demokratia voidaan määritellä hallintotavaksi, jossa itsenäinen valta kuuluu kansalle, jossa kaikilla on yhtäläiset oikeudet ja jossa enemmistön tahto toteutuu kilpailullisten vaalien kautta. Uhkakuvassa, jossa talouden globalisaatio uhkaa kansallisvaltioita ja demokratiaa, yhteiskuntavastuu voidaan nähdä demokraattisena voimana uusien kansalaisten eli kuluttajien käsissä. Puhutaan kuluttajademokratiasta, jossa valta kuuluu kuluttajille. Kriittisesti tarkasteltuna monikansallisten yritysten kasvava valta tekee kuitenkin kuluttajademokratiasta eräänlaista utopiaa. Kuluttajademokratia kohtaa samanlaisia systeemi- ja proseduaaliongelmia kuin edustuksellinen demokratia. Yleisin systeemiongelma on enemmistö tyrannia, joka voi ilmetä *market failure* -tyyppisenä ongelmana kuluttajademokratiassa esimerkiksi yksityisautoilun ensisijaisuutena joukkoliikenteen tukemisessa. Vähemmistön tyrannia voi vallita esimerkiksi palvelujen säilyttämisenä arvoasuinalueella, jossa se ei väestömäärään suhteutettuna olisi kuitenkaan järkevää. Keskustan tyrannia kuluttamisessa vallitsee markkinaosuuksissa johtavien yritysten vallatessa kauppojen hyllyt. Proseduaaliset ongelmat liittyvät kuluttajien eli demoksen kokoon ja siihen, ketkä demokseen kuuluvat ja ketkä eivät. Samaan tapaan kuin edustuksellisessa demokratiassa yhdellä äänellä ei ole suurta vaikutusta, yksittäisellä ostoksella on minimaalinen vaikutus yritysten toimintaan. Toisaalta kuluttajademokratiassa vaikuttaminen on mahdollista päivittäin eikä vain vaalivuosina. Ostopäätöksen takana voi olla tuotteen hyvyyden lisäksi kannanotto yrityksen toimintaan yleisesti. Edustuksellisessa demokratiassa vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolella voivat olla vaaleista riippuen nuoret, ei-rekisteröityneet tai ulkomaalaiset. Kuluttajademokratiassa vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolella ovat kuitenkin köyhät, mikä tekee kuluttajademokratiasta plutokratiaan eli rahavaltaan rinnastettavan demokraattisen hallintotavan. (Shaw 2007, 11,13.) Näin ollen pluralistisen yhteiskunnan monimutkaistuesssa ja globalisoituessa sekä demokratian muuttuessa monikansallisten yritysten roolien ja yhteiskuntavastuun tutkimusta ei tulisi sivuuttaa politiikan tutkimuksessa.

Ristelä (2011, 64–65) näkee yhteiskuntavastuun työelämän suhteista puhuttaessa paluuna vanhaan, vähemmän demokraattiseen työelämän suhteiden malliin, jossa työnantaja huolehti siitä, että työntekijöiden etu toteutuu. Nykyään lähtökohta on erilainen. Työntekijät eivät odota työnantajaltaan hyväntekeväisyyttä, vaan esittävät omat vaatimuksensa. Neuvottelujen kautta pyritään löytämään molempia osapuolia tyydyttävä ratkaisu. Uhkakuva paluusta paternalismiin perustuu yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuuteen ja ajatukseen siitä, että yhteiskuntavastuu on hyväksyttävää, jos yritys saa itse määrittää vastuunsa sisällön.

2.4.3. Itsesääntely ja kansainväliset ohjeistot

Globaaliin talouden lainsäädännön puuttuessa yhteiskuntavastuu esittyy pehmeään ja itsesääntelyyn perustuvana vaihtoehtona globaalille hallinnalle (Gjølberg 2011, 1). Itsesääntelyllä tarkoitetaan erilaisia käytäntöjä, yhteisiä sääntöjä ja ohjeita, käytäntösääntöjä tai vapaaehtoisia sopimuksia, joita talouden ja yhteiskunnan toimijat, kansalaisjärjestöt tai järjestäytyneet ryhmät vahvistavat itse vapaaehtoisesti ohjataksaan ja organisoidakseen toimintaansa. Itsesääntely on tyypillisesti elinkeinokohtaista sisältäen sanktioidun valvontajärjestelmän. Sisällöllisenä tavoitteena on toiminnan tai laadun jatkuva parantaminen proaktiivisesti sidosryhmien kanssa tai reagoiden sidosryhmien muuttuviin tarpeisiin. (Sorsa 2010, 11.) Itsesääntelyllä tarkoitetaan siis erilaisia *soft law* -tyyppisiä oikeusohjeita, jotka eivät kuitenkaan täytä lainsäädännön tunnusmerkkejä. Tavallisimmin normiston laatii jokin muu kuin toimivaltainen lainlaatiija, eikä laadintamenettely täytä lainsäädäntömenettelyn vaatimuksia. (Sorsa 2007, 2-3.) Euroopan talous- ja sosiaalikomitean raportissa ”The Current State of Co-Regulation and Self-Regulation in the Single Market” (2005, 11) itsesääntely määritellään taloudellisten toimijoiden, sosiaalisten toimijoiden ja ei-hallinnollisten organisaatioiden mahdollisuudeksi ottaa käyttöön yhteisiä suuntaviivoja Euroopan tasolla, kuten hyviä käytänteitä tai alakohtaisia sopimuksia.

Yhteissääntelyssä lainsäätäjän määrittelemät tavoitteet, standardit tai arvot pyritään saavuttamaan yhdessä itsesääntelystä vastaavien yksityisten toimijoiden kanssa hyödyntämällä lisäksi omaehtoisia toimenpiteitä eli itsesääntelyä. Yhdistävä linkki julkisen vallan ja yksityisen sektorin välillä voidaan toteuttaa muun muassa antamalla laissa tiettyjä tehtäviä alan toimijoille, kuten yhteistoimintalaissa työnantajan neuvottelu- ja tiedottamisvelvollisuus, viittaamalla laissa alan luomiin käytäntösääntöihin tai tekemällä esimerkiksi tavoitesopimus julkisen ja yksityisen sektorin välillä. (Sorsa 2010, 12.) EU:n tasolla yhteissääntelyä, jossa yhdistyvät lainsäädäntö ja itsesääntely, on korostettu. Esimerkiksi EU:n komission vihreässä kirjassa tuodaan esille, että yhteiskuntavastuun tarkoitus ei ole korvata sosiaalista tai ympäristölainsäädäntöä tai sen kehittämistä, vaan olla lainsäädäntöä tukeva elementti (KOM(2001) 366, 7.)

Vihreä kirja julkaistiin vuonna 2001 yhteiskuntavastuun keskustelun aikaansaamiseksi Euroopan tasolla Lissabonin strategian mukaisesti liittyen Euroopan kilpailukykyyn parantamiseen. Vihreä kirja ei kuitenkaan pitänyt sisällään uusia EU-tason kansainvälistä normistoja, vaan esitteli keskeiset yhteiskuntavastuun ylikansalliset normi-instrumentit eli niin sanotun pehmeän sääntelyn: YK:n Global Compact (2000), ILO:n kolmikantajulistus monikansallisista yrityksistä ja sosiaalipolitiikasta (1997/2000) ja keskeiset työnormit (kokoontumisvapaus, pakkotyön lakkauttaminen, syrjimättömyys ja lapsityövoiman käytön lopettaminen) sekä OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille (2000), jota päivitettiin vuonna 2011.

Vaikka aloitteilta puuttuu suosituksina normien oikeudellinen velvoittavuus, esimerkiksi OECD:hen kuuluvien hallitusten sitoumus pitää sisällään yritysten ohjeiden noudattamisen edistämisen. (KOM(2001) 336, 6.) Ohjeisiin sitoutuneen Suomen kohdalla työ- ja elinkeinoministeriön yhteydessä toimiva

yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta toimii valtioneuvoston asetuksen (2008, 1) mukaisesti kansallisena yhteyselimenä, joka seuraa toimintaohjeiden soveltamista ja antaa mahdollisia lausuntoja työ- ja elinkeinoministeriön pyynnöstä toimintaohjeiden soveltamisesta suomalaisissa kansainvälisissä yrityksissä. OECD on lisäksi julkaissut ohjeet hyvän hallintotavan periaatteista vuonna 2004 ja vuonna 2005 koskien valtio-omisteisia yhtiöitä. Vuonna 2006 julkaistiin lisäksi riskienhallinnan työkalu monikansallisille yrityksille, jotka harjoittavat toimintaansa epävakaissa valtioissa.

ILO:n julistus monikansallisille yrityksille hyväksyttiin jo vuonna 1977 reaktiona yritysten toimintaan erityisesti kehitysmaissa. 1960- ja 1970- luvuilla yritystoiminnassa nousi esiin työelämään ja sosiaalipolitiikkaan liittyviä ongelmia. Julistusta on päivitetty vuosina 2000 ja 2006. Työelämää koskevat ILO:n ydinstandardit yhdistettiin vuonna 1998 yhteen asiakirjaan, kun ILO:ssa hyväksyttiin julistus työelämän perusperiaatteista ja -oikeuksista. Ydinstandardien katsotaan muodostavan pohjan ILO:ssa käytetylle ”decent work” -tavoitteelle, jolla tarkoitetaan ”ihmisarvoista” työtä. (Sorsa 2010, 13.) Myös OECD:n toimintaohjeiden uudistamisessa tuotiin esille ihmisarvoiseen työhön liittyvien ongelmien lieventäminen, kuten epäsäännöllisiin työsuhteisiin ja elämiseen riittävän palkkaukseen liittyvät kysymykset (Ristelä 2012.)

EU:n komissio on julkaissut vihreän kirjan jälkeen kolme tiedonantoa. Vuonna 2004 julkaistiin tiedonanto ”Yritysten sosiaalinen vastuu: elinkeinoelämän panos kestävään kehitykseen” ja vuonna 2006 tiedonanto ”Kasvua ja työllisyyttä edistävän kumppanuuden toteuttaminen: Euroopasta esikuva yritysten yhteiskuntavastuun alalla”. Näissä tiedonannoissa yritysten yhteiskuntavastuu määriteltiin samalla tavalla kuin vihreässä kirjassa käsitteeksi, jossa yritykset yhdistävät vapaaehtoisesti sosiaaliset ja ekologiset huolenaiheensa liiketoimintaansa ja vuorovaikutukseensa sidosryhmiensä kanssa. (KOM(2001) 336, 7; KOM(2002) 347, 5; KOM(2006) 136, 2.) Vuoden 2006 tiedonannossa korostettiin lisäksi yhteiskuntavastuuta lainsäädännön minimivaatimusten ylittävänä strategisena liiketoimintamahdollisuutena viranomaisten tuella. (KOM(2006): 136, 2, 6, 13.) Vuonna 2010 komissio ilmoitti tiedonannossaan ”Eurooppa 2020 – Älykkään, kestävä ja osallistavan kasvun strategia” uudistavan yritysten yhteiskuntavastuustrategiansa. Yhteiskuntavastuu määriteltiin tässä EU:n niin sanotussa kilpailukykystrategiassa keskeiseksi tekijäksi työntekijöiden ja kuluttajien pitkäaikaisen luottamuksen takaajana (KOM(2010): 2020, 18.) Yhteiskuntavastuu mainitaan kilpailukykystrategiassa osana monia niin sanottuja lippulaiva-aloitteita, kuten teollisuuspolitiikkaa, köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjuntaa, työllisyyden ohjelmaa ja sisämarkkinoiden toimenpidepakettia.

Keskeisten kansainvälisten ohjeistusten joukkoon on lisätty ISO 26000 – yhteiskuntavastuustandardi⁴. Strategian tavoitteena on, että kaikki eurooppalaiset suuryritykset olisivat sitoutuneet vuoteen 2014

⁴ ISO 26000 antaa ohjeita ja suosituksia siitä, mihin aiheisiin yhteiskuntavastuullisen organisaation on keskityttävä tavoitteiden ja toimintatapojen määrittämisessä sekä raportoinnissa. Standardi tukee yhteiskuntavastuun

mennessä ainakin yhteen keskeisistä ohjeistuksista ja että kaikki Eurooppaan sijoittuneet monikansalliset yritykset olisivat sitoutuneet noudattamaan ILO:n kolmikantaista julistusta monikansallisten yritysten ja sosiaalipolitiikan periaatteista. (KOM(2011): 681, 15–16.)

2.5.2. Raportointi ja sijoittaminen

Yhteiskuntavastuun raportointijärjestelmät voidaan nähdä keinona antaa yhteiskunnallisen päätöksenteon pohjaksi lisäselvityksiä niistä ulkoisvaikutuksista, jotka perinteinen laskentatoimi jättää huomioimatta. Raportoinnin avulla voidaan pyrkiä edistämään käyttäytymistä, joka minimoi länsimaisten talouksien toiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia. (Gray ym. 1996, 3, 294.) Yritykset ovat raportoineet ympäristövastuistaan erillisen ympäristöraportin muodossa 1990-luvun puolivälistä asti. Kehitykseen ovat viitoittaneet kansallisten ja kansainvälisten raportointiarviointien lisäksi tilintarkastus- ja konsulttiyritysten julkaisut. EU:n komission aloitteesta perustettiin vuonna 2002 European Multistakeholder Forum on Corporate Social Responsibility, joka antoi loppuraportissaan vuonna 2004 suosituksensa yhteiskuntavastuun edistämisestä Euroopan tasolla. Loppuraportissa painotettiin yhteiskuntavastuun edistämisen rakentumista vapaaehtoisuudelle ja sidosryhmädialogille. Perustettu yhteistyöelin ei kuitenkaan saavuttanut yhteisymmärrystä valtion roolista yhteiskuntavastuun edistäjänä eikä yhteiskuntavastuun raportoinnista. Raportointi jäi yritysten vapaaehtoisuuden varaan. (Uimonen 2006, 51.) Foorumi päättyi maaliskuussa 2006 suositamaan vapaaehtoista yhteiskuntavastuuta tiukemman lainsäädännön sijaan. Loppuraportin suositusten pohjalta EU ei kehittänyt sitovaa työ-, ympäristö- tai yrityslainsäädäntöä. (Malmelin, 2011, 23.)

Huhtikuussa 2013 EU julkaisi direktiiviehdotuksen, jolla halutaan lisätä yritysten ei-taloudellisen tiedon raportointia. Neljännen ja seitsemännen tilinpäätösdirektiivin muuttamista koskeva ehdotus on jatkoa lokakuussa 2011 julkaistulle EU:n yhteiskuntavastuun strategialle. Suomessa ehdotus koskee noin 290 yritystä eli yrityksiä, jotka työllistävät yli 500 henkilöä tai niiden liikevaihto ylittää 40 miljoonan euroa. Eitäloudellisella tiedolla tarkoitetaan muun muassa sitä, kuinka yritys ottaa toiminnassaan huomioon ympäristökysymykset, kuinka henkilöstöön suhtaudutaan tai miten hallitusten kokoonpanosta raportoidaan. Ehdotus sisältää niin sanotun noudata tai selitä -periaatteen eli raporttoimattomuus on sallittua, jos se on perusteltu. Parlamentti ja neuvosto ovat hyväksyneet direktiiviehdotuksen vuonna 2014. Direktiivi on saatettava voimaan Suomessa 6.12.2016 mennessä. Raportointivelvoite tulisi näin ollen koskemaan aikaisintaan tilikautta 2017. (TEMa 2015.)

ymmärtämistä ja toteuttamista, mutta se ei ole varsinaisesti hallintajärjestelmästandardi – toisin sanoen sitä ei voida todistaa sertifikaatilla, eikä sitä ole sellaiseksi tarkoitettu. ISO 26000 -yhteiskuntavastuuoppaan ydinaiheita ovat ihmisoikeudet, työelämän käytännöt, ympäristö, kuluttaja-asiat, yhteisön toimintaan osallistuminen ja yhteisön kehittäminen, organisaation hallintotapa ja oikeudenmukaiset toimintatavat. (Suomen Standardisoimisliitto 2016.)

EU:n direktiiviehdotus jättää yrityksille edelleen mahdollisuuden valita raportointitavan, kunhan raportti sisältää direktiivissä määritellyt tietovaatimukset. Näin ollen hyväksytty direktiivi ei välttämättä paranna yhteiskuntavastuuraportoinnin vertailtavuutta. Global Reporting Initiative (GRI) muodostettiin vuonna 1997 YK:n ympäristöohjelman UNEPin (United Nations Environmental Programme) ja CERESin (Coalition for Environmentally Responsible Economies) aloitteesta. Tavoitteeksi asetettiin kestäväan kehitykseen liittyvien kysymysten raportoinnin nostaminen tilinpäätösraportointia vastaavalle tasolle. GRI on luonteeltaan jatkuva prosessi. Elokuussa 2002 julkaistiin vuosien 2000 ja 2002 ohjeistoluonnosten pohjalta virallinen versio 2002 Sustainability Reporting Guidellenne. Vuonna 2000 julkaistu GRI -ohjeisto ja sen vuonna 2006 julkaistu päivitetty versio G3-ohjeisto ovat yleisin vastuullisuuden raportointimalli (KPMG 2010, 8). 80 prosenttia maailman 250 suurimmasta yrityksistä raportoi GRI -ohjeiston mukaan (KPMG 2011, 20).

Eettinen sijoittaminen määritellään sijoittamiseksi, jossa tietyn yrityksen osakkeet joko sisällytetään tai suljetaan pois rahastoista, pääomasijoitusyhtiöistä tai muista sijoitussalkuista eettisistä, sosiaalisista tai ympäristöllisistä syistä. Väljimmän tulkinnan mukaan jo yhdenkin negatiivisen tai positiivisen kriteerin soveltaminen tekee rahastosta eettisen. (Kujala ja Kuvaja 2002, 103–106.) Eettisen sijoittamisen juuret voidaan sijoittaa 1900-luvun alkuun, jolloin kirkko sulki niin sanotut syntiset osakkeet, kuten tupakka, alkoholi ja uhkapeliyrityksien osakkeet pois mahdollisista sijoituskohteistaan. Eettinen sijoittaminen on ollut myös protestiväline Vietnamin sodan aikana sekä 1980-luvulla liittyen Etelä-Afrikan apartheidin vastustamiseen (Carroll ja Buchholtz 2006, 59.) 2010-luvulla eettinen sijoittaminen voidaan liittää luottamuksen palauttamiseen rahoitusmarkkinoihin pankkiriisin jälkeen.

Maailmassa arvioidaan olevan jo runsaat 400 joitakin eettisiä kriteereitä hyödyntävää rahastoa, joista noin puolet Yhdysvalloissa. Euroopassa eniten eettisiä rahastoja on Iso-Britanniassa, Italiassa ja Ruotsissa. Positiivisten kriteerien perusteella pisteitä voi saada muun muassa ympäristöasioiden huomioimisessa strategiassa tai ympäristöohjelmien kattavuudesta ja energian säästöstä. Sosiaalista vastuuta voidaan arvioida työntekijöiden työskentelyolosuhteiden ja ihmisoikeuspolitiikan ja -käytäntöjen perusteella. Negatiivisten kriteerien käyttö tarkoittaa sitä, että tietyillä toimialoilla, tietyissä maissa tai tiettyjen toimintatapojen perusteella yritykset putoavat automaattisesti pois sijoituskohteiden joukosta. Kriteereinä voivat siten olla yhteiskunnan läpinäkyvyys esimerkiksi vapaa lehdistö, poliittinen vakaus ja demokratia sekä työolot. Poissulkevia toimialoja voivat olla aseeteollisuus, ydinvoimatuotanto ja tupakkateollisuus ja kielteisinä toimintatapoina eläinkokeiden käyttö tai ympäristön pilaaminen. (Kujala ja Kuvaja 2002, 103–106.)

Eettiset rahastot voidaan jakaa neljään luokkaan sen perusteella, minkälaisin perustein rahasto valitsee sijoituskohteensa. Nollasukupolven rahastot ovat ideologisia rahastoja, jotka luovuttavat osan tuotostaan esimerkiksi hyväntekeväisyyteen. Varsinaisten eettisten rahastojen ykkössukupolven kuuluvat rahastot,

jotka hyödyntävät muutamia poissulkevia kriteerejä. Useimmat Suomessa markkinoitavat rahastot ovat kakkos- ja kolmossukupolven rahastoja. Kakkossukupolven rahastot hyödyntävät joitakin positiivisia kriteerejä painotuksen ollessa kuitenkin negatiivisissa kriteereissä. Kolmossukupolven rahastot painottavat positiivisia kriteerejä, mutta voivat käyttää myös negatiivisia kriteerejä. Eettisiksi rahastoiksi luetaan myös erikois- ja toimialarahastot, jotka erikoistuvat jollekin tietylle kestävän kehityksen alueelle kuten uusiutuvaan energiateknologiaan. (Kujala ja Kuvaja 2002, 103–106.)

Yritysten pääsemistä tavoitteeseen arvottavat kestävän kehityksen pörssi-indeksit, kuten Dow Jones Sustainability Indices eli DJSI ja Financial Times Stock Exchange4Good eli FTSE4Good Index. DJSI on globaali kestävän kehityksen indeksiperhe, johon valitaan vuosittain 10 prosenttia Dow Jonesin globaalin indeksin yrityksistä. Tietoa yrityksistä kerätään julkisten lähteiden lisäksi haastattelujen ja sidosryhmäanalyysien avulla. Eettistä kriteeristöä ylläpitää Sustainability Asset Management (SAM). FTSE4Good -indeksin pohjana ovat kansainväliset FTSE -indeksit. Valintakriteerit mittaavat ekologista kestävyyttä, sosiaalisia ansioita, sidosryhmäsuhteita ja ihmisoikeuskäytäntöjä. EIRIS eli Ethical Investment Research Service tekee yritystutkimukset, joiden tuloksia verrataan näihin indeksin valintakriteereihin. (Kujala ja Kuvaja 2002, 103–106.)

3. Tutkielman aineisto ja metodi

3.1. Aineiston esittely

Koska tutkimuksen aiheena on yhteiskuntavastuupolitiikan sisältö poliittisten neuvottelujen sijaan, aineisto koostuu erilaisista kirjallisista dokumenteista, kuten valtioneuvoston yhteiskuntavastuuta koskevista periaatepäätöksistä, selvityksistä ja raporteista sekä yhteiskuntavastuuta edistävien ministeriöiden internetissä julkaistusta materiaalista. Koska yhteiskuntavastuu on aihe, jonka alle voidaan suoraan tai välillisesti liittää melkein mitä vaan, aineiston rajaamiseen täytyy kiinnittää erityistä huomiota. Luvussa kaksi esiteltä Mattenin ja Moonin (2008, 405–413) yhteiskuntavastuun kahtiajakoa hyväksikäyttämällä tutkielman aineisto koostuu suoraan yhteiskuntavastuuta koskevasta materiaalista. Epäsuorasti yhteiskuntavastuuseen liittyvä aineisto on rajattu tutkielman aineiston ulkopuolelle. Näin ollen yhteiskuntavastuuseen liittyvät aineistot, kuten kestävä kehitys, ihmisoikeudet tai kehitysapu, rajataan tutkielman ulkopuolelle. Rajaus suoraan yhteiskuntavastuuta koskevaan aineistoon voidaan tehdä koska tutkielman tavoitteena ei ole tutkia sitä, mitkä yritysten vastuista ovat määriteltä jo olemassa olevan lainsäädännön kautta.

Koska yhteiskuntavastuun aloitteet ovat Suomessa hyvin vähäisiä, tutkielmassa halutaan pitää koko julkisen hallinnon kattava näkökulma. Toisaalta keskittyminen esimerkiksi vain yhteen politiikan tai hallinnon sektoriin olisi syventänyt analyysiä, mutta rajannut analyysistä pois yhteiskuntavastuun tutkimisen monitahoisena ilmiönä. Näin varmistetaan oikean yksikön tutkiminen (Vedung 1998, 21). Seuraavaksi esitellään tutkimuksen keskeisimmät aineistot, joihin sisältyvät Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma ”Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi” vuodelta 2011, valtioneuvoston yhteiskuntavastuuta koskevat periaatepäätökset vuosilta 2011 ja 2012, valtioneuvoston viimeisin omistajaohjausta koskeva periaatepäätös vuodelta 2011 ja EU:n viimeisin vuonna 2011 julkaistu yhteiskuntavastuuta koskeva tiedonanto ”Yritysten yhteiskuntavastuuta koskeva uudistettu EU:n strategia vuosiksi 2011–2014”.

Suomessa valtioneuvosto julkaisi ensimmäisen yhteiskunta- ja yritys vastuun periaatepäätöksen 14.4.2011. Hallitus vaihtui kesällä 2011. Jyrki Kataisen hallitusohjelma oli ensimmäinen, joka sisälsi suoran viittauksen yhteiskuntavastuuseen. Hallitus hyväksyi uuden yhteiskuntavastuuta koskevan periaatepäätöksen 22.11.2012, joka sisälsi yhteiskuntavastuun toimenpideohjelman. (TEM 2013.) Uuden yhteiskuntavastuun periaatepäätöksen julkaiseminen liittyi myös komission kehotukseen jäsenmaille kehittää vuoden 2012 aikana kansalliset suunnitelmat ja toimet yhteiskuntavastuun edistämiseksi Eurooppa 2020 -strategiaan liittyen (KOM(2011): 681, 15).

Hallituskausi vaihtui jälleen toukokuussa 2015. Uusi hallitus päätti vähentää aikaisempien hallitusten hyväksymiä erillisstrategioita. Valtioneuvosto julkaisi joulukuussa 2015 listan karsittavista strategioista, jonka mukaisesti yhteiskuntavastuun periaatepäätökset olivat lakkautettavien erillisstrategioita eikä niiden

tilalle ole valmisteilla uusia vuoden 2016 aikana. (VN 2015.) Näin ollen, aineiston rajaamista jouduttiin miettimään uudestaan. Vaikka yhteiskuntavastuun periaatepäätöksen voimassaolo päättyi 31.12.2015, otetaan sekä vuonna 2011 että vuonna 2012 julkaistut periaatepäätökset osaksi aineistoa. Periaatepäätökset antavat hyvän kuvan siitä, millainen rooli Suomen valtiolla yhteiskuntavastuun edistäjänä on tähän asti ollut.

Suorat yhteiskuntavastuun aloitteet Suomessa ovat vähäisiä. Hakusanalla yhteiskuntavast* valtioneuvoston hankerekisteristä (jatkossa HARE) löytyy vain kaksi hanketta: yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta (jatkossa YHVA) ja yritysten yhteiskuntavastuu rakennemuutostilanteissa -työryhmä. YHVA on työ- ja elinkeinoministeriön alainen neuvoa-antava ja hallinnon päätöksentekoa tukeva elin. Neuvottelukunnan jäsenet edustavat viranomaistahoja, elinkeinoelämää sekä työmarkkina- ja kansalaisjärjestöjä ja sen nykyinen toimikausi on 30.12.2014 - 30.12.2017. (TEMb 2015.) Neuvottelukunnan julkaistuja asiakirjoja on HARE:ssa yhteensä 15 kpl, jotka neuvottelukunnan asettamispäätös poislukien ovat kaikki tutkielman aineistoksi soveltumattomia YHVA:n jäsenesityksiä.

Valtioneuvostossa yhteiskuntavastuupolitiikasta vastaa työ- ja elinkeinoministeriö. Yhteiskuntavastuuseen liittyvät aiheet käsitellään ulkoasiainministeriössä (taloudelliset ulkosuhteet, kehityspolitiikka), valtioneuvoston kansliassa (omistajaohjaus) sekä ympäristöministeriössä (kestävä kehitys). (TEMc 2015.) Koska tutkimuskohteena on valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämässä, valtion omia toimia työnantajana ja omistajana ei voida sulkea pois. Siksi valtioneuvoston viimeisin omistajaohjausta koskeva periaatepäätös vuodelta 2011 on osa tutkielman aineistoa. Valtioneuvoston kanslian omistajaohjausosasto valmistelee, ja valtioneuvosto antaa omistajaohjauksesta vaalikausittain periaatepäätöksen, jossa yhteiskuntavastuun edistämiseen liittyvät näkökohdat otetaan huomioon (YV PP 2011, 7). Koska kuluvan hallituskauden omistajaohjausta koskeva periaatepäätös on tutkielman teon aikana keväällä 2016 vielä valmisteilla, käsitellään tässä yhteydessä edellisen hallituksen aikainen valtion omistajapolitiikkaa koskeva periaatepäätös vuodelta 2011.

EU on edistänyt yhteiskuntavastuuta painotetusti vuoden 2000 Lissabonin strategiasta lähtien. EU:n yhteiskuntavastuuta koskevat strategiset toimet linjataan tiedonannoissa, joista tuorein on vuodelta 2011. Sekä neuvosto että Euroopan parlamentti ovat kehottaneet komissiota edelleen tehostamaan yhteiskuntavastuuseen liittyvää politiikkaansa. Eurooppa 2020 -strategiassaan komissio sitoutui uudistamaan yritysten yhteiskuntavastuuta koskevan EU:n strategian. Teollisuuspolitiikkaa koskevassa vuoden 2010 tiedonannossaan komissio lupasi tehdä ehdotuksen uudesta yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyvästä politiikasta. Sisämarkkinoiden toimenpidepaketissa komissio ilmoitti antavansa uuden tiedonannon yritysten yhteiskuntavastuusta vuoden 2011 loppuun mennessä. (KOM(2011): 681, 5.) Viimeisin tiedonanto sisältää yhteiskuntavastuuta koskevan uudistetun EU:n strategian vuosiksi 2011–2014.

3.2. Sisällönanalyysi

Tämän tutkielman tutkimusmetodina on laadullinen sisällönanalyysi. Laadullinen tutkimus on kokonaisvaltaista tiedon hankkimista, jossa aineisto on koottu todellisissa tilanteissa verrattuna määrällisen tutkimuksen mahdollisiin hypoteeseihin, ja joissa ihminen on tiedon keruun päätoteuttaja. Lisäksi erona määrälliseen tutkimukseen muun muassa on, ettei aineistoa valita satunnaisotoksina vaan tarkoituksenmukaisesti. Käsiteltävät tapaukset ovat usein poikkeuksellisia ja tutkimussuunnitelma elää tutkimuksen edetessä. Aineiston valintamenetelmä johdattaa osakseen laadullisen tutkimusotteen ehkä yhteen suurimpaan haasteeseen eli tutkijan kyvyttömyyteen irtisanoutua täysin omasta arvomaailmastaan tutkiakseen aineistoa objektiivisesti. Toisin sanoen perinteistä objektiivisuutta ei ole mahdollista saavuttaa, koska tutkijan oman arvomaailman kietoutumista tietoon ei voida täysin pois sulkea. (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 1997, 161, 165.)

Miten edellä mainittu laadullisen tutkimusotteen keskeisin haaste voidaan ratkaista vaihtamatta tutkimusotetta? Sosiaalisen konstruktivismin mukaan tieto syntyy sosiaalisissa prosesseissa. Totuus ei esittäydy sellaisenaan vaan on sitä, mikä ihmisten välisissä vuorovaikutussuhteissa on merkitysten kautta rakennettu. Jotta tutkimuksen validiutta ja reabiliteettia voidaan riittävällä tavalla arvioida, tutkimusprosessi ja aineisto tulisi kuvata mahdollisimman perusteellisesti. (Alasuutari 2001, 60–63.) Aineiston perustelujen lisäksi tutkimuksen edetessä on tätä taustaa vasten tärkeää kriittisesti tarkastella aineistoa, käytettyä metodia ja tutkimustuloksia. Tällöin laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää tuoda esille tutkimustulosten sovellettavuuden rajallisuus sekä ennen kaikkea se, että laadullinen tutkimusote edellyttää aina tulkintaa.

Tulkitseva tutkimus voidaan kuvata hermeneuttisen kehän tavalla. Tavoitteena on lähestyä vaiheittain kohti perusteltua tulkintaa. Tutkijalla on tutkimuksen alkaessa alustava käsitys tutkittavasta asiasta eli niin sanottu esiyymmärrys, jolla tutkija luo yhteyden tutkimuskohteeseen. Yhteyden luonnin jälkeen tutkija hankkii tietoa ja syvennyy aiheeseen. Kun tietoa on hankittu, tutkija voi pohtia eri tulkintavaihtoehtoja. Valintojen perustelemiseen eli teoretisointiin tarvitaan lisätietoja. Teoretisointi lisää ymmärrystä tutkimuskohteesta ja tarkentaa tapaa lähestyä sitä. Tämä mahdollistaa teoretisoinnin jatkumisen eli uusien käsitysten, näkökulmien ja perusteluyritysten syntymisen. Kun hermeneuttinen kehä on tutkijan mielestä toistunut riittävällä tavalla arvoituksen ratkaisemiseksi, tutkija kirjoittaa lopputuloksena raportin tutkimuksen valiuden osoittamiseksi. Koska tulkitsevalla tutkimuksella ei ole absoluuttisen objektiivista totuusulottuvuutta, tutkijan tulee kertoa, miten tulkinnan tietoa on kerätty, kuvata tulkintapotentialiaan sekä esittää kriittistä näkökulmaa tulkinnessa puolesta ja vastaan. (Tamminen 1993, 89–90.)

Tutkimusmetodi on sääntöjen ohjaama työskentelytapa, jolla tieteessä rakennetaan uutta tietoa tai pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmia (Hirsjärvi ym. 1997, 183). Metodit ovat yleisesti hyväksytyjä

tapoja tuottaa tietoa tieteellisesti. Tämä tarkoittaa sitä, että tiedon totuudenmukaisuus on arvioitavissa. Hyvä tutkimus lähtee liikkeelle teoriasta ja palaa lopuksi teoriaan. Tällöin Eskolan ja Suorannan (1998, 80–81) mukaan yleisestä teoriasta johdetaan deduktiivisesti yksittäisiä ongelmia, joihin empiriaa analysoimalla saadaan ratkaisut. Yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa empiirisen tutkimuksen havaintoja ei itsessään pidetä tutkimustuloksina.

Sisällönanalyysillä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiivistetyssä muodossa johtopäätösten tekoa varten. Sisällönanalyysi sopii strukturoimattoman aineiston analyysiin. Analyysillä luodaan selkeyttä aineistoon, jonka jälkeen pystytään tekemään selkeitä johtopäätöksiä tutkimuskohteesta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 105–110.) Sisällönanalyysi koostuu kahdesta vaiheesta, jotka käytännössä nivoutuvat aina toisiinsa. Ensin havainnot pelkistetään, jonka jälkeen tavoitteena on ratkaista arvoitus eli löytää vastaus tutkimusongelmaan. Havainnot ovat johtolankoja, joita tulkitsemalla pyritään lisäämään ymmärrystä tutkittavasta asiasta. Havaintoja ja johtolankoja ei ole kuitenkaan aina helppo erottaa toisistaan. Havaintoja tarkastellaan siinä mielessä aina johtolankoina, että niitä tarkastellaan ainoastaan tietystä, tarkasti määritellystä näkökulmasta eli teoreettisesta viitekehyksestä. Aineistosta näistä näkökulmista saadut raakahavainnot pelkistetään yhdistelemällä, joka saadaan aikaan etsimällä havaintojen yhteinen nimittäjä tai piirre. (Alasuutari 2001, 39–40, 78–79.) Näin ollen tässä tutkimuksessa johdannossa ja luvussa kaksi esiteltyä yhteiskuntavastuupolitiikan rajapinnat ovat sekä havaintoja että johtolankoja, joita ei pidetä kuitenkaan vielä tutkimustuloksina itsessään.

Alasuutarin mukaan (2001, 42–43, 52) laadullinen tutkimus on absoluuttista siten, että yksikin poikkeus kumoaa säännön. Yhdistämisen jälkeen tuotettujen havaintojen tulee päteä raakahavaintoihin. Jos näin ei ole, teoreettista viitekehystä tai näkökulmaa voidaan muuttaa tai pyrkiä muodostamaan poikkeuksesta lisäehto. Erot ja poikkeukset ovat kuitenkin tärkeitä laadullisissa analyysissä. Ne antavat johtolankoja tutkimusongelman kausaalisuhteesta. Erojen löytäminen ei kuitenkaan ole itsetarkoitus ja niiden tekemiseen, kuten myös tyypittelyyn, tulisi suhtautua varovaisesti laadullisen tutkimuksen absoluuttisesta luonteesta johtuen. Raakahavainnot tulisi myös siksi pelkistää mahdollisimman suppeaksi havaintojen joukoksi.

Toinen vaihe laadullisessa sisällönanalyysissä on arvoituksen ratkaiseminen eli tutkimustulosten tulkinta johtolankojen ja vihjeiden avulla. Arvoituksen ratkaisemisessa johtolankoina ei käytetä ainoastaan pelkistämällä muotoiltuja absoluuttisesti päteviä havaintokohtia. Raakahavainnoista, aineistosta, muista tutkimuksista ja teoriakirjallisuudesta etsitään vihjeitä merkitystulkintojen ja tutkimusongelman ratkaisemiseksi. Toisessa vaiheessa esiin tulevat uudet kysymyksenasettelut voivat johtaa aineiston uudelleenkäsittelemiseen ja pelkistämisen vaiheisiin. (Alasuutari 2001, 44–47.)

Aineistosta voidaan etsiä erilaisia esiin nousevia teemoja, jotka liittyvät arvoituksen ratkaisemiseen. Teemoittelu mahdollistaa vertailun tekemisen. Onnistunut teemoittelu sisältää vuoropuhelun teorian ja empirian välillä. (Eskola & Suoranta 1998, 175–176.) Laadullinen aineisto vaatii usein luokittelun, teemoittelun tai tyypittelyn. Perusluokittelussa määritellään aineistosta luokkia ja lasketaan luokkien esiintyminen aineistossa. Teemoittelu pohjautuu luokitteluun mutta painopiste on teeman sisällössä. Tyypittelyssä aineistosta ryhmitellään tyypejä ja etsitään joko samankaltaisuutta tai erilaisuutta. (Tuomi & Sarajärvi 2003, 95.) Yhteenvetona laadullinen analyysi siis alkaa aineiston huolellisesta tutustumisesta, jonka jälkeen siirrytään havaintojen pelkistämiseen eli teemoitteluun, tyypittelyyn tai luokitteluun. Tämän jälkeen tulevat käsitteelliset tulokset ja synteesi eli arvoituksen ratkaiseminen. Tutkielma sisältää lisäksi aineiston huolellisen kuvauksen ja loppuu johtopäätöksiin. Koska tutkimuksessa ei tehdä vertailua esimerkiksi Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä, tutkimuksessa aineisto ryhmitellään tyypittelyn sijaan teemoittelemalla.

Tämä tutkielma on teoriasidonnainen eli teoreettisen viitekehyksen ohjaama. Eskolan ja Suorannan (1998, 80–81) mukaan yksi tieteellisen päättelyn logiikka on abduktiivinen päättely, jonka mukaan teorianmuodostus on ehdollinen havaintojen johtopäätökselle. Abduktio sisältää tosiasioiden tarkastelun ja niitä selittävän teorian keksimisen. Eskolan myöhemmässä tuotannossa vuodelta 2001 esiintyy laadullisen tutkimuksen jaottelu kolmeen eri analyysimuotoon: aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen analyysiin. Koska Eskolan ja Suorannan jaottelun avulla voidaan tunnistaa induktiivista ja deduktiivista jakoa paremmin analyysin tekoa ohjaavat tekijät, jaottelu havainnollistaa paremmin sen, millä tavalla tutkimus lähtee liikkeelle teoriasta ja palaa lopuksi teoriaan. Teoriasidonnaisen analyysin päättelyn logiikassa on usein kyse abduktiivisesta päättelystä, jolloin tutkimusprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys ja valmiit mallit. (Emt. 2003, 95–97, 99.)

Tässä tutkielmassa aineisto pilkottiin analysoitavaan muotoon teemoittelemalla. Koska yhteiskuntavastuu on monitahoinen ilmiö, aineiston keskeisiä aiheita eli teemoja muodostettiin teorialähtöisesti hyväksikäyttämällä muun muassa Fox ym. (2002) eri politiikkakeinojen jäsenystä ja yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintoja. Aineisto luettiin huolellisesti läpi, jonka jälkeen teemojen muodostamisessa käytettiin apuna koodausta. Eskolan & Suorannan (2000, 155) mukaan koodista tai indekseistä puhuttaessa tarkoitetaan merkkejä, kuten numeroita ja kirjaimia tai muilla keinoilla aineistoon tehtyjä jäsenteleviä merkintöjä ja luokitteluja. Aineistoon tehtiin koodimerkintöjä muun muassa tekstiä lihavoimalla ja alleviivaamalla sekä alaviitteillä. Tekstiin tehdyt koodimerkinnät toimivat aineiston tulkintojen jäsentäjinä. Yksittäisten sanahakujen lisäksi koodausyksikköinä käytettiin lauseita, rivejä ja kappaleita. Koodimerkintöjen lisäksi tekstikatkelmia eli sitaatteja hyödynnettiin kuvaamaan eri teemoja.

3.3. Tutkimuskysymykset

Tämän tutkielman tavoitteena on analysoida sitä, onko Suomessa harjoitetussa yhteiskuntavastuupolitiikassa kyse luvussa kaksi jäsenneittyjen yhteiskuntavastuun vai yrityskansalaisuuden edistämisestä. Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus siitä, että yhteiskuntavastuussa on kyse yritystoiminnasta aiheutuvien negatiivisten ulkoisvaikutusten lieventämisestä kun taas yrityskansalaisuudessa on enemmänkin kyse yritystoiminnasta tulevien hyötyjen kasvattamisesta.

Koska yhteiskuntavastuussa on kyse siitä, miten liike-elämän ja muun yhteiskunnan välinen suhde on järjestetty, tutkielman teemaan liittyy olennaisella tavalla se, millainen rooli yrityksillä on suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimusongelmana on ratkaista se, miten EU, kansallinen sääntely ja markkinat vaikuttavat Suomessa harjoitettuun yhteiskuntavastuupolitiikkaan. Koska tutkimuskohteena on Suomen valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämisessä, tutkimusongelmaa lähestytään seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

- millaisilla keinoilla Suomen valtio pyrkii edistämään yhteiskuntavastuuta?
- mitkä ovat argumentit, joilla Suomen valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä?

Tutkimuskysymyksiin vastaamiseen liittyen on tärkeää analysoida myös sitä, mitä aineiston perusteella jätetään sanomatta. Alasuutari korostaa taas sitä, että laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää olla mukana ainakin yksi miksi -kysymys. Kysymykseen voi vastata etsimällä aineistosta argumentteja eli perusteluja siihen, miten jokin asia pitäisi olla. (Alasuutari 2001, 2016, 224–225.) Tässä tutkielmassa miksi -kysymykseen pyritään vastaamaan käyttämällä hyödyksi luvussa kaksi esiteltyjä yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintoja.

4. Yhteiskuntavastuupolitiikka Suomessa

4.1. Valtion keinot edistää yhteiskuntavastuuta

Tässä luvussa käydään läpi Suomen valtion keinot edistää yhteiskuntavastuuta. Analyysissa käytetään hyödyksi luvussa kaksi esiteltyä Fox ym. jäsenystä. He esittelevät neljä eri politiikkakeinoja, joilla valtio voi edistää yhteiskuntavastuuta: pakottaminen, mahdollistaminen, verkostoituminen ja kannustus. Tarkan rajan vetäminen eri keinojen välillä on hankalaa, joten jonkinlaista päällekkäisyyttä eri keinojen välillä saattaa olla. (Fox ym. 2002, 6.)

4.1.1. Pakottaminen

”Mielestäni valtiovallan tehtävänä on ensisijassa edistää yritysten vapaaehtoista itsesääntelyä sekä raportoinnin kehittämistä edelleen nykyisen kirjanpitojärjestelmän puitteissa”. (Kansliapäällikkö Erkki Virtanen 2003)

Pakottamisella tarkoitetaan yhteiskuntavastuun edistämistä lainsäädännön keinoin. Kuten luvussa kaksi todettiin, yhteiskuntavastuuta ei tässä tutkielmassa määritellä pelkästään vapaaehtoisuuden pohjalta lainsäädännön minimivaatimukset ylittäväksi toiminnaksi vaan yhteiskuntavastuun yhdeksi osa-alueeksi luokitellaan lainsäädännöllinen vastuu kappaleessa kaksi esitellyn Carrollin (1991, 39–48) yhteiskuntavastuun kerroksien jäsentelyn mukaisesti. Yhteiskuntavastuuseen toki liittyy epäsuorasti paljon eri lainsäädäntöä, mutta tämän tutkielman puitteissa keskitytään vain suoraan yhteiskuntavastuuta koskevaan lainsäädäntöön.

Tutkielman aineiston perusteella, Suomessa valtion keino pakottavasti edistää yhteiskuntavastuuta lainsäädännön keinoin rajoittuu tällä hetkellä vain valtioyhtiöiden yhteiskuntavastuun raportointivelvollisuuteen. Yhteiskuntavastuun edistämiseen pakottamisen keinoin on kuitenkin tulossa muutos EU:n direktiiviehdotuksen (2013/0110 (COD) mukaisesti, joka on saatettava Suomessa voimaan 6.12.2016 mennessä. Direktiiviehdotuksen mukaan yritysten tulee raportoida myös ei-taloudellisista tiedoista. Koska uudistus koskee yritysten toiminnan sijaan siitä raportointia, kyse on pakottamisen politiikkakeinon näkökulmasta tarkasteltuna vähittäisestä muutoksesta. Harvassa yhteiskuntavastuun aloitteessa tai toimenpideohjelmassa valtio vaatii tai edellyttää yrityksiltä yhteiskuntavastuuta. Näin ollen yhteiskuntavastuuttomuutta ei ole Suomessa tällä hetkellä sanktioitu millään tavalla. Lisäksi huomioitavaa on, että raportointivaatimusten tiukentaminen perustuu kansallisen sääntelyn sijaan täysin EU-tasolta tulevaan sääntelyyn.

Työ- ja elinkeinoministeriön mukaan raportointivaatimusten tiukentamisen taustalla on ollut vuonna 2008 alkaneesta taloudellisesta kriisistä toipuminen, uuden taloudellisen kasvun luominen ja luottamuksen palauttaminen markkinoihin. Keinona on nähty avoimuuden ja läpinäkyvyyden lisääminen raportointivaatimuksia tiukentamalla. (TEM 2014, 2.)

Suomessa yhteiskuntavastuun käsite on määritelty vapaaehtoisuuden pohjalta. Esimerkiksi yhteiskuntavastuuta koskevassa valtioneuvoston ensimmäisessä periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuun todetaan olevan vapaaehtoista toimintaa, joka ylittää lainsäädännön vähimmäisvaatimukset (YV PP 2011, 1). Samassa periaatepäätöksessä kuitenkin ristiriitaisesti todetaan, että yhteiskuntavastuun perustana on kansallinen lainsäädäntö, johon myös yhteiskuntavastuun edistäminen perustuu:

Julkinen valta on pyrkinyt edistämään yhteiskunta- ja yritys vastuuta säädös- ja markkinalähtöisesti ja sitoutunut kansainvälisten toimintaohjeiden noudattamisen edistämiseen suomalaisissa yrityksissä sekä organisaatioissa. Yhteiskunta- ja yritys vastuun edistäminen perustuu Suomen lakeihin [...] Yhteiskunta- ja yritys vastuun perustana oleva suomalainen lainsäädäntö on kattavaa ja korkeatasoista. (YV PP 2011, 1.)

Myös työ- ja elinkeinoministeriö korostaa, että Suomessa on pitkät perinteet huolellisesta työ-, työsuojelu- ja ympäristölainsäädännön noudattamisesta, jonka perusteella suomalaisilla yrityksillä on kaikki edellytykset päästä maailman parhaiden joukkoon yhteiskuntavastuuasioissa (TEM 2015c). Ensimmäisessä yhteiskuntavastuuta koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä vapaaehtoisuuden yhteiskuntavastuun edistäminen määritellään kuitenkin haasteeksi:

Haasteena on edelleen se, että vastuullisuus juurtuisi ensisijaisesti vapaaehtoisin keinoin osaksi toiminta- ja tuotantotapoja. Parantamisen varaa on vielä kaikilla yhteiskunnan sektoreilla, ja valtio voi toimia tässä edelläkävijänä. (YV PP 2011,1).

Yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuutta perustellaan siis olemassa olevan lainsäädännön laajuudella ja korkeatasoisuudella. Vapaaehtoisuus koskee myös valtion toimia. Koska vapaaehtoisuus mainitaan ensimmäisessä yhteiskuntavastuuta koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä ensisijaisena keinona edistää yhteiskuntavastuuta, voidaan olettaa, että yhteiskuntavastuun edistäminen vapaaehtoisuuden pohjalta ei ole näin ollen ainoa keino tulevaisuudessa.

Yhteiskuntavastuun perustuminen vapaaehtoisuudelle voidaan nähdä myös sääntelyä korvaavana. Valtio kannustaa yrityksiä vapaaehtoisuuden yhteiskuntavastuun edistämiseen taloudellisten kannustimien sijaan esittämällä vapaaehtoisuuden yhteiskuntavastuun uuden sääntelyn korvaajana. Esimerkiksi yhteiskuntavastuuta koskevassa vuoden 2011 periaatepäätöksessä todetaan, että:

Yritysten vastuullisen toiminnan edistäminen yritysten itsesääntelyllä ja vapaaehtoisilla hallintajärjestelmillä saattaa johtaa siihen, ettei uutta lainsäädäntöä tarvitse luoda kyseiselle alalle (YV PP 2011, 4).

Vaikka ensimmäisessä yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuu määriteltiin lainsäädännön minimivaatimukset ylittäväksi vapaaehtoiseksi toiminnaksi, vuoden 2012 periaatepäätöksessä tuotiin esille yhteiskuntavastuuseen kohdistuvat kasvavat vaatimukset. Tosin lainsäädännön vaatimukset näyttävät kasvavan ikään kuin tyhjiössä, ”autonomisesti” ilman valtion toimia, mikäli yhteiskuntavastuu määritellään lainsäädännön ylittäväksi toiminnaksi:

Markkinoiden, sidosryhmien ja lainsäädännön vaatimukset yritysten vastuullisuudesta kasvavat entisestään. Yritysten asiakkaat kiinnittävät lisääntyvästi huomioita yritystoiminnan vastuullisuuteen, minkä vuoksi yritysten oman kilpailukyvyn ylläpitämisen kannalta vastuullisuus korostuu (YV PP 2012, 7)

Yhteiskuntavastuuta suoraan koskeva pakottava lainsäädäntö koetaan lisäsääntelynä. Näin ollen voitaisiin olettaa, että yrityksiin kohdistuvaa sääntelyä ei ole Suomessa merkittävästi purettu. Vuoden 2012 periaatepäätöksessä tuodaankin esille yritysten hallinnollisen taakan vähentämistä koskeva tavoite:

Tavoitteena on yhteiskuntavastuuta koskevien normien ja ohjeistojen selkeys, yksinkertaisuus ja keskinäinen yhdenmukaisuus yritysten ja muiden toimijoiden hallinnollisen taakan vähentämiseksi (YV PP 2012, 6).

Vuoden 2011 hallitusohjelmassa yhteiskuntavastuun edistäminen pakottavasti oli esillä, vaikka se rajoittui lähinnä rahoitusmarkkinoiden vastuullisuuden edistämiseen muun muassa tiukentamalla yritysten raportointivelvollisuutta (HO 2011, 20). Varsinaisen yhteiskuntavastuuraportointivelvoitteen puuttuessa yritysten raportointia sääteli Suomessa pitkään ainoastaan kirjanpitolaki (30.12.1997/1336). Lakia muutettiin vuonna 2004. Muutoksen taustalla oli Euroopan unionin vuonna 2003 hyväksymä modernisointidirektiivi (2003/51/EY), joka velvoittaa yritykset esittämään ympäristöön ja henkilöstöön liittyvät näkökohdat hallituksen toimintakertomuksessa. Kirjanpitolautakunnan yleisohje toimintakertomuksen laatimisesta vuoden 2004 muutoksien jälkeen käsittelee ympäristö- ja sosiaalisten asioiden pakolliseen esittämiseen liittyviä kohtia kirjanpitolain ja -asetuksen säännösten mukaisesti. Esimerkiksi henkilöstöraportointiin liittyen yrityksen on raportoitava työntekijöidensä määrä (ka), palkat, eläkekulut ja muut henkilöstökustannukset. (KILA 2006.)

2011 julkaistussa valtion omistajapolitiikkaa koskevassa periaatepäätöksessä valtion kokonaan omistamien yhtiöiden ja valtioenemmistöisten yhtiöiden edellytettiin laativan erillinen yritysraportti. Lisäksi muiden valtio-omisteisten listaamattomien yhtiöiden toivottiin raportoivan yhteiskuntavastuusta (OM PP 2011, 5). Näin ollen tilikausi 2012 oli ensimmäinen, kun edellä mainitut listatut valtio-omisteiset yritysryhmät olivat velvoitettuja raportoimaan yhteiskuntavastuustaan.

Vuoden 2011 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todettiin silloisten pakollisten raportointivaatimusten olevan riittäviä, mutta tuotiin esille myös tarve jatkuvasti arvioida pakollisen raportoinnin tarvetta kansallisen ja kansainvälisen kehityksen pohjalta (YV PP 2011, 5). Huhtikuussa 2013 EU-komissio esitteli direktiiviehdotuksensa yritysten ei-taloudellisen tiedon raportoinniksi, jonka parlamentti hyväksyi huhtikuussa 2014 ja neuvosto syyskuussa 2014. Kyseessä oleva tilinpäätösdirektiivin muutos koskee suuria yleisen edun kannalta merkittäviä yhtiöitä, kuten listayhtiöitä, luottolaitoksia ja vakuutusyhtiöitä, joiden työntekijämäärä ylittää 500 henkeä, liikevaihto ylittää 40 miljoonaa euroa tai tase 20 miljoonaa euroa. Direktiivin mukaan yritysten tulee toimintakertomuksen osana julkistaa selvitys toimintalinjoistaan, jotka koskevat ympäristö-, työntekijä- ja sosiaalisia asioita sekä ihmisoikeuksia, korruption torjuntaa ja lahjontaa. Selvityksessä tulee myös antaa lyhyt kuvaus yhtiön liiketoimintamallista

sekä kertoa toimintalinjoihin liittyvistä riskeistä ja niiden hallinnasta. Direktiivi on saatettava voimaan Suomessa 6.12.2016 mennessä. Raportointivelvoite tulisi siten koskemaan aikaisintaan tilikautta 2017. (TEM 2015a.)

Lokakuussa 2014 julkaistiin ohjeistus valtioenemmistöisten yhtiöiden veroraportoinnista, jonka taustalla oli Kataisen hallituksen kansainvälisen veronkierron vastainen toimintaohjelma. Toimintaohjelman tarkoituksena oli koota yhteen toimenpiteitä, joiden avulla kansainväliseen verojen välttämiseen ja veronkiertoon voidaan puuttua sekä saada veroparatiisit hallintaan. Keskeisenä tavoitteena mainitaan kansallisen lainsäädännön kehittäminen. Toimintaohjelman mukaan verotettavan tulon näyttäminen ”oikeassa” valtiossa halutaan varmistaa. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi toimintaohjelmassa valtion enemmistöomisteiset yritykset veloitettiin raportoimaan veroista maakohtaisesti ensimmäisen kerran keväällä 2015 vuodelta 2014 maksetuista veroista (VNK 2014, 1). Tällä hetkellä komissiolta odotetaan ehdotusta maakohtaisesta veroraportoinnista (TEMa 2015).

Yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä vuodelta 2012 nousee esiin Carrollin (1991, 39–48) yhteiskuntavastuun kerroksien jäsenyyksen pohjalta yhteiskuntavastuun lainsäädännöllisen ja eettisen vastuun rajapintaan liittyvät vaatimukset, jotka Carrollin mukaan ovat edellytyksiä sääntelyn kehittämiseksi. Koska lainsäädäntö ei synny tyhjiössä, eettisen yhteiskuntavastuun voidaan sanoa olevan lainsäädännöllisen vastuun edellytys. Periaatepäätöksessä todetaan, että:

Lainsäädännön velvoitteista riippumatta yritysten verosuunnitteluun kohdistuu lisääntyvää yhteiskunnallista mielenkiintoa. [...] Valtioneuvosto pyrkii estämään kansainvälistä veronkiertoa ensisijaisesti verolainsäädännön sekä kansainvälisten verosopimusten ja verovalvonnan tehostamisen keinoin. (YV PP 2012, 12.)

Suomi allekirjoitti tammikuussa 2016 yhdessä yli 30 muun valtion ja oikeusalueen kanssa OECD:n monenvälisen sopimuksen verotukseen liittyvästä tietojenvaihdosta. Sopimus on osa OECD:n verojen välttämiseen ja voittojen siirtoon liittyvää hanketta. Valtioneuvoston sopimuksen allekirjoittamista koskevassa tiedotteessa todetaan, että Suomen kansallista lainsäädäntöä on muutettava, jotta tietojenvaihto Suomen ja muiden valtioiden sekä oikeusalueiden välillä voidaan aloittaa. Vireillä olevan lainsäädäntömuutosta koskevan hallituksen esitysluonnoksen mukaan verotuksen maakohtaiset tiedot annettaisiin ensimmäisen kerran 1. tammikuuta 2017 alkavalta tilikaudelta. (VN 2016.)

Yhteiskuntavastuuta koskevassa valtioneuvoston periaatepäätöksessä vuodelta 2012 yritysten rooli yhteiskunnassa painottuu yhteiskuntavastuun taloudellisen osa-alueen velvoitteiden hoitamiseen, kuten verojen maksuun ja työllistämiseen. Periaatepäätöksessä todetaan, että:

Lainsäädännön velvoitteista riippumatta yritysten verosuunnitteluun kohdistuu lisääntyvää yhteiskunnallista mielenkiintoa. Sama koskee yritysten toimintaa irtisanomistilanteissa. Taloudellisten velvoitteiden hoitamisesta on tullut osa yritysten maineenhallintaa.[...] (YV PP 2012, 12.)

Yhteiskuntavastuun taloudellisen osa-alueen näkökulmasta tarkasteltuna, yritysten roolissa on muutos. Liittyen yritysten rooliin työnantajana keskeistä ei ole enää vastuu taloudellisen hyvinvoinnin lisäämisestä työpaikkoja tarjoamalla vaan taloudellisten haittojen lieventäminen irtisanomistilanteissa. Näin ollen, valtio ei määrittele irtisanomisia yritysten yhteiskuntavastuuttomaksi toiminnaksi vaan kyse on siitä, miten irtisanomistilanteet hoidetaan.

4.1.2. Mahdollistaminen

Mahdollistamisella lisätään yritysten mahdollisuuksia osallistua yhteiskuntavastuun edistämiseen. Mahdollistamisen eri keinoilla tarkoitetaan esimerkiksi yhteiskuntavastuuta koskevan tiedon lisäämistä, neuvontaa ja resursointia. Siksi tässä osiossa käsitellään muun muassa yhteiskuntavastuun henkilöstöä valtionhallinnossa ja rahoitusta. Myös itse- ja yhteissääntely käsitellään osana mahdollistamista.

Suomessa valtion roolina on ensisijaisesti edistää yhteiskuntavastuuta mahdollistamisen keinoin. Esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön mukaan yhteiskuntavastuupolitiikka tarkoittaa käytännön tasolla muun muassa:

[...] tiedon tuottamista esimerkiksi selvitysten tai raporttien muodossa, vuoropuhelun rakentamista yritysten, järjestöjen ja viranomaisten välille, erilaisia palveluita, kuten yrityksille tai viranomaisille suunnattuja koulutuksia sekä lainsäädäntöhankkeita, jotka pohjautuvat pääosin EU:sta tulevaan sääntelyyn. (TEMc 2015).

Mahdollistamisen eri keinoista tiedon lisääminen on yksi keskeisimmistä, josta valtioneuvoston asetuksen (591/2008) mukaisesti vastaa yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa (YV PP 2011, 1). Tästä johtuen yhteiskuntavastuun viestintä on keskitetty työ- ja elinkeinoministeriöön.

Valtio pyrkii lisäämään tietoa yhteiskuntavastuusta muun muassa teettämällä selvityksiä ja julkaisemalla tutkimuksia. Yhteiskuntavastuun vuoden 2012 periaatepäätöksen todetaan vastaavan tarpeeseen selkeyttää ja lisätä tietoa siitä, mitä yritysten, erityisten pk-yritysten, vastuullisuudelta odotetaan (YV PP 2012, 12). Yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan valtioneuvoston varmistavan, että tarjolla on selkeää ja helposti saatavaa tietoa eri kansainvälisistä yhteiskuntavastuun suosituksista ja toimintaohjeista (YV PP 2012, 6). Työ- ja elinkeinoministeriön internet -sivuilla ylläpidetään sivustoa muun muassa yhteiskuntavastuun julkaisuista, tutkimuksista, oppaista ja työkaluista. Lisäksi sivuille on yhteiskuntavastuun periaatepäätöksen mukaisesti koottu tietoa eri kansainvälisistä yhteiskuntavastuun ohjeista ja periaatteista sekä raportoinnista (TEM 2015d).

Kuten yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä todetaan, neuvonta on yksi keinoista edistää yhteiskuntavastuuta liittyen esimerkiksi julkisiin hankintoihin. Tällaisia neuvontapalveluja ovat esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön CSR -kompassi -verkkotyökalun julkisia hankintoja tekeville suunnattu osuus,

joka auttaa hankintaviranomaisia asettamaan vaatimuksia kohtuullisten työolojen toteutumiseksi toimitusketjussa, Motivan ympäristöteknologiahankintojen neuvontapalvelu uusien toimintamallien kokeilemiseksi kertaluonteisissa suurissa ympäristöteknologiahankinnoissa sekä työ- ja elinkeinoministeriön ja Suomen Kuntaliitto ry:n yhteisesti rahoittama julkisten hankintojen neuvontayksikkö (YV PP 2012, 19).

Mahdollistamisen keinoihin kuuluu tiedon lisäämisen ohella laajan poliittisen sitoumuksen lisääminen yhteiskuntavastuun edistämiseksi. Lisäksi Suomen todetaan osallistuvan aktiivisesti yhteiskuntavastuun kansainvälisiin hankkeisiin vaikuttaakseen tätä kautta kansainvälisten vastuullisuusinstrumenttien kehittämiseen. Valtion roolina on edistää ja tukea yritysten edellytyksiä sisällyttää yhteiskuntavastuullisuus vapaaehtoisesti osaksi toiminta- ja tuotantotapojaan, tavoitteitaan ja tuote- ja palveluinnovaatioitaan kansainvälisillä ja kotimarkkinoilla. Mahdollistamiseen liittyy myös eri hallinnonalojen sekä muiden toimijatahojen roolien ja vastuiden selkiyttäminen yhteiskuntavastuun edistämiseksi. (YV PP 2011, 1-2.)

Yhteiskuntavastuun ensimmäisessä periaatepäätöksessä tuodaan esille lisäresurssien tarve, jota perustellaan sillä, että yhteiskuntavastuun edistäminen jakautuu monen eri ministeriön toimialalle ja että vapaaehtoisuuteen ja markkinalähtöisyyteen perustuvat ratkaisut vaativat kattavia ja monipuolisia ratkaisuja, joiden löytämiseksi tarvitaan osallistumista yhteiskunnan eri osa-alueilta. Periaatepäätöksessä todetaan, että valtioneuvosto varautuu lisäämään yhteiskuntavastuun määrärahoja valtiontalouden kehysten puitteissa. Resursseilla tuetaan erityisesti yhdistysten ja kansalaisyhteiskunnan toimenpiteitä vastuullisuuden edistämässä ja siitä viestimässä. (YV PP 2011, 6.)

Työ- ja elinkeinoministeriö rahoittaa Suomessa esimerkiksi Finnish Business and Society (jatkossa FIBS) yhdistyksen toimintaa. Edellä yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä vuonna 2011 mainitusta yhdistyksille ja kansalaisyhteiskunnalle luvatusa valtioneuvoston lisärahoitussitoumuksesta huolimatta, FIBS:in yleisavustuksen määrää vähennettiin vuonna 2013 80 000 eurosta 71 000 euroon (FIBS 2013, 21). FIBS:in vuosikertomukset ovat saatavilla ainoastaan vuodesta 2012 lähtien, joten epäselväksi jää, nostettiinko yleisavustusta vuonna 2012 yhteiskuntavastuun periaatepäätöksen mukaisesti. Vuonna 2015 yleisavustuksen määrä oli 70 000 euroa ja kattoi 11 prosenttia FIBS:in kokonaistuotoista (FIBS 2015, 27).

Ottaen huomioon esimerkiksi FIBS:in saamaan yleisavustuksen suhteellisen vähäisen määrän lisäksi se, että yhteiskuntavastuun toimenpideohjelma sisältää lähinnä vain erilaisten selvitysten tekoa, valtion yhteiskuntavastuuseen Suomessa käyttämät resurssit eivät ole olleet merkittäviä. Lisäksi jos huomioidaan se, että yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä lisäresurssien tarvetta perustellaan erityisesti viestinnän lisäämisellä konkreettisten uusien työkalujen tai muiden toimenpiteiden kehittämisen sijaan, lisäresurssien määrää ei voida pitää merkittävänä valtiontalouden kehysten puitteissa. Erityisesti vuoden 2011 hallitusohjelmaan kirjattuun tavoitteeseen suhteutettuna, eli suomalaisten yritysten toimiminen

edelläkävijöinä yhteiskuntavastuuasioissa (HO 2011, 40), valtion yhteiskuntavastuuseen käyttämät resurssit ovat vähäisiä.

Yhteiskuntavastuun henkilöstöä valtionhallinnossa on sitä vastoin lisätty. Työ- ja elinkeinoministeriössä yhteiskuntavastuuta edistää ministeriön työelämä- ja markkinaosastolle sijoitettuna tällä hetkellä kolme virkamiestä. Vielä vuonna 2007 Suomen valtionhallinnossa ei ollut yhtäkään virkamiestä, joka keskittyisi kokopäiväisesti yhteiskuntavastuuasioihin (Finskas 2007, 48). Yhteiskuntavastuun tehtävät ovat jaoteltu virkamiesten kesken yleiseen yhteiskuntavastuuseen, raportointiin ja OECD:hen liittyviin tehtäviin (TEMc 2015). Suomen on OECD:n jäsenmaana raportoitava vuosittain toimintaohjeiden edistämisestä. Suomen OECD:lle kesäkuussa 2013 antaman raportin mukaan toimintaohjeiden kansallisella yhteyselimellä eli YHVA-neuvottelukunnalla ei ole kuitenkaan omaa budjettia eikä omaa henkilöstöä (OECD 2013, 3-4). Vakituisen henkilöstön puuttuminen johtuu siitä, että neuvottelukunta nimetään toimikaudeksi kerrallaan, jolloin neuvottelukunnan jäsenistössä voi tapahtua muutoksia. Tällä hetkellä neuvottelukunnan toimikausi on 30.12.2014–30.12.2017.

Yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä itse- ja yhteissääntely määritellään lainsäädäntöä täydentävänä tai korvaavana vaihtoehtona, yritysten omien vastuullisuustoimien jatkeena (PP 2012, 11). Suomessa tunnustetaan vapaaehtoiseen yhteiskuntavastuuseen liittyvä vapaamatkustajaongelma. Periaatepäätöksessä todetaan, että itse- ja yhteissääntelylle perustuvat järjestelmät tarvitsevat uskottavuutta. Sanktioimisen tai pakottamisen keinojen käyttämisen sijaan uskottavuuden nähdään syntyvän prosessin läpinäkyvyydestä, avoimesta sovittujen vastuullisuusperiaatteiden noudattamisen raportoinnista, kriteerien noudattamatta jättämisen seuraamusten vaikuttavuudesta ja sidosryhmien mukaan ottamisesta (YV PP 2012, 11). Yhteiskuntavastuun edistämisen näkökulmasta itse- ja yhteissääntely näyttäytyy keinona mahdollistaa hyvien käytäntöjen standardisointi:

Itse- ja yhteissääntelyprosessit ovat myös osa Euroopan unionin paremman sääntelyn ohjelmaa. Komissio on käynnistänyt hankkeen, jonka tavoitteena on luoda yritysten ja sidosryhmien avulla hyvien käytäntöjen ohjeisto yhteiskuntavastuun itse- ja yhteissääntelyprosesseista. (YV PP 2012, 11.)

Itse- ja yhteissääntely tuodaan esille esimerkiksi yhteiskuntavastuun ensimmäisessä periaatepäätöksessä, jossa sitä perustellaan kasvavien globaalien markkinoiden hallintakeinona. Esimerkiksi laatustandardit mainitaan ennakoivana ja GRI:n mukainen raportointi seuraavana toimintana (YV PP 2011, 1). Vuoden 2012 yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä itse- ja yhteissääntelyn edistämistä taas perustellaan keinona aikaansaada oikeudenmukaisemmat markkinat:

Globaalin vastuullisuuden edistämiseksi ja tasapuolisempien kilpailuolosuhteiden takaamiseksi tarvitaan kansainvälisesti hyväksytyjä yhteiskuntavastuun normeja ja ohjeistoja (YV PP 2012, 6).

Maaliskuussa 2015 työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi oppaan sosiaalisten kriteerien käytöstä julkisissa hankinnoissa, joka oli osa YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien periaatteiden kansallista

toimeenpanosuunnitelmaa. Yhteiskuntavastuuta ei Suomessa edelleenkään edistetä julkisten hankintojen osalta pakottamisen keinoin vaan niihin sovelletaan mahdollistamisen eri keinoja. Palvelun tai tavarantoimittajalle voidaan asettaa kriteerejä esimerkiksi työllisyysmahdollisuuksien, sosiaalisen osallisuuden, yhdenvertaisuuden tai esteettömyyden huomioon ottamiseksi. (TEM 2015e).

4.1.3. Verkostoituminen

Verkostoitumisella tarkoitetaan sidosryhmäyhteistyötä. Suomessa yhteiskuntavastuuta on edistetty yhdessä muiden sidosryhmien kanssa 2000-luvun alusta asti. Kuten aikaisemmin on todettu, sidosryhmällä tarkoitetaan mitä tahansa tahoa, jolla on tai voi olla vaikutusta organisaatioon. Suomessa sidosryhmäyhteistyöhön sisältyy sidosryhmävuoropuhelun lisäksi muitakin yhteistyön osa-alueita, kuten erilaisten työkalujen kehittäminen, päätösten valmisteluun osallistuminen ja toimeenpanosuunnitelmien kommentointi. Esimerkiksi yhteiskuntavastuun periaatepäätöksen valmisteluun osallistui laaja joukko työ- ja elinkeinoministeriön sisäisiä ja ulkoisia sidosryhmiä (YV PP 2011, 2).

Vuonna 2001 kauppa- ja teollisuusministeriöön perustettiin kansainvälisen sijoitustoiminnan ja monikansallisten yritysten MONIKA -neuvottelukunta, johon kuului jäseninä edustajia valtiovalta, työntekijäjärjestöistä, elinkeinoelämästä ja kansalaisjärjestöistä. MONIKA -neuvottelukunnan tehtävä oli muun muassa edistää OECD:n monikansallisten yritysten toimintaohjeiden omaksumista (KTM 2001). Vuonna 2008 MONIKA -neuvottelukunnan korvasi työ- ja elinkeinoministeriöön perustettu YHVA -neuvottelukunta, jonka yhteensä 13 jäsenestä kolme edustavat valtiovaltaa, kolme elinkeinoelämän järjestöjä, kolme työntekijäjärjestöä ja kolme kansalaisjärjestöä.⁵ Yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä korostettiin myös kuntien keskeistä roolia valtion ohella yhteiskuntavastuun kehittämisessä (YV PP 2012, 17).

Valtioneuvoston asetuksen mukaan YHVA -neuvottelukunnan tehtävänä on:

⁵ YHVA -neuvottelukunnan jäsenet ja varajäsenet sulkeissa toimikaudella 30.12.2014 - 30.12.2017: neuvotteleva virkamies Ismo Suksi, sosiaali- ja terveysministeriö (neuvotteleva virkamies Markus Seppelin, sosiaali- ja terveysministeriö) neuvotteleva virkamies Merja Saarnilehto, ympäristöministeriö (neuvotteleva virkamies Pekka Harju-Autti, ympäristöministeriö) finanssineuvos Petri Vihervuori, valtioneuvoston kanslia, omistajaohjausosasto (johtava erityisasiantuntija Marja Pokela, valtioneuvoston kanslia, omistajaohjausosasto) lainopillinen asiamies Anja Tuomola, Suomen yrittäjät ry (lainopillinen asiamies Ville Kukkonen, Suomen yrittäjät ry) asiantuntija Tuuli Mäkelä, Elinkeinoelämän keskusliitto EK (asiantuntija Minna Etu-Seppälä, Elinkeinoelämän keskusliitto EK) maajohtaja Timo Vuori, Kansainvälisen kauppakamarin ICC Suomen osasto ry (johtaja Anne Horttanainen, Keskuskauppakamari) elinkeinopoliittinen asiantuntija Auli Korhonen, SAK ry (elinkeinopoliittinen asiantuntija Pia Björkbacka, SAK ry) työllisyyspoliittinen asiantuntija Leila Kurki, STTK ry (elinkeinoasioiden päällikkö Antti Aarnio, STTK ry) asiantuntija Vesa Vuorenkoski, Akava ry (asiantuntija Elina Moisio, Akava ry) apulaishohtaja Marja Kantanen, Suomen evankelis-luterilainen kirkko (asiantuntija Ilkka Sipiläinen, Suomen evankelis-luterilainen kirkko) toiminnanjohtaja Sonja Vartiala, Finnwatch ry (kehityspoliittinen asiantuntija Pauliina Saares, Kepa ry) toiminnanjohtaja Leo Stranius, Suomen luonnonsuojeluliitto ry (suojeluasiantuntija Otto Bruun, Suomen luonnonsuojeluliitto ry) johtava lakimies Tuula Sario, Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry (asiantuntija Jenni Vainioranta, Kuluttajaliitto – Konsumentförbundet ry) (TEM 2015).

[...] edistää julkisen vallan toimenpiteitä vastuullisen työelämän ja yritystoiminnan kehittämiseksi yhteistyössä viranomaisten, yritysten, työmarkkinajärjestöjen, kansalaisjärjestöjen ja muiden yhteiskuntavastuun parissa toimivien kanssa; edistää tiedottamalla ja muilla julkisuutta lisäävillä toimenpiteillä OECD:n monikansallisia yrityksiä koskevien toimintaohjeiden tehokasta soveltamista sekä toimia kansallisena yhteyselimenä yhdessä työ- ja elinkeinoministeriön kanssa; lausua työ- ja elinkeinoministeriön pyynnöstä näkemyksensä siitä, onko yritys menetellyt kohdassa kaksi tarkoitettujen toimintaohjeiden mukaisesti; edistää muiden kansainvälisten järjestöjen yhteiskunta- ja yritys vastuuta koskevien toimintaohjeiden tuntemusta; edistää vastuullisten toiminta- ja tuotantotapojen käyttöönottoa yritysten ja muiden yhteisöjen toiminnoissa tukemalla samalla niiden kilpailukykyä ja työelämän laatua; edistää yhteiskunnan ja yritysten toimintaympäristön muutosten ennakoivaa arviointia ja tiedottaa yhteiskunta- ja yritys vastuuseen liittyvistä kysymyksistä ja lainsäädännöstä. (VN asetus 2008, 1.)

Sidosryhmävuoropuhelua on edistetty Suomessa avoimesti. Esimerkiksi viimeisimmät yhteiskuntavastuutilaisuudet ovat olleet avoimia kaikille aiheesta kiinnostuneille. Suomen valtio on edistänyt sidosryhmävuoropuhelua melkein vuosittain järjestämällä erilaisia yhteiskuntavastuun seminaareja, konferensseja ja keskustelutilaisuuksia. Ensimmäinen konferenssi vuodelta 2002 ”Menestyvä yritys on vastuullinen” oli osa yritysjohtajien aloittamaa eurooppalaista kampanjaa (the Business Marathon Campaign), jossa valtio oli mukana järjestävänä tahona (Finskas 2007, 58). Suomen EU -puheenjohtajakaudella 2006 silloiset kauppa- ja teollisuusministeriö ja työministeriö sekä Euroopan komissio järjestivät yhteiskuntavastuusta korkean tason konferenssin Brysselissä (Eurooppa-neuvosto 2006). Viimeisin seminaari ”Yhteiskuntavastuun tulevaisuus” järjestettiin vuonna 2014. Samana vuonna järjestettiin myös keskustelutilaisuus YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden kansallisesta toimeenpanoehdotuksesta (TEM 2015h).

Sidosryhmävuoropuhelua toteutetaan Suomessa valtion toimesta myös pyytämällä sidosryhmiltä näkemyksiä kirjallisesti. Työ- ja elinkeinoministeriö ja ulkoasiainministeriö kutsuivat syksyllä 2014 osana YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden Suomen kansallista toimeenpanoa joukon päivittäistavarakaupan yrityksiä sekä etu- ja kansalaisjärjestöjä keskustelemaan toimialalle olennaisista ihmisoikeusriskeistä, niiden hallinnasta ja hyvistä käytännöistä huolellisuusperiaatteen noudattamiseksi. Ryhmän tuottamaan paperiin pyydettiin muiden kiinnostuneiden yritysten ja sidosryhmien kommentteja keväällä 2015 (TEM 2015f).

Verkostoitumisen yksi osa-alue on työkalujen kehittäminen sidosryhmäyhteistyöllä. Esimerkiksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan, että valtioneuvosto kutsuu keskeiset pk -yrityksiä edustavat järjestöt kehittämään yhteistyössä keinoja, joilla edistetään yhteiskuntavastuuta pk -sektorilla. Lisäksi todetaan, että sidosryhmäyhteistyöllä valmistellaan työkalu, jonka avulla voidaan edistää YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden toteutumista käytännön tasolla. (YV PP 2012, 8, 12.)

Julkisen ja yksityisen sektorin välinen yhteistyö (Public-Private Partnership) on myös yksi verkostoitumisen osa-alue. Suomessa esimerkiksi valtioneuvoston kanslia asetti maaliskuussa 2015 työryhmän pohtimaan,

miten voidaan kehittää yleisemminkin sovellettavissa oleva, yhteiskuntavastuuseen pohjautuva ja ennaltaehkäisevä rakennemuutokseen sopeutumisen toimintamalli. Työryhmään osallistui julkisen sektorin jäsenien lisäksi yritysten edustajia (VNK 2015c, 1–2).

4.1.4. Kannustaminen

Kannustamisella tarkoitetaan poliittisen tuen antamista yhteiskuntavastuun aloitteille. Kannustamisen eri keinoihin kuuluvat siten osallistuminen kansainvälisten yhteiskuntavastuun periaatteiden edistämiseen ja yhteiskuntavastuun huomioiminen valtion omassa toiminnassa. Näin ollen kannustamisessa on kyse myös siitä, miten valtio näyttää esimerkkiä yhteiskuntavastuun edistämisestä julkisissa hankinnoissa, työnantajana, sijoittajana ja omistajana. Siksi muun muassa omistaja-ohjaus ja vastuullinen sijoittaminen käsitellään tämän osion yhteydessä.

Kuten yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan, sosiaalisten ja ekologisten näkökohtien huomioiminen julkisissa hankinnoissa on esimerkki toiminnasta, joka toimii myös markkinamekanismin kautta vastuullisuuden edistämiseksi yhteiskunnassa. Julkinen sektori on myös merkittävä työllistäjä ja liiketoiminnan harjoittaja. Julkisen sektorin vastuulliseen toimintaan kuuluu myös julkisten varojen vastuullinen käyttö ja hallinnon ja toiminnan avoimuus. (YV PP 2012, 17.) Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kansainvälisten yhteiskuntavastuun ohjeistojen noudattamista, jonkin yhteiskuntavastuualoitteen tukemista, oman hallinnonalan tulosohtausinstrumenttien hyödyntämistä vastuullisuuden edistämiseksi, ekologisesti ja sosiaalisesti vastuullisia hankintoja ja sijoittamista, ympäristöhallintajärjestelmän käyttöönottoa, työyhteisön toimivuutta mittaaviin kilpailuihin osallistumista tai hallinnon omaa toimintaa koskevan tiedon julkistamista esimerkiksi yhteiskuntavastuuraportin muodossa. (YV PP 2012, 18.)

Vaikka yhteiskuntavastuun ensimmäisessä periaatepäätöksessä tuotiin esille tavoite selvittää, voitaisiinko markkinoilla lisätä erilaisia kannustinjärjestelmiä tai korvata viranomaisohjausta ja näin tehdä vastuullisesta toiminnasta nykyistä kannattavampaa (YV PP 2011, 5), yhteiskuntavastuuta ei Suomessa tällä hetkellä edistetä taloudellisilla kannustimilla, kuten erilaisilla hinta-, vero- tai tukikannustimilla. Lisäksi esimerkiksi korkotukiluottoinstrumentista on luovuttu. Vuoden 2012 yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä kuitenkin todetaan, että kehityspoliittisen toimenpideohjelman mukaisesti ulkoasiainministeriö kehittää yhdessä yksityisen sektorin kanssa korkotukiluottoinstrumentin korvaavia, kehityspoliittisia tavoitteita edistäviä ja muuta kehityspoliittista keinovalikoimaa täydentäviä yhteistyömuotoja. (YV PP 2012, 10.)

Yhteiskuntavastuun ensimmäisessä periaatepäätöksessä vuodelta 2011 tuodaan ilmi muutos yhteiskunnallisessa ilmapiirissä, johon viitaten korostetaan, että yhteiskuntavastuun edistämiseksi on parantamisen varaa kaikilla yhteiskunnan sektoreilla. Tässä kehityksessä valtiolla todetaan olevan mahdollisuus toimia edelläkävijänä:

Parantamisen varaa on vielä kaikilla yhteiskunnan sektoreilta, ja valtio voi toimia tässä edelläkävijänä. Nykyinen yhteiskunnallinen ilmapiiri on suopea vastuullisuuden edistämiseksi yksityisellä, julkisella ja kolmannella sektorilla sekä kansalaisyhteiskunnassa. (YV PP 2011, 1.)

Suomessa valtio kannustaa yhteiskuntavastuun edistämistä olemalla sitoutunut useisiin kansainvälisiin ohjeisiin. Työ- ja elinkeinoministeriö toteaa, että yhteiskuntavastuun selkärangan muodostavat kansainvälisesti tunnustetut ohjeet ja periaatteet, joita ovat OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille, YK:n Global Compact -aloite, ISO 2600 yhteiskuntavastuun standardi, ILO:n kolmikantainen periaatejulistus, joka koskee monikansallisia yrityksiä ja sosiaalipolitiikkaa sekä YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevat ohjaavat periaatteet (TEM 2015d).

Kansainvälisen raportointiviitekehyksen GRI -ohjeiston periaatteisiin sitoutuminen tapahtuu tulevaisuudessa pakottamisen kautta osalle suomalaisista yrityksistä. Valtio-omisteiset yritykset ovat raportoineet GRI -periaatteisiin pohjautuen jo muutaman vuoden ajan. Valtio kuitenkin kannustaa raportointivaatimusten ulkopuolelle jääviä yrityksiä raportoimaan yhteiskuntavastuustaan soveltamalla GRI -periaatteita. Lisäksi Suomessa yrityksille järjestetään vuosittain yhteiskuntavastuun raportointikilpailu. Valtio ei ole ollut aloitteellinen raportointikilpailun järjestämisessä mutta on tullut osalliseksi kilpailun järjestämiseen myöhemmin vuosina. Vuonna 2015 raportointikilpailun järjestivät Aalto-yliopisto, FIBS, Nasdaq Helsinki, Suomen Tilintarkastajat ry, työ- ja elinkeinoministeriö, Ympäristöjohtamisen yhdistys ja ympäristöministeriö (FIBS 2015, 14).

Valtio edistää vastuullista sijoittamista mahdollistamisen keinoin hyvin rajallisesti. Suomen työeläkelaeissa ei ole erikseen säädetty sijoittamista ohjaavia vastuullisuuskriteereitä (FinnWatch 2014, 14). Työ- ja elinkeinoministeriön internet -sivuilla lähinnä vain mainitaan vastuullisen sijoittamisen periaatteet. Yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä vastuullisen sijoittamisen edistäminen on lähinnä kytketty raportointivaatimusten kehittämiseen:

Olennaisen ei-taloudellisen tiedon julkaisemisen on nähty auttavan sijoittajia tekemään tehokkaampaa pääoman kohdentamista ja parantavan pitkän aikavälin sijoitustavoitteiden toteutumista. Erityisen tärkeänä olennaisen ei-taloudellisen tiedon saatavuutta on pidetty silloin, kun halutaan edistää vastuullista sijoittamista. (PP 2012, 14.)

Yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan, että valtio sitoutuu omistamiensa yhtiöiden omistaja-arvon pitkäjänteiseen kasvattamiseen. Lähtökohtana on liiketaloudellisesti kestävä tuloksen lisäksi yhteiskunnallisesti kestävä tulos. Omistajapolitiikalla voidaan tukea hallittua elinkeinorakenteen uudistamista ja yhteiskunnallisesti kestävä kehitystä ottaen huomioon myös työntekijöiden aseman turvaaminen muutoksessa (YV PP 2012, 20). Suomen valtio on suora enemmistöomistaja strategisiksi yhtiöiksi määritellyissä Finnairissa, Fortumissa ja Nesteessä. Suoran omistuksen arvo maaliskuussa 2016 oli 10,159 miljardia euroa, joka oli alle viisi prosentti Helsingin pörssin kokonaisarvosta. Solidium on valtioneuvoston kanslian omistajaohjauksen alainen erityisyhtiö, jonka kautta valtio on omistajana 12

pörssinoteeratussa yhtiössä. Epäsuoran omistusten kokonaisarvo oli maaliskuussa 2016 6,637 miljardia euroa (VNK 2016). Sekä valtion suoran omistuksen että epäsuoran omistuksen arvo on laskenut. Esimerkiksi tammikuussa 2011, valtion suoran omistuksen arvo oli 12,012 miljardia euroa ja epäsuoran omistuksen arvo 9,5 miljardia euroa (Löyttyniemi 2011, 25).

Valtio noudattaa omistajaohjauksessaan osakeyhtiölain mukaista tehtävien ja vastuiden jakoa. Omistajapolitiikkaa koskevassa periaatepäätöksessä korostetaan myös valtion erityistehtävyhtiöiden toiminnan ohjauksen perustuvan taloudellisiin perusteisiin. Lisäksi korostetaan pääosan yhtiöistä toimivan kaupallisessa ja kilpailullisessa toimintaympäristössä. Tavoitteisiin kuuluu kilpailuneutraliteetti, jolla tarkoitetaan sitä, että yhtiöiden toimintaperiaatteiden, rahoitusrakenteen ja tuottotavoitteiden tulee olla vertailukelpoisia samalla toimialalla toimiviin muihin yhtiöihin verrattuna. Kilpailuneutraliteettitavoitteesta huolimatta periaatepäätöksessä tuodaan esille, että yhtiöiden tulee tästä huolimatta ottaa toiminnassaan huomioon valtio-omistuksesta aiheutuvat perustellut odotukset vastuullisesta ja kestävin periaatein harjoitettavasta toiminnasta. (OM PP 2011, 1-3.)

Valtion omistajaohjauksessa korostuu taloudellinen vastuu. Yhtiöiden tavoitteena on kannattavuus, kustannustehokkuus, kilpailukyvyyn turvaaminen ja tasainen osinkovirta. Muitakin tavoitteita, kuten teollisuus-, alue- ja työllisyyspolitiikkaan sekä ympäristönsuojeluun liittyen, voidaan kuitenkin asettaa. Omistajapolitiikan tavoitteena on myös yhtiöiden toiminnan vastuullisuuden edistäminen. Näiden tavoitteiden toteuttamisen keskeisiä lähtökohtia ovat avoin ja johdonmukainen omistajan käyttäytyminen, vastuullisten ja asiantuntevien jäsenten ehdottaminen yhtiöiden hallituksiin, omistajan panostukset yhtiöiden johtamisresursseihin ja johdon sitouttamiseen sekä kaikkien omistajien ja myös muiden etutahojen huomioon ottaminen. Omistajan tärkeimmät välineet ovat itsenäinen omistajastrategian valmistelu ja hyvän hallinnan (corporate governance) kehittäminen. (OM PP 2011, 3-4, 6,8.)

Valtio tukee omistajana korkeatasoista ja avointa raportointia yhtiön taloudesta ja toiminnasta. Yhtiöiden odotetaan tuntevan sekä kotimaiset että kansainväliset corporate governance -suositukset ja toteuttavan niiden mukaisia parhaita käytäntöjä. Suomen listayhtiöiden hallinnointikoodia käytetään soveltuvin osin mallina myös listaamattomien valtio-omisteisten yhtiöiden hallinnossa ja raportoinnissa. Valtion kokonaan omistamien yhtiöiden ja valtio-enemmistöisten yhtiöiden edellytetään ja muiden valtio-omisteisten listaamattomien yhtiöiden toivotaan laativan erillisen yritysraportin tai sisällyttävän sen selkeästi erotettavana osana vuosikertomukseensa (OM PP 2011, 5). Johdon palkitsemisen korostetaan perustavan pitkäjänteiseen tulokseen ja siinä noudatetaan kohtuullisuuden ja läpinäkyvyyden periaatteita. Palkitseminen tulee toteuttaa oikeudenmukaisesti, jolla tarkoitetaan sitä, että myös muuta henkilöstöä palkitaan. (OM PP 2011, 6-7.)

Omistajaohjauksen periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuu käsitellään omassa osiossaan. Omistajaohjauksessa korostuu yhteiskuntavastuun taloudellisen vastuun osa-alue. Yhteiskuntavastuullista toimintaa perustellaan keinona yhdistää kannattavuus ja kasvutavoitteet. Lisäksi korostetaan lainsäädännöllistä vastuuta, joihin liittyvät velvollisuudet tulee hoitaa esimerkillisen hyvin (OM PP 2011, 7). Normatiivisuus liitetään raportointiin, palkitsemiseen ja toimintaan yleisesti. Erityisen tärkeitä asiaryhmiä ovat avoimuus, jonka tulee näkyä yhtiön raportoinnissa, palkitsemisessa ja yleisessä toiminnan läpinäkyvyydessä (OM PP 2011, 7). Merkittävää on, että valtio ei vaadi tai edellytä omistamiensa yhtiöiden alihankkijoilta parhaiden käytäntöjen tai standardien noudattamista vaan valtio odottaa yhtiöiden kiinnittävän huomiota esimerkiksi hyvän henkilöstö- ja ympäristöpolitiikan toteutumiseen alihankintaketjuissa. Edelleen raportointivaatimus on kohdistettu ainoastaan valtion kokonaan omistamiin ja valtion enemmistöomistuksessa oleviin noteeraamattomiin yhtiöihin. (OM PP 2011, 7).

Toisin kuin yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä, jossa hyvien käytäntöjen liittyen esimerkiksi työvoiman vähentämistilanteisiin toivottiin standardisoituvan (YV PP 2012, 13), omistajaohjauksen periaatepäätöksessä todetaan, että lähtökohtana tulee olla toimialan parhaiden käytäntöjen noudattaminen ja vähintään keskeisiä kilpailijoita vastaavien standardien omaksuminen. Toisaalta tähän liittyen todetaan, että kyse on liiketoiminnallisista päätöksistä, joista vastuu on yritysten hallituksilla ja yritysjohdolla (OM PP 2011, 7).

Yhteiskuntavastuun sosiaalinen vastuu liitetään omistajaohjauksessa myös henkilöstöpolitiikkaan. Valtio omistajana edellyttää henkilöstöryhmien ja johdon säännönmukaista ja avointa vuorovaikutusta. Lisäksi yhtiöiden tulee olla esimerkillisiä työnantajia, jotka noudattavat tehtyjä työmarkkinasopimuksia ja aloitteellisesti kehittävät henkilöstöpolitiikkaansa. Lainsäädännön vaatimusten ylittävää vastuullisuutta edellytetään tasa-arvon toteuttamisesta yhtiöiden hallituksia valittaessa. Periaatepäätöksessä todetaan, että tasa-arvolain noudattaminen ei yksinään riitä varmistamaan tasa-arvotavoitteiden toteutumista (OM PP 2011, 8).

Lisäksi osana henkilöstöpolitiikkaa valtion todetaan arvostavan menettelytapoja, joilla voidaan ehkäistä vähemmistöjen syrjintää, jonka todetaan samalla tukevan esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttamista ja vaikeasti työllistyvien työllistymismahdollisuuksia. Yritysten tulee myös pyrkiä edistämään työurien pidentämistä esimerkiksi työaika- ja tehtäväjärjestelyillä (OM PP 2011, 8). Yhtiöiden ympäristövastuun todetaan perustuvan lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten kunnioittamiseen. Valtion todetaan omistajana olemaan valmis edistämään järjestelyjä, joilla yhtiöt pyrkivät sovittamaan yhteen tuotannolliset ja taloudelliset seikat ympäristönäkökohtiin tavalla, joka edistää yhtiön pitkän aikavälin kilpailukykyä (OM PP 2011, 8).

Valtio korostaa rooliaan pitkäaikaisena omistajana. Omistusta pois lukien peruspalvelu- ja erityistehtävien turvaamiseen liittyen todetaan voivan hallitusti kuitenkin muuttaa kaupallisesti toimivissa yhtiöissä, joissa valtiolla on joko sijoittajaintressi tai strateginen intressi. Jos valtiolla on lähinnä sijoittajaintressi, periaatepäättöksessä todetaan, että omistuksesta voidaan luopua jopa kokonaan. Strateginen intressin taas todetaan edellyttävän valtion enemmistöomistusta eli mahdolliset omistusjärjestelyt tehdään tätä vaarantamatta. Omistusjärjestelyjen kriteerinä ei todeta yksinomaan olevan myyntihinta vaan kansantalouden kilpailukyvyyn, talouden kilpailullisuuden parantaminen, kotimaisen teollisuuden ja talouselämän toimialakohtaisten toimintaedellytysten turvaaminen, osaamisen säilyttäminen ja lisääminen sekä työllisyyden parantaminen. (OM PP 2011, 8-9.)

4.2. Poliitiikan rajapinnat: valtion argumentit yhteiskuntavastuun edistämiseksi

Tässä luvussa analysoidaan aineistossa esiintyvät yhteiskuntavastuupoliitiikan teemat käyttämällä hyödyksi tutkielman teoreettista viitekehystä alla eritellyllä tavalla. Teemat jäsenellään johdannossa ja luvussa kaksi esittelemäni neljän eri yhteiskuntavastuupoliitiikan rajapinnan alle: normatiivinen – instrumentaalinen, kansallinen – kansainvälinen, yksityinen – julkinen ja vapaaehtoisuus – pakottava sääntely. Näitä neljää yhteiskuntavastuupoliitiikan rajapintaa käytän apuna yhteiskuntavastuupoliitiikan sisällön luokittelussa. Rajapintojen välillä saattaa olla jonkin verran päällekkäisyyttä.

Ensimmäisellä eli normatiivisen ja instrumentaalisen välisellä rajapinnalla tarkoitan sitä, nähdäänkö yhteiskuntavastuu itseisarvona vai välineellisenä keinona saavuttaa jokin muu tavoite. Toisessa rajapinnassa analysoin sitä, ovatko yhteiskuntavastuulle asetetut tavoitteet suunnattu kansallisten vai kansainvälisten ongelmien ratkaisemiseen. Kolmas rajapinta vastaa siihen kysymykseen, kenen vastuusta loppujen lopuksi on kyse: valtion vai yritysten?

Kaikkien edellä mainittujen rajapintojen analysoimisessa käytän hyödyksi Schmidtin diskursiivista institutionalismia. Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, diskursiivisen institutionalismin mukaan politiikat sisältävät kahdentyyppisiä ideoita: normatiivisia ja kognitiivisia. Kognitiiviset ideat liittyvät ongelmien määrittelyyn ja niiden ratkaisemiseen. Normatiiviset ideat taas toivat esille ”mikä on hyvää tai pahaa nykyoloissa” suhteessa siihen, mitä pitäisi tehdä. Schmidtin mukaan normatiiviset ideat selventävät siis poliittisen toiminnan arvoja ja niiden tarkoitus on hyväksyttävyyden kautta legitimoida politiikkaa. (Schmidt 2008, 306–307.)

Neljännessä rajapinnassa on kyse siitä, tulisiko yhteiskuntavastuun edistämisen perustua vapaaehtoisuuteen vai pakottavaan lainsäädäntöön. Analyysissa käytän hyödyksi Hall & Soskicen historialliseen institutionalismiin perustuvaa teoriaa markkinatalouksien luokittelusta. Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, teorian keskeinen erottelu tehdään sääntelyn instituution pohjalta. Kapitalistiset markkinataloudet liberaaleihin ja koordinoituihin markkinatalouksiin sen perusteella, miten sääntely on

koordinoitu. Liberaaleissa markkinatalouksissa yritykset koordinoivat toimintaansa dereguloituissa ympäristöissä kilpailullisten markkinajärjestelyiden ohjaamina. Koordinoituissa markkinatalouksissa sääntely koordinoidaan ylhäältä alaspäin eli yritysten vastuut ja velvollisuudet ovat jo integroitua nykyiseen järjestelmään lainsäädännön ja korporatismiin avulla. Sääntelyyn liittyy sen koordinoinnin lisäksi myös sääntelyn kehitys. Koska liberaaleissa markkinatalouksissa koko talouden toimivuus on riippuvainen markkinoiden tehokkuudesta sekä valtion että yritysten intresseissä on ollut vähentää sääntelyä, joka estää yrityksiä koordinoimasta intressejään markkinoilla mahdollisimman tehokkaasti. (Hall ja Soskice 2001, 6-8, 59.) Näin ollen neljännen politiikan rajapinnan analyysin lähtökohtana on ajatus siitä, että liberaaleissa markkinatalouksissa yhteiskuntavastuu alkaa siitä, mihin lait loppuvat. Koordinoituissa markkinatalouksissa taas yhteiskuntavastuu on lakien lopputulos, ei syy.

Alla esitän yhteenvedon yhteiskuntavastuupolitiikan rajapintojen perusteella aineistossa esiintyvistä teemoista, jotka analysoin tutkielman seuraavissa omissa alaluvuissaan. Koska tarkan rajan vetäminen eri rajapintojen välille on vaikeaa, päällekkäisyyttä rajapintojen välillä saattaa esiintyä. Esimerkiksi yhteiskuntavastuun edistämisen perusteleminen keinona hallita globaalia taloutta voidaan liittää osaksi normatiivista – instrumentaalista rajapintaa kuin myös osaksi kansallista – kansainvälistä rajapintaa.

Normatiivinen – Instrumentaalinen

- Yhteiskuntavastuu kilpailukykytekijänä
- Yhteiskuntavastuun *win win* -tilanteena yritysten ja muun yhteiskunnan välillä
 - yhteiskuntavastuu keinona vähentää yritysten ja valtion menoja hallitsemalla yritystoiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia
 - yhteiskuntavastuu keinona lisätä yritysten ja valtion tuloja parantamalla yritysten kannattavuutta ja tukemalla kansantalouden edistämistä
- Yhteiskuntavastuu keinona palauttaa kuluttajien luottamus
- Yhteiskuntavastuu yritysten maineenhallintakeinona

Kansallinen – Kansainvälinen

- Yhteiskuntavastuu globaalin talouden hallintakeinona
 - taloudellisella kasvulla ei pystytäkään korjaamaan kaikkia sen aiheuttamia haittoja
- Yhteiskuntavastuu keinona vähentää tai ennakoida globaalin talouden riskejä
- Yhteiskuntavastuu keinona taata globaalit, oikeudenmukaiset kilpailuolosuhteet
- Yhteiskuntavastuu keinona lieventää kansallisen rakennemuutoksen seurauksia

Yksityinen sektori – Julkinen sektori

- Yhteiskuntavastuu koko Suomen asia
- Valtion näytettävä esimerkkiä

Vapaaehtoisuus – Pakottava sääntely

- Yhteiskuntavastuu ensisijaisesti täydentävänä sääntelynä
 - keinona välttää lisäsääntelyä
 - sääntelyn vähentäminen lisää vapaaehtoista yhteiskuntavastuuta
- Yhteiskuntavastuun edistäminen pakottavasti
 - vapaamatkustajaongelman hallinta läpinäkyvyyden kautta raportointivaatimuksia tiukentamalla

4.2.1. Normatiivinen – instrumentaalinen: yhteiskuntavastuun *win win* -tilanteet

Suomessa yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan instrumentaalisesti kilpailukykytekijänä. Kyse ei ole siis siitä, että yhteiskuntavastuullista toimintaa pidettäisiin itseisarvona tai oikeana tapana toimia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että normatiivinen lähestymistapa olisi kokonaan suljettu pois. Normatiiviset perustelut, kuten arvot tai laadulliset tavoitteet ovat kuitenkin pääosin alisteisia instrumentaalisille tavoitteille, kuten kilpailukyvyn parantamiselle. Tämä siitä huolimatta, että esimerkiksi YHVA - neuvottelukunnan jäsenistö koostuu tasaisesti elinkeinoelämän, työntekijä- ja kansalaisjärjestöjen edustajista, kuten edellisessä luvussa todettiin. Yhteiskuntavastuun perustelut pohjautuvatkin enimmäkseen niin sanottuihin *win-win* -tilanteisiin, joissa yhteiskuntavastuu on keino vähentää yritystoiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia tai keino vahvistaa kansantaloutta. Esimerkiksi yhteiskuntavastuuta koskevissa periaatepäätöksissä todetaan, että:

Keskeinen näkökulma vastuullisuuden edistämisessä ja tukemisessa on ylläpitää Suomen kilpailukykyä, myös tulevaisuudessa (YV PP 2011, 3).

Toimintaohjelman tavoitteena on vahvistaa Suomen kilpailukykyä sillä, että yritys vastuuseen sitoutuneiden yritysten määrä kasvaa (YV PP 2011, 4).

Vastuullisuus tulee olemaan yhä tärkeämpi osatekijä suomalaisten yritysten kilpailukyvyn ylläpitämisessä globaalissa kilpailuympäristössä (YV PP 2012, 3).

Molemmissa yhteiskuntavastuuta koskevissa periaatepäätöksissä yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan sekä yritysten että valtion riskienhallintakeinona ja keinona vähentää yritystoiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia. Ajatuksena näissä *win win* -tilanteissa on, että yritykset hyötyvät paremman kannattavuuden kautta ja koko yhteiskunta vähentyneinä sosiaali- ja ympäristöhaittoina. Periaatepäätöksissä todetaan esimerkiksi, että:

Valtioneuvosto kannustaa yrityksiä arvioimaan oman toimintansa sekä arvo- ja tuotantoketjunsä vaikutukset tärkeimpiin ekologisiin ja sosiaalisiin näkökohtiin, tunnistamaan suurimmat riskit ja vaikutukset sekä sitoutumaan vähentämään negatiivisia vaikutuksia (YV PP 2012, 7).

Vastuulliset, innovatiiviset toiminta- ja tuotantotavat sekä palvelut voivat perustua liiketoiminnallisiin lähtökohtiin, jotka parantavat paitsi yritysten kannattavuutta ja taloudellista menestystä myös vähentävät yhteiskunnassa havaittuja ympäristöllisiä ja sosiaalisia ongelmia (YV PP 2011, 7).

Lisäksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä korostetaan yhteiskuntavastuuta valtion näkökulmasta keinona vähentää valtion kuluja erityisesti työmarkkinoilla ja ratkaisuna kestävyysvajeen aiheuttamiin haasteisiin:

Väestörakenteen painottuminen ikääntyneisiin luo painetta julkisen talouden rahoituksen kestävyys- sekä hyvinvointipalveluiden järjestämiseen. Työikäisen väestön suhteellisen osuuden vähentyessä on tärkeää, että entistä suurempi osa työikäisistä saadaan mukaan työelämään ja työllisyysastetta saadaan nostettua. Erityisesti nuorten ja työmarkkinoilla heikommassa asemassa olevien osalta yhteiskunnan eri toimijoiden on toimittava yhdessä, jotta talouden nopeat suhdannevaihtelut, elinkeinoelämän rakennemuutokset, työmarkkinoiden korkeat osaamisvaatimukset ja kiristynvä kilpailu eivät jättäisi näitä ryhmiä työmarkkinoiden ulkopuolelle. (YV PP 2012, 2.)

Globalisaatio määritellään kilpailukyvyyn parantamisen lisäksi yhteiskuntavastuun edistämisen keskeiseksi perusteluksi. Globalisaatioon liittyvät perustelut ovat sekä normatiivisia että instrumentaalisia. Tämä liittyy siihen, että globalisaation nähdään tuovan hyötyjen lisäksi mahdollisuuden yrityksille toimia vastuuttomasti. Esimerkiksi vuoden 2011 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuuta perustellaan tarpeella lieventää globalisaation mahdollistamaa vastuutonta yritystoimintaa:

Globaali talous luo hyvinvointia vähemmän kehittyviin maihin, ja oikeudenmukainen ja rehellinen kilpailu pitää teollisuusmaiden hintatason kohtuullisena. Asian kääntöpuoli liittyy vastuullisuuteen: miten voidaan varmistaa mahdollisimman tehokkaasti, etteivät vähemmän kehittyneiden maiden yritykset ole käyttäneet tuotteidensa valmistuksessa esimerkiksi lapsityövoimaa tai vaarallisia kemikaaleja. (YV PP 2011, 3.)

Globalisaatioon liittyvät normatiiviset perustelut korostuvat esimerkiksi yhteiskuntavastuuta koskevassa vuoden 2012 periaatepäätöksessä, jossa yhteiskuntavastuu nähdään keinona rakentaa globaalia oikeudenmukaisuutta ja mahdollisuutena tasapuolistaa kilpailuolosuhteita:

Globalisaatio tuo suomalaisyritysten ja muiden toimijoiden arkeen uusia yhteiskuntavastuun kansainvälisiä pelisääntöjä, joiden tulisi mahdollistaa tasapuolisempia kilpailuolosuhteita ja rakentaa globaalia oikeudenmukaisuutta. Globalisaatio tuo mukanaan esimerkiksi pitkien toimitusketjujen myötä työelämän perusoikeuksiin, ihmisoikeuksiin sekä ympäristöön liittyviä riskejä, mutta myös lukuisia taloudellisen kasvun ja kehityksen mahdollisuuksia. (YV PP 2012, 1.)

[...] julkisen vallan intressi liittyy vahvasti myös yritysten kilpailukyvyyn tukemiseen kansantalouden edistämiseksi ja globaalin oikeudenmukaisuuden edistämiseen (YV PP 2012, 7).

Yhteiskuntavastuun ympäristövastuun osa-alueen edistämisen perustelun keskiössä on se, että taloudellisen kasvun sijaan resursseja on käytettävä tehokkaammin hyödyksi. Toisin sanoen taloudellisella kasvulla ei pystytä korjaamaan lisääntyneestä kasvusta, teollistumisesta ja kulutuksesta aiheutuneita haittoja. Yhteiskuntavastuun vuoden 2012 periaatepäätöksessä todetaan esimerkiksi:

Ilmastonmuutos sekä energian ja luonnonvarojen kestävä käyttö tarkoittavat, että on tultava toimeen entistä pienemmillä resursseilla, koska ympäristö ja luonnonvarat eivät kestä nykyistä kulutusta ja siitä aiheutuvia päästöjä. Globaali väestönkasvu, teollistuminen ja kulutustason nousu lisäävät entisestään painetta luonnonvaroihin ja ympäristöön. Tämä liittyy läheisesti sekä tuotanto-olosuhteisiin, kuljetukseen että materiaalitehokkuuden lisäämiseen. (YV PP 2012, 2.)

Jyrki Kataisen hallitusohjelma vuodelta 2011 oli ensimmäinen hallitusohjelma Suomessa, jossa yhteiskuntavastuu mainittiin. Yhteiskuntavastuu ei kuitenkaan ole keskeisessä asemassa hallitusohjelmassa eikä muodosta omaa politiikkalohkoaan hallitusohjelmassa. Yhteiskuntavastuu mainitaan hallitusohjelmassa kolme kertaa: yhteiskuntavastuuseen viitataan kahdesti ja yritysvastuuseen kerran. Hallitusohjelman julkaisemisen aikaan työ- ja elinkeinoministeriössä edistettiin vielä yhteiskunta- ja yritysvastuuta. Käsite pelkistyi yhteiskuntavastuuksi vuonna 2012 kun toinen yhteiskuntavastuuta koskeva valtioneuvoston periaatepäätös julkaistiin. Yhteiskuntavastuuta käsitellään hallitusohjelmassa osana muita politiikkalohkoja, kuten osana kauppapolitiikkaa ja teollisuuspolitiikkaa, mikä osaltaan selittää sitä, miksi lähestymistapa yhteiskuntavastuuseen on hyvin instrumentaalinen. Yhteiskuntavastuuta ei esimerkiksi hallitusohjelmassa käsitellä lainkaan osana energia- tai kehityspolitiikkaa. Hallitusohjelmassa keskiössä on kilpailukyky, joka mainitaan kaikkiaan 49 kertaa. Tästä huolimatta hallitusohjelmassa asetetaan kunnianhimoinen tavoite suomalaisille yrityksille olla edelläkävijä yhteiskuntavastuuasioissa (HO 2011, 40).

Hallitusohjelmassa pohjoismainen malli, joka perustuu korkeaan työllisyysasteeseen, kilpailukykyiseen talouteen, tasa-arvoisiin palveluihin sekä huolenpitoon, nähdään parhaaksi osoittautuneena yhteiskuntajärjestelmänä, koska siinä todetaan yhdistyvän sosiaalinen eheys ja kilpailukyky (HO 2011, alkusanat). Tämä lähtöasetelma heijastuu myös yhteiskuntavastuun edistämiseen, jossa monet normatiiviset tavoitteet, kuten laadulliset tekijät ja arvot, ovat alisteisia instrumentaalisille tavoitteille, kuten kilpailukykyyn parantamiselle. Talouskasvulle asetetaan hallitusohjelmassa kuitenkin reunaehdot, joiden mukaan sen tulee olla ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä (HO 2011, 7). Näin ollen hallitusohjelmassa tunnustetaan, että jatkuvalla talouskasvulla on myös haitallisia vaikutuksia, joita jatkuvalla taloudellisella kasvulla ei pystytä korjaamaan. Yhteiskuntavastuuta ei kuitenkaan hallitusohjelmassa nähdä osana kestävä talouskasvun edistämistä, vaan keinoina mainitaan esimerkiksi verotuksen uudistaminen ja infra- ja osaamisinvestoinnit (HO 2011, 10–11).

Hallitusohjelmassa todetaan, että Suomi korostaa kauppapolitiikassaan yritys- ja yhteiskuntavastuuta (HO 2011, 21). Yritysvastuuta käsitellään osana elinkeino-, työllisyys ja innovaatiopolitiikkaa, erityisesti liittyen kilpailupolitiikkaan, jossa nostetaan esille hallitusohjelman kunnianhimoinen tavoite suomalaisille yrityksille olla edelläkävijä yhteiskuntavastuussa:

Hallitus tukee hankkeita yritysvastuuta koskevien kansainvälisten normien ja ohjeistojen vahvistamiseksi ja edistää vastuullisuusnäkökohtien parempaa huomioimista elinkeinopolitiikassa ja julkisissa hankinnoissa. Tavoitteena on suomalaisten yritysten toimiminen edelläkävijänä yritysvastuuasioissa. (HO 2011, 40.)

Yhteiskuntavastuun instrumentaaliset perustelut korostuvat hallitusohjelmassa kaikkein eniten teollisuuspolitiikassa. Yhteiskuntavastuuta perustellaan etenkin äkillisten rakennemuutosten aiheuttamien irtisanomistilanteiden lieventämisellä. Myös ennakointi tuodaan esille, mutta ei millään tavalla eritellä, millä tavalla sitä toteutetaan. Hallitus korostaa yritysten vastuuta laatia tukipaketteja ja edistää irtisanottujen uudelleentyöllistymistä (HO 2011, 41.)

Normatiivinen lähestymistapa jää taka-alalle erityisesti kansallisessa viitekehyksessä. Yhteiskuntavastuuta ei hallitusohjelmassa käsitellä esimerkiksi osana työelämän kehittämistä. Hallitusohjelmassa todetaan, että hallitus tukee pyrkimyksiä vahvistaa erityisesti nousevien talouksien edellytyksiä sitoutua työelämän kansainvälisten normien noudattamiseen (HO 2011, 21.) Hallitusohjelmassa ei kuitenkaan eritellä tarkemmin, mitä näillä kansainvälisillä työelämän normeilla tarkoitetaan. Toisin sanoen normatiivinen näkemys työelämän kansainvälisten normien noudattamisesta nähdään osana kilpailukyvyn parantamista liittyen nouseviin talouksiin.

Normatiiviset perustelut nousevat enemmänkin esille valtion omistajaohjaukseen liittyen. Hallitusohjelmassa todetaan, että palkitsemisessa on noudatettava kohtuullisuuden periaatteita, joiden perusteena on yrityksen kokonaistulos. Lisäksi palkitsemisen tulee kohdistua koko henkilöstöön, ei pelkästään johtoon (HO 2011, 81.) Omistajaohjauksen tavoitteissa korostuu pitkäjänteisyys ja yhteiskunnallisesti kestävä tulos liiketaloudellisten tavoitteiden rinnalla, jota perustellaan muun muassa elinkeinorakenteen murroksella. Kuten luvun alussa todettiin, normatiiviset tavoitteet ovat alisteisia instrumentaalisille tavoitteille, kuten vuotuiselle tuotolle:

Valtio sitoutuu omistamiensa yritysten omistaja-arvon pitkäjänteiseen kasvattamiseen. Omistajapolitiikan lähtökohtana on yhteiskunnallisesti ja liiketaloudellisesti kestävä tulos. [...] Valtion aktiivisella omistajapolitiikalla tuetaan kasvua ja työllisyyttä edistäen näin yhteiskunnan kokonaisuutta. Omistajapolitiikalla voidaan tukea hallittua elinkeinorakenteen uudistamista ja yhteiskunnallisesti kestävästä kehitystä ottaen huomioon myös työntekijöiden aseman turvaamisen muutoksessa. (HO 2011, 81.)

4.2.2. Kansallinen – kansainvälinen: globaalia ja kansallista talouden hallintaa

”Mielestäni tässä asiassa ei tule hoppuilla kansallisella tasolla, jos sääntelyyn mennään, pääpainon tulisi olla OECD-tason tai vähintään EU-tason sääntelyssä” (Kansliapäällikkö Erkki Virtanen 2003.)

Suomessa valtio on asettanut yhteiskuntavastuulle kansainvälisten tavoitteiden lisäksi myös kansallisia tavoitteita. Yhteiskuntavastuuta perustellaan Suomessa erityisesti globaalin talouden hallintakeinona ja keinona lieventää kansallisen äkillisen rakennemuutoksen aiheuttamia haittoja. Tutkielman luvussa kaksi tuotiin esille Pedersenin (2009) ja Stiglitzin (2007, 477) näkemykset vapautumisen asymmetriasta eli siitä, että globaalit pääomamarkkinat ovat vapautuneempia kuin työmarkkinat. Vapautumisen asymmetria näkyy vahvasti esimerkiksi vuoden 2011 hallitusohjelmassa sekä yhteiskuntavastuuta koskevissa periaatepäätöksissä. Vaikka yhteiskuntavastuun tavoitteissa pääpaino on edelleen globaalissa viitekehyksessä, yhteiskuntavastuussa ei kuitenkaan enää ole kyse pelkästään kehittyvien maiden

tukemisesta. Yhteiskuntavastuun tavoitteita on suunnattu myös kansalliselle tasolle mutta lähinnä vain työmarkkinoihin liittyen. Tämän taustalla voidaan sanoa olevan ainakin osaksi vuonna 2008 alkanut finanssikriisi, jonka seurauksena koko Suomi alkaa olla äkillisen rakennemuutoksen aluetta.

Kansallisten haittojen lieventäminen liittyy siis erityisesti työmarkkinoihin. Yhteiskuntavastuu nähdään keinona hallita äkillisten rakennemuutosten aiheuttamia taloudellisia haittoja. Hallitusohjelmassa todetaan esimerkiksi:

Äkillisten rakennemuutosten aiheuttamien irtisanomistilanteiden ennakointia ja hoitoa varten luotua toimintamallia jatketaan ja kehitetään. Hallitus tukee suurissa rakennemuutoksissa erityistoimin alueita ja toimialoja uusien työpaikkojen luomiseksi. Yritysten vastuuta tukipakettien laatimisessa ja uudelleen työllistymisen edistämisessä korostetaan. Paikallisia toimintamalleja kehitetään, tavoitteena uusien pysyvien työpaikkojen syntyminen myös työnsä menettäneille. Laaditaan alueellisia ja paikallisia valmiussuunnitelmia muutostilanteiden varalta. (HO 2011, 41.)

Kansallisten tavoitteiden lisäksi esimerkiksi hallitusohjelmassa yhteiskuntavastuun tavoitteita on suunnattu myös kansainvälisille ja globaaleille areenoille:

Globaalitaloudessa on vahvistettava kaikkien toimijoiden sitoutumista yhteiskuntavastuuseen ja kansainvälisten ympäristöä ja työelämää koskevien normien noudattamiseen. Hallitus tukee pyrkimyksiä vahvistaa erityisesti nousevien talouksien sitoutumista näihin periaatteisiin. (HO 2011, 21.)

Hallitusohjelman keskiössä on globaalin talouden ja kansallisten työmarkkinoiden aiheuttamat haasteet. Globaalissa viitekehyksessä edistetään kehittyvien maiden mahdollisuuksia lisätä hyvinvointia. Kansallisessa viitekehyksessä haasteena ovat taas globaalin talouden kielteiset seuraukset. Yhteiskuntavastuupolitiikan näkökulmasta vuoden 2011 hallitusohjelmassa yhteiskuntavastuussa on kuitenkin ensisijaisesti kyse globaaleista tavoitteista ja vasta toissijaisesti kyse kansallisista haasteista. Hallitusohjelman tavoitteena ei ole suoraan esimerkiksi edistää suomalaisten yritysten tuotannon pysymistä Suomessa. Hallitusohjelmassa todetaankin, että Suomen menestys painottuu jatkossa yhä enemmän palvelualojen toimintaan (HO 2011, 41.)

Tietynlaista muutosta voidaan tulkita merkitsevän myös se, mihin yhteiskuntavastuun edistäminen valtionhallinnossa on sijoitettu. Esimerkiksi ulkoministeriön sijaan yhteiskuntavastuuta edistetään Suomessa työ- ja elinkeinoministeriössä, jonne myös yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta on sijoitettu. Tämä osaltaan voi selittää sitä, miksi yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan hyvin instrumentaalisesti. Kansallisten tavoitteiden mukaantuloa yhteiskuntavastuuseen voi toisaalta ilmentää myös nykyisen yhteiskuntavastuun neuvottelukunnan roolissa tapahtunut muutos. Nykyisen neuvottelukunnan edeltäjä eli silloisen kaupp- ja teollisuusministeriön yhteydessä toimineen kansainvälisen sijoitustoiminnan ja monikansallisten yritysten neuvottelukunnan eli MONIKA - neuvottelukunnan rooli oli kansallisten asioiden sijaan enemmänkin kansainvälisissä asioissa.

4.2.3. Vapaaehtoisuus – pakottava sääntely: sääntely uhkana yritysten tehokkuudelle

Yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä todetaan, että sääntelyllä on tärkeä rooli talouden tehokkuuden lisääjänä. Yhteiskuntavastuun edistämisessä pakottava sääntely nähdään kuitenkin lisäkustannuksena ja jopa uhkakuvana yritysten tehokkuudelle. Molemmissa yhteiskuntavastuuta koskevista periaatepäätöksistä todetaan esimerkiksi:

Yritykset eivät kuitenkaan pysty etsimään tehokkainta toimintatapaa, jos lainsäädännön asettamat reunaehdot eivät salli tehokkaiden ratkaisujen toteuttamista. Liian tiukka tai yksityiskohtainen lainsäädäntö voi johtaa siihen, että yritysten edellytykset toimia tehokkaasti heikkenevät. (YV PP 2011, 4.)

Vaihtoehtoisella sääntelyllä voidaan osaltaan vähentää säädöstulvaa. Vastuullisuuteen sitoutuneiden toimijoiden osalta tämä vähentäisi säädösten noudattamisesta aiheutuvia kustannuksia. (YV PP 2011, 4.)

Suomessa noudatetaan korkeatasoista lainsäädäntöä ja toimitaan vahvan demokraattisen perinteen mukaisesti (YV PP 2012, 3).

Edistämällä yhteiskuntavastuuta vapaaehtoisuuden pohjalta ja jättämällä yrityksille autonomia, valtio voi pyrkiä aikaansaamaan laajempaa ja tehokkaampaa yhteiskuntavastuuta. Mikäli yhteiskuntavastuuta edistetään pakottavasti, riskinä on yhteiskuntavastuun rajoittuminen siihen, mihin lainsäädännölliset velvoitteet loppuvat. Suomessa valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä vapaaehtoisuuden pohjalta muun muassa korostamalla parhaiden hyötyjen saamista jättämällä yrityksille autonomia. Lisäksi korostetaan valtion rajoitteita määritellä yrityksille parhaiten soveltuvia tapoja toimia yhteiskuntavastuullisesti:

Hyvä vastuullinen toiminta syntyy yritysten omista lähtökohdista käsin. Viranomaiset eivät voi määritellä tai kehittää yksittäisille yrityksille parhaiten soveltuvia vastuullisia toimintatapoja. Vastuullisuutta on tehokkainta edistää ja kehittää käytännön tasolla nimenomaan yrityksissä. (YV PP 2011, 3-4).

Valtio tuo esille oman kompetenssinsa rajat säännellä yritysten toimintaa pakottavalla lainsäädännöllä globaaleilla markkinoilla, jotka ovat jatkuvassa muutoksessa. Tätä taustaa vasten valtio perustelee myös vaihtoehtoisen sääntelyn edistämistä. Vaihtoehtoinen sääntely tarkoittanee tässä yhteydessä muun muassa itse- ja yhteissääntelyä. Yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä vuodelta 2011 todetaan esimerkiksi:

Monimutkaistuvassa toimintaympäristössä ei säädösvalmistelussa ole aina parasta tietoa eri alojen koko ajan muuttuvista ilmiöistä ja kehittyvistä toimintatavoista (YV PP 2011, 4).

Globaalisti toimivien yritysten osalta vaihtoehtoinen sääntely saattaa olla ainoa tehokas keino edistää vastuullisuutta, koska kansalliset oikeusjärjestelmät ja niiden soveltaminen poikkeavat olennaisesti toisistaan. Esimerkiksi itsesääntelyllä ja vapaaehtoisilla hallintajärjestelmillä mainittuja ongelmia voidaan välttää. (YV PP 2011, 4.)

Kriittisesti tarkasteltuna valtion omia rajoja ja kompetenssia koskevat perustelut yhteiskuntavastuun edistämiseksi vapaaehtoisuuden pohjalta voidaan kyseenalaistaa. Tästä toimintaympäristön monimutkaistumisen ja tiedon puuttumisen näkökulmasta valtio ei voisi pakottavasti vaikuttaa yritysten tai muidenkaan yhteiskunnan toimijoiden toimintaan lainkaan. Lisäksi voidaanko tiedon puuttumista pitää

hyväksyttävänä tai riittävänä perusteluna valtion passiivisuudelle, etenkin kun huomioidaan edellisessä luvussa (ks. luku 4.1.3.) esitellyn YHVA -neuvottelukunnan rooli ja tehtävät? Valtioneuvoston asetuksen mukaisesti (2008, 1) neuvottelukunnan tehtävä on edistää yhteiskunnan ja yritysten toimintaympäristön muutosten ennakoivaa arviointia ja tiedottaa yhteiskunta- ja yritys vastuuseen liittyvistä kysymyksistä (VN asetus 2008, 1).

Sitä, miksi Suomessa yhteiskuntavastuuta ei edistetä taloudellisilla kannustimilla, perustellaan yritysten hallinnollisen taakan vähentämisellä:

[...] raportoinnin asettaminen esimerkiksi elinkeinotukien saamisen tosiasialliseksi edellytykseksi lisääminen kasvattaisi yritysten hallinnollisia kustannuksia ja niiden hallinnollista taakkaa erityisesti pk-yritysten kohdalla kohtuuttomasti. Tämä taas toimisi sekä komission että kansallisen toimintaohjelman tavoitteiden vastaisesti. Toimintaohjelmien tavoitteena on vähentää Euroopan unionin lainsäädännöstä ja sen täytäntöönpanosta aiheutuvaa hallinnollista taakkaa 25 % vuoteen 2012 mennessä. (YV PP 2011, 5.)

Kuten Bredgaard (2004, 375, 393) luvussa kaksi totesi, yhteiskuntavastuun perustuminen vapaaehtoisuudelle luo vapaamatkustajaongelman. Ensimmäisessä yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä tunnustetaan tämä vapaamatkustajaongelma eli yhteiskuntavastuun sanktioimattomuuteen liittyvät haasteet. Yhteiskuntavastuun sanktioimattomuuden ei kuitenkaan todeta liittyvän sääntelyn uskottavuuteen:

Erityisesti itse- ja yhteissääntely edellyttävät kuitenkin toimiakseen, että sääntely on uskottavaa. Uskottavuus edellyttää toisaalta toimivaa mekanismia (seuranta, riitojen ratkaisu) ja toisaalta läpinäkyvyyttä (sidosryhmien ja yksilöiden vaikutusmahdollisuudet). (YV PP 2011, 4.)

Vastuullinen toiminta määritellään yleensä toiminnaksi, joka ylittää lainsäädännön edellyttämän tason. Yritysten toimintaympäristöön vaikuttavat kuitenkin merkittävästi toimijat, jotka tietoisesti rikkovat lainsäädäntöä ja näin saavuttavat perusteetonta kilpailuetua. (YV PP 2011, 5.)

Vapaamatkustajaongelman tunnustamisesta huolimatta valtion perusteluissa korostuu, että pakottava sääntely ei ole ensisijainen keino edistää yhteiskuntavastuuta. Tämän lisäksi vaihtoehtoinen sääntely nähdään osana parempaa sääntelyä pakottavan sääntelyn sijaan:

Kansallisesti vaihtoehtoinen sääntely on ollut osa parempaa sääntelyä ja yritysten säädösympäristön kehittämistä. Vaihtoehtoisella sääntelyllä tarkoitetaan toisaalta toisenlaisia normeja (esimerkiksi puitelakeja ja kokonaisharkintaa edellyttäviä säännöksiä kasuistisen sääntelyn sijasta) ja eri sääntelykeinojen yhdistelmiä, toisaalta normiohjauksen vaihtoehtoja (esimerkiksi itsesääntelyä, puitesopimuksia, informaatio- ja resurssiohjausta). (YV PP 2011, 4.)

4.2.4. Yksityinen sektori – julkinen sektori: yhteiskuntavastuu koko Suomen asia

Vaikka vuoden 2011 hallitusohjelma sisälsi suoraan yrityksille kohdistetun tavoitteen olla edelläkävijä yhteiskuntavastuuasioissa, yhteiskuntavastuussa ei Suomessa ole pelkästään kyse siitä, mitä yritykset tekevät tai eivät tee. Esimerkiksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan, että päätös rakentuu käsitykselle yhteiskuntavastuusta eri toimijoiden vastuuna omista yhteiskunnallisista vaikutuksistaan (YV PP 2012, 1). Lisäksi todetaan, että menestyminen vuoden 2015

toimintaympäristössä edellyttää, että sekä julkinen että yksityinen sektori sitoutuvat laajamittaisesti yhteiskuntavastuuseen. Yhteiskuntavastuuta edistetään yhteistyössä julkisen sektorin, yritysten, kansalaisjärjestöjen, työmarkkinaosapuolten sekä muiden organisaatioiden kanssa yhteiskuntavastuun periaatepäätöksen sisältämän toimintaohjelman muodossa. Valtio sitoutuu ottamaan vastuullisuuden huomioon myös omassa toiminnassaan (YV PP 2012, 3-4). Myös työ- ja elinkeinoministeriö tuo yhteiskuntavastuun internet -sivuillaan esille, että yritysten ohella myös valtion toimet ovat merkittävässä asemassa esimerkiksi julkisten hankintojen kautta (TEM 2015c).

Yritysten, valtion, kansalaisjärjestöjen ja työmarkkinaosapuolten lisäksi korostetaan kuluttajien merkitystä yhteiskuntavastuun edistämisessä. Esimerkiksi yhteiskuntavastuuta koskevassa vuoden 2011 periaatepäätöksessä todetaan, että kuluttajat ovat vastuullisten toimintatapojen kehittymisen kannalta avainasemassa oleva yritysten sidosryhmä (YV PP 2011, 10). Lisäksi todetaan, että:

Vastuullisuutta edistävät järjestöt ovat keskeisessä asemassa. Samoin kansalaisjärjestöillä ja muilla toimijoilla voi olla merkittävä rooli, koska valistunut ja vaativa kuluttaja on yrityksen vastuullisen toiminnan tae. (YV PP 2011, 6.)

Kuluttajat nähdään myös keinona lisätä vastuullisuus tuotteiden hintoihin kuluttajien vertailumahdollisuuksia parantamalla, jonka todetaan parantavan myös yritysten kilpailukykyä (YV PP 2011, 10). Kuluttajat nähdään eettisen kuluttamisen kautta koko yhteiskuntavastuun merkityksen kasvun takana. Esimerkiksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan, että:

Yhteiskuntavastuun merkityksen kasvu on tullut esiin esimerkiksi eettisen kaupan suosion kasvussa sekä verosuunnitteluun ja tuotantotapoihin liittyvissä eettisissä ja ekologisisissa kysymyksissä (YV PP 2012, 2).

Luvussa kaksi tuotiin esille Albareda ym. (2007, 396–401) luokittelu valtion rooleista yhteiskuntavastuun edistämiseen liittyen. Koska yhteiskuntavastuun edistämisessä ovat Suomessa mukana useat eri tahot, valtion rooli on perinteisen käskyt ja kontrolloij sijaan kumppanuusmalliin pohjautuen koordinoida kaikkien sidosryhmien etujen toteutumista. Yhteiskuntavastuuta koskevissa periaatepäätöksissä todetaan muun muassa:

Viranomaiset edistävät ratkaisuja, jotka toisaalta edistävät yritysten tasavertaista toimintaympäristöä ja toisaalta paikallisen väestön, työntekijöiden ja kuluttajien oikeuksien toteutumista sekä ympäristönsuojelua, taloudellista kestävyyttä ja ihmisoikeuskysymysten monipuolista huomioon ottamista (YV PP 2012, 3)

Uusia kysyntä- ja käyttäjälähtöisiä, vastuullisia ympäristöllisiä ja sosiaalisia innovaatioita voidaan tuottaa parhaiten verkottuneella kumppanuus-toimintamallilla, jossa tuotteiden ja palvelujen käyttäjät osallistuvat innovaatioiden kehittämiseen prosessin alusta lähtien yhdessä yritysten ja julkisen hallinnon kanssa. Kumppanuusmalli tukee myös yhteiskunnallisten haasteiden ennakointia ja ennakointitiedon tehokasta hyödyntämistä innovaatiotoiminnassa (YV PP 2011, 7).

Vaikka Suomessa yhteiskuntavastuu ei ole pelkästään valtion tai yritysten asia, valtio edistää yhteiskuntavastuuta hyvin selektiivisesti. Esimerkiksi yhteiskuntavastuun periaatepäätöksessä vuodelta 2012 ainoana toimialana esille nostetaan kaivosteollisuus, jonka vastuullista toimintaa valtioneuvoston todetaan edistävän. Selektiivisuutta perustellaan kaivosteollisuuden kansantaloudellisilla hyödyillä uusien

työpaikkojen ja investointien myötä, jonka todetaan auttavan myös tasapainoista alueellista kehitystä. (YV PP 2012, 16.)

5. Instituutioiden vaikutus yhteiskuntavastuupolitiikan edistämisessä

5.1 Yhteiskuntavastuun kansainvälistyminen: EU ja OECD

Tutkielman aineiston perusteella, Suomen valtion keinot edistää yhteiskuntavastuuta perustuvat pääosin EU:sta tulevaan painostukseen. Esimerkiksi yhteiskuntavastuun edistäminen pakottamisen keinoilla perustuu Suomessa kansallisen sääntelyn sijaan EU:sta tulevaan sääntelyyn. Suomen valtion keinot edistää yhteiskuntavastuuta perustuvat pakottamisen sijaan pääsääntöisesti mahdollistamisen eri keinoille, kuten tiedon lisäämiselle, joka on myös EU:n viimeisimmän yhteiskuntavastuuta koskevan tiedonannon yksi keskeisin osa-alue. Yhteiskuntavastuun edistämisen perusteleminen instrumentaalisesti lähinnä keinona vahvistaa Suomen kilpailukykyä ovat myös linjassa EU:n viimeisimmän tiedonannon kanssa. Koska Suomessa yhteiskuntavastuun edistämiseen osallistuvat esimerkiksi YHVA -neuvottelukunnassa tasapuolisesti sekä elinkeinoelämän että kansalaisjärjestöjen edustajia, ei Suomen instrumentaalista lähestymistapaa yhteiskuntavastuun edistämistä koskien selitä kansallisten instituutioiden vaikutus.

Eurooppa-neuvosto eli epävirallisesti EU-huippukokous sekä Euroopan parlamentti ovat kehottaneet komissiota tehostamaan yhteiskuntavastuupolitiikkaansa. Euroopan komissio julkaisi viimeisimmän yhteiskuntavastuun tiedonantonsa vuonna 2011, joka sisälsi yhteiskuntavastuun toimenpideohjelman vuosiksi 2011–2014. Toimintasuunnitelman yksi keskeisin osa-alue oli yhteiskuntavastuun näkyvyyden parantaminen ja hyvien käytäntöjen levittäminen (KOM(2011): 681, 10). Merkittävin muutos yhteiskuntavastuun aikaisempiin tiedonantoihin verrattuna liittyy yhteiskuntavastuun käsitteen määrittelyyn. Aikaisemmin EU määritteli yhteiskuntavastuun siten, että yritykset yhdistävät vapaaehtoisesti sosiaaliset ja ekologiset huolenaiheensa liiketoimintaansa ja vuorovaikutukseensa sidosryhmien kanssa (KOM(2001): 366, 7). Viimeisimmässä tiedonannossa yhteiskuntavastuun käsite on kuitenkin muuttunut. Uuden määritelmän mukaan yhteiskuntavastuulla tarkoitetaan yritysten vastuuta omista yhteiskunnallisista vaikutuksistaan (KOM(2011): 681, 7).

Merkittävää on, että yhteiskuntavastuun käsitteen määrittelystä EU -tasolla on tippunut vapaaehtoisuus pois. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei EU -tasolla yhteiskuntavastuuta edelleen edistettäisi vapaaehtoisuuden pohjalta. Viimeisimmässä tiedonannossa esimerkiksi pk-yritysten kohdalla puhutaan yritysten omaehtoisista yhteiskuntavastuun prosesseista (KOM(2011): 681, 7). Kuten luvussa neljä tuotiin esille, Suomen valtio on vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessään määritellyt yhteiskuntavastuun käsitteen yhtäläiseksi komission viimeisimmän määrittelyn kanssa.

EU -tasolla yritysten rooli työllistäjänä korostuu. Yritystoiminnasta aiheutuvien negatiivisten ulkoisvaikutusten haittojen lieventäminen nousee esille erityisesti työmarkkinoihin liittyen. Tiedonannossa todetaan esimerkiksi, että työpaikkojen menetyksen lieventämiseen osallistuminen on osa

yhteiskuntavastuuta (KOM(2011): 681, 4). Kuten Suomessa, myöskään EU-tasolla irtisanomisia ei itsessään pidetä yritysten yhteiskuntavastuuttomana toimintana vaan kyse on siitä, miten irtisanomiset hoidetaan.

EU -tasolla korostetaan, että yhteiskuntavastuussa ei ole kyse pelkästään yritystoiminnasta aiheutuvien negatiivisten ulkoisvaikutusten lieventämisestä. Tiedonannossa todetaan esimerkiksi, että:

[...] yhteiskuntavastuun tarkoitus ei ole pelkästään reagoida yritysten mahdollisesti aiheuttamiin haittoihin, vaan myös tunnistaa, ennaltaehkäistä ja lieventää niitä (KOM(2011): 681, 7).

EU-tason yhteiskuntavastuupolitiikassa on kahdeksan painopistealuetta: tietoisuuden lisääminen ja parhaiden käytänteiden vaihto, tuki sidosryhmien välisille aloitteille, yhteistyö jäsenvaltioiden kanssa, kuluttajatiedostus ja avoimuus, tutkimus, koulutus, pk-yritykset ja kansainvälinen ulottuvuus (KOM(2011): 681, 5). Yhteiskuntavastuun osa-alueista korostetaan lainsäädännöllistä vastuuta yhdessä työmarkkinaosapuolten välisten työehtosopimusten kanssa, joiden todetaan olevan yhteiskuntavastuun täyttymisen edellytys. Myös taloudellisen vastuun osa-alue on keskeisessä asemassa. Yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan vahvasti siitä saatavilla hyödyillä. Tiedonannossa todetaan esimerkiksi, että:

[...] tarkoituksena on maksimoida omistajien ja osakkeenomistajien ja muiden sidosryhmien sekä laajasti ottaen koko yhteiskunnan saama lisäarvo, kun yritykset integroivat osaksi liiketoimintaansa edellä mainitut yhteiskuntavastuun elementit (KOM(2011): 681, 7).

Tiedonannossa ei kuitenkaan eritellä tarkasti, mitä yhteiskunnan saamalla lisäarvolla tarkasti ottaen tarkoitetaan. Siinä kuitenkin todetaan, että kyse on pitkän aikavälin strategisesta lähestymistavasta, jossa yrityksiä kannustetaan tutkimaan mahdollisuuksia kehittää innovatiivisia tuotteita ja palveluja, jotka edistävät yhteiskunnallista hyvinvointia ja luovat laadukkaampia ja tuottavampia työpaikkoja. (KOM(2011): 681, 7.)

EU -tasolla yhteiskuntavastuuta perustellaan instrumentaalisesti lisäksi kilpailukyvyn kannalta ja osana sosiaalisen markkinatalouden tavoitteiden toteutumista. Yhteiskuntavastuu nähdään tekijänä, josta voi olla etua riskienhallinnan, kustannussäästöjen, pääoman saannin, asiakassuhteiden, henkilöstöjohtamisen ja innovointivalmiuden kannalta. Lisäksi sidosryhmävuoropuhelua korostetaan mahdollisuutena ennakoida paremmin muuttuvan yhteiskunnan tarpeisiin ja hyötyä tästä. Normatiivisesti yhteiskuntavastuuta perustellaan keinona rakentaa luottamusta yritysten ja työntekijöiden, kuluttajien ja kansalaisten välille, joka auttaa luomaan kasvun mahdollistavan ympäristön (KOM(2011): 681, 4). Näin ollen EU -tason yhteiskuntavastuun käsitteen määrittely ja perustelut selittävät ainakin osaksi sitä, miksi Suomessa yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan hyvin instrumentaalisesti. Kuten Suomessa, normatiivisia perusteluja EU -tasolla löytyy, mutta ne ovat instrumentaalisille perusteluille alisteisia.

Vuonna 2011 julkaistusta viimeisimmästä yhteiskuntavastuuta koskevasta tiedonannosta käy ilmi myös perustelut luvussa neljä esitellylle vuonna 2013 julkaistulle EU:n direktiiviehdotukselle (2013/0110 (COD) (ks. luku 4.1.1.). Yritysten raportointivaatimusten tiukentamista perustellaan tiedonannossa

instrumentaalisesti keinona välttyä lukuisten kansallisten raportointisäädösten aiheuttamilta lisäkustannuksilta sen sijaan, että tuotaisiin esimerkiksi esille tarve kontrolloida ja seurata yritysten yhteiskuntavastuun toteuttamista. Tiedonannossa todetaan, että:

[...] Osa jäsenvaltioista on ottanut käyttöön muita kuin taloudellisia tietoja koskevia ilmoitusvelvollisuuksia, jotka ulottuvat EU:n nykyistä lainsäädäntöä laajemmalle. Erilaiset kansalliset vaatimukset voivat johtaa lisäkustannuksiin yrityksen toimiessa useassa jäsenvaltiossa. [...] Sisämarkkinoiden toimenpidepaketin mukaisen tasapuolisen toimintaympäristön takaamiseksi komissio esittää lakiehdotuksen, joka koskee kaikkien alojen yritysten antamien yhteiskunnallisten ja ympäristöön liittyvien tietojen avoimuutta. (KOM(2011): 681, 13–14.)

Mikäli yhdytään Grayn ym. (1996, 3, 294) näkemykseen, jonka mukaan raportoinnin avulla voidaan pyrkiä edistämään käyttäytymistä, joka minimoi länsimaisten talouksien toiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia, EU -tasolla yhteiskuntavastuun edistämiseksi pakottavasti on kyse enemmänkin yhteiskuntavastuusta eli haittojen lieventämisestä kuin yrityskansalaisuudesta eli vastuullisesta yritystoiminnasta saatavien hyötyjen kasvattamisesta.

Valtion mahdollistamisen keinoihin on Suomessa kuulunut yhteiskuntavastuun edistäminen myös markkinamekanismien avulla, kuten julkisilla hankinnoilla ja kuluttajien roolia korostamalla. Suomessa käytetyt markkinamekanismit yhteiskuntavastuun edistämiseksi ovat linjassa EU -tiedonannon kanssa, jossa korostetaan yhteiskuntavastuun parempaa palkitsemista markkinoilla erityisesti julkisten hankintojen kautta. Komissio kannustaa jäsenmaita kaikilla tasoilla hyödyntämään täysimääräisesti nykyisten julkishankintasäädösten tarjoamia mahdollisuuksia (KOM(2011): 681, 12).

Suomessa julkisiin hankintoihin liittyvää yhteiskuntavastuuta ei edelleenkään edistetä pakottavasti vaan mahdollistamisen eri keinoilla. (ks. luku 4.) Tätä kehityssuuntaa selittää osaltaan se, että EU-tiedonannossa korostetaan nykyisten julkishankintasäädösten riittävyttä ja asetetaan tiettyjä reunaehdoja julkisten hankintojen edistämiseksi. Tiedonannossa todetaan, että ympäristö- ja yhteiskuntaperusteet on sisällytettävä julkisiin hankintoihin siten, ettei samalla syrjitä yrityksiä eikä rikota perussopimusten syrjimättömyyttä, tasavertaista kohtelua ja avoimuutta koskevia määräyksiä. Lisäksi yhteiskunta- ja ympäristöasioiden tehokkaampi integrointi julkisiin hankintoihin ei tule lisätä viranomaisten tai yritysten hallintotaakkaa eikä sivuuttaa periaatetta sopimuksen tekemisestä edullisimman tarjouksen tekijän kanssa. (KOM(2011): 681,12.)

Vastuullista sijoittamista käsiteltiin luvussa neljä, jossa tuotiin esille Suomen valtion melko passiivinen rooli vastuullisen sijoittamisen edistämiseksi (ks. luku 4.1.4.). EU-tasollakin vasta pohditaan vaatimusta, jonka mukaan kaikki sijoitusrahastot ja rahoituslaitokset olisivat velvollisia ilmoittamaan kaikille asiakkailleen käyttämistään vastuullisista sijoitusperusteista. Tähän asti EU-tasolla vastuullista sijoittamista on edistetty lähinnä kannustamalla muun muassa eläkerahastoja ilmoittautumaan YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteiden noudattajiksi. Tiedonannossa korostetaan kuitenkin julkisviranomaisten erityistä vastuuta

edistää yhteiskuntavastuuta omistamissaan tai sijoituskohteena olevissa yrityksissä (KOM(2011): 681, 13). Suomessa esimerkiksi valtion kokonaan omistama Solidium on julkaissut vastuullisen omistajuuden pitkän tähtäimen ohjelman vuosiksi 2013–2015 ja raportoi vuosittain vastuullisesta omistajuudestaan (Solidium 2015).

Se, miksi Suomessa itse- ja yhteissääntelyyn liittyen korostetaan, että kyseessä ei ole lisäsääntelystä vaan täydentävästä sääntelystä, selittyy EU -tasolta tulevista määrittelyistä. EU -tiedonannossa korostetaan valtion roolia yhteiskuntavastuun edistämässä yhdistelemällä vapaaehtoisia poliittisia toimia ja saattamalla tarvittaessa voimaan täydentävää sääntelyä. Täydentävän sääntelyn tulisi kohdistua esimerkiksi avoimuuden edistämiseen, vastuullisen yritystoiminnan palkitsemiseen markkinoilla ja yritysten selontekovelvollisuuden varmistamiseen. Yrityksille jätettävää autonomiaa perustellaan yritysten paremmalla mahdollisuudella innovoida ja kehittää omiin olosuhteisiinsa soveltuvia lähestymistapoja yhteiskuntavastuuseen. (KOM(2011): 681, 8-9.) Vaikka EU -tasolla tuodaan esille yritysten palkitseminen markkinoilla yhteiskuntavastuusta, Suomessa yhteiskuntavastuun edistäminen ei perustu taloudellisiin kannustimiin.

Myös OECD on ollut yksi keskeisin kansainvälinen instituutio, joka on vaikuttanut yhteiskuntavastuupolitiikan muotoutumiseen Suomessa. Esimerkiksi YHVA -neuvottelukunnan edeltäjän MONIKA -neuvottelukunnan perustaminen vuonna 2001 perustui OECD:n monikansallisten yritysten ohjeiden sisältämään vaatimukseen perustaa ohjeisiin sitoutuneisiin jäsenmaihiin kansallinen yhteyselin. Yhteyselimen tehtävänä on edistää ja varmistaa ohjeiden implementointia sekä käsitellä ohjeita rikkoneiden yritysten yksittäistapaukset (OECD 2000, 35). OECD:n toimintaohjeita monikansallisille yrityksille päivitettiin viimeksi vuonna 2011. Uudistettuihin ohjeisiin lisättiin esimerkiksi ihmisoikeudet. Uudistuksessa korostettiin, että yritysten tulee noudattaa lain kirjaimen ohella myös lain henkeä. (TEM 2012, 44.)

Lain hengen korostaminen on linjassa esimerkiksi Carrollin (1991, 39–48) yhteiskuntavastuun pyramidin sisältämän eettisen vastuun kanssa. Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, lähtökohtana on ajatus siitä, että lainsäädäntö ei synny tyhjiössä. Eettinen vastuu on lainsäädännöllisen vastuun edellytys. Näin ollen pelkkä lainsäädännön noudattaminen ei riitä. Huomioitavaa on, että ohjeiston noudattaminen on kuitenkin edelleen vapaaehtoista ja sanktioimatonta. Ohjeiston toimeenpano sisältää ainoastaan valitusprosessin kansallisille yhteyselimille.

Tällä hetkellä kansallisena yhteyselimenä toimii työ- ja elinkeinoministeriöön sijoitettu YHVA -neuvottelukunta. Toimintaohjeiden soveltamisella yksittäistapaukseen tarkoitetaan tilannetta, jossa jokin taho haluaa selvittää, onko tietty monikansallinen yritys toiminut toimintaohjeiden mukaisesti. Tällöin Suomessa kansallisena yhteyselimenä toimii työ- ja elinkeinoministeriö yhdessä yhteiskunta- ja

yrittävyyden neuvottelukunnan kanssa (valtioneuvoston asetus 591/2008). Neuvottelukunta lausuu ministeriön pyynnöstä näkemyksensä siitä, onko yritys toiminut toimintaohjeiden mukaisesti. Valituksen tutkimisen perusteella valmistellaan ja julkaistaan lopullinen lausunto siitä, onko yritys toiminut vastoin toimintaohjeita vai ei. Lausunnossa voi olla myös suosituksia yritykselle toimintaohjeiden soveltamisesta. Lausunto julkistetaan. (TEM 2015g).

Kansallisen yhteyselimen tulee raportoida investointikomitealle vuosittain toiminnastaan, tuloksistaan ja toimintaohjeiden soveltamisesta yksittäistapauksissa (OECD 2011, 54). Kesäkuussa 2013 OECD:lle antaman raportin mukaan Suomi oli kyseisenä vuonna saanut kaksi uutta yksittäistapausta käsittelyynsä. Toinen liittyy Pöyry Oyj:n toimintaan Laosin Xayaburin patohankkeessa. Toisen tapauksen todetaan raportissa menevän Mexican kansallisen yhteyselimen käsiteltäväksi. (OECD 2013, 7-8.)

Luvussa kaksi esiteltiin sosiologisen institutionalismin viitekehykseen perustuva Finnemoren ja Sikkinkin (1998, 891, 895) tutkimus siitä, vaikuttavatko normit politiikan muutokseen. He erottivat normin instituutiosta ja jäsensivät normin vaikutuksen kolmeen eri vaiheeseen. Heidän mukaansa normin vaikutuksen viimeisessä vaiheessa normi sisäistetään esimerkiksi lainsäädännön kautta, jolloin normista on tällöin tullut institutionalisoitunut tapa. Heidän jäsentelyynsä perustuen, yhteiskuntavastuu ei olisi Suomessa vielä institutionalisoitunut tapa, koska Suomen itsenäiset ja suoraan yhteiskuntavastuuseen liittyvät aloitteet yhteiskuntavastuun edistämiseksi pakottavan lainsäädännön keinoin puuttuvat tällä hetkellä täysin. Toisaalta Suomen EU -jäsenyyden myötä yhteiskuntavastuun institutionalisoitumisen kehittymiseen pitäisi olla tulossa muutos vuoden 2016 loppuun mennessä, jolloin yritysten ei-taloudellisen raportoinnin direktiivi pitää kaikissa EU -jäsenmaissa implementoida.

DiMaggion ym. (1983, 147–152) mukaan politiikan samankaltaistumista eli kansainvälistymistä voidaan kuvata isomorfismin käsitteellä. Pakottava isomorfismi perustuu organisaatioon kohdistuviin muodollisiin pakottaviin paineisiin. Koska Suomessa yhteiskuntavastuun edistämisen keinot ja perustelut perustuvat suurelta osin EU:sta tulevaan paineeseen, voidaan sosiologiseen institutionalismiin perustuvan pakottavan isomorfismin käsitteen selittävän hyvin yhteiskuntavastuupolitiikan kehitystä Suomessa. Tietyn politiikan lohkon kansainvälistyminen ei ole ilmiönä kuitenkaan uusi. Esimerkiksi Sairisen (2003, 76–77) mukaan ympäristöpolitiikka eurooppalaistui Suomen EU-jäsenyyden myötä. Yhteiskuntavastuupolitiikan eurooppalaistuminen ei ole siis uusi ilmiö.

Sosiologiseen institutionalismiin perustuu myös näkemys siitä, että instituutioiden kansainvälistymisen edellytyksenä nähdään tehokkuuden sijaan olevan sosiaalinen hyväksyttävyys. Organisaation tavoitteet voivat olla ristiriidassa instituutioihin liitettyjen käytäntöjen kanssa. Uusien instituutioiden syntymisen taustalla on pyrkimys organisaation sosiaalisen legitimitetin saavuttaminen. (Hall ja Taylor 1996, 13–16.) Kuten luvussa neljä tuotiin esille, vuoden 2011 hallitusohjelma oli Suomessa ensimmäinen hallitusohjelma,

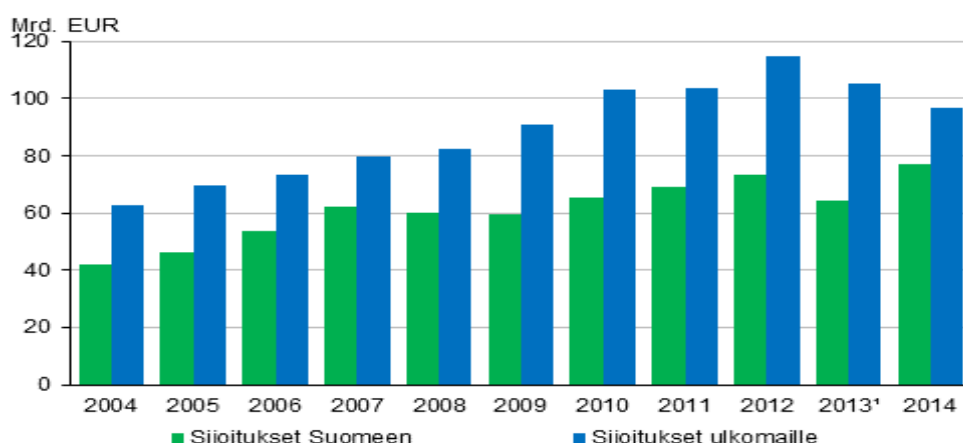
jossa yhteiskuntavastuu mainittiin. Hallitusohjelmassa asetettiin kunnianhimoinen tavoite suomalaisille yrityksille toimia edelläkävijöinä yhteiskuntavastuuasioissa. Samassa luvussa todettiin myös mahdollistamisen eri keinojen analysoinnin yhteydessä, että Suomessa yhteiskuntavastuun edistämiseen käytetyt resurssit ovat vähäisiä. Koska hallitusohjelmassa asetettu tavoite on ristiriidassa käytännön kanssa, voidaan sosiologisen institutionalismin perustuvan lähestymistavan selittävän ainakin osaltaan Suomessa harjoitettua yhteiskuntavastuupolitiikkaa.

Sitä, miksi Suomen valtio korostaa oman toimintansa ja kompetenssinsa rajoja liittyen yhteiskuntavastuun edistämiseen (ks. luku 4.2.3.), voidaan analysoida myös edellä viitatus valtion roolia koskevan legitimitietin näkökulmasta. Kuten Bredgaard (2004, 375, 387, 393) luvussa kaksi toi esille, yhteiskuntavastuun edistämistä leimaavat vahvasti hyvät käytännöt, joiden toivotaan standardisoituvan vapaaehtoisien yhteiskuntavastuun pohjalta. Niin kauan kuin valtion väliintulo tapahtuu mahdollistamisen ja kannustamisen keinoilla jättäen yrityksille valinnanvapauden ja autonomian liittyen yhteiskuntavastuun edistämiseen, valtion väliintulo koetaan hyväksyttäväksi.

5.2. Markkinatalouksien kahtiajako ja talouden kansainvälistyminen

Suomen pääomamarkkinoita alettiin vapauttaa 1980 –luvulta lähtien. Talouden globaalistumisen astetta voidaan kuvata esimerkiksi ulkomaisilla suorilla sijoituksilla, joilla käytännössä tarkoitetaan monikansallisten konsernien kotimaisten ja ulkomaisten konserniosien välisiä rahoitustaloustoimia ja kansainvälisiä yrityskauppoja (STAT 2015, 14). Kuviossa kolme on kuvattu Suomeen suuntautuneiden ja Suomesta ulkomaille suuntautuneiden suorien ulkomaisten sijoitusten määrää vuodesta 2004 lähtien. Kuten taulukosta kaksi voidaan todeta, Suomen talouden kansainvälistymisen kasvun kehitys on ollut nopeaa. Suomesta ulkomaille kohdistuvien sijoitusten määrä on melkein kaksinkertaistunut vuosien 2004–2012 välisenä aikana. Lisäksi, Suomesta ulkomaille kohdistuvien sijoitusten määrä on suurempi kuin Suomeen ulkomailta tulevien sijoitusten määrä. Näin ollen, Suomella on enemmän suorien ulkomaisten sijoitusten saamia kuin velkoja. (STAT 2015.)

Kuvio 3. Suorien sijoitusten sijoituskannat 2004–2014.

Kuten Gjølborg (2011, 8) johdannossa totesi, kaikille Pohjoismaille ovat yhteistä pienet, avoimet ja merkittävästi viennistä riippuvat taloudet. Kun huomioidaan lisäksi Suomen talouden globaalistumisen asteen kehitys, voidaan todeta, että globaalissa taloudessa tapahtuvilla muutoksilla on merkittäviä suoria vaikutuksia Suomen talouteen. Koska globaaleilla markkinoilla tapahtuvia ongelmia on haasteellista kansallisin keinoin ratkaista, yhteiskuntavastuun edistämistä perustellaan keinona hallinnoida globaalia taloutta.

Kuten Tiihonen (2004, 151–152, 175) luvussa kaksi totesi, globalisaation myötä valtion ei tulisi puuttua markkinoiden toimintaan kansallisen talouden lähtökohdista vaan osallistua markkinoiden sääntelyyn kansainvälisellä tasolla. Tämä selittää osaltaan sitä, miksi Suomessa yhteiskuntavastuun tavoitteet ovat suunnattu enemmänkin globaalille tasolle kansallisten tavoitteiden sijaan. Toisaalta markkinoiden voidaan todeta vaikuttavan tätä taustaa vasten myös siihen, miksi Suomen valtio ei ole edistänyt pakottavasti kansallisen lainsäädännön keinoin yhteiskuntavastuuta. Talouden kansainvälistymisestä johtuen, Suomen valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämisessä koetaan hyväksyttäväksi vain, jos se perustuu vapaaehtoisen yhteiskuntavastuun edistämiseen.

Tiihonen (2004, 140–145) toi luvussa kaksi esille, että pääsyyt valtion puuttumiselle markkinoiden toimintaan ovat poliittisia ja perustuvat kansalaisten arvoihin. Markkinat eivät pysty toteuttamaan poliittisia tavoitteita eivätkä takaamaan tasapuolista tulonjakoa. Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, vuonna 2000 oli ainoastaan 44 kansakuntaa, joiden bruttokansantuote oli enemmän kuin minkään monikansallisen yrityksen arvo (Goodwin 2005, 135.). Monikansallisten yritysten taloudellisen merkityksen viitekehyksessä vapaaehtoisen yhteiskuntavastuun edistäminen voidaan nähdä myös valtion hallinnoimisen työkaluna ja keinona taata tasapuolinen ja oikeudenmukainen yhteiskunta. Esimerkiksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä todetaan:

Globaalin vastuullisuuden edistämiseksi ja tasapuolisempien kilpailuolosuhteiden takaamiseksi tarvitaan kansainvälisesti hyväksyttyjä yhteiskuntavastuun normeja ja ohjeistoja (YV PP 2012, 6).

Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, Whitley (1999, 48–49) korosti, että koska yritykset määritellään eri maissa eri tavoilla, markkinatalouksien vertailussa tulee kiinnittää huomiota erityisesti siihen, millainen rooli valtiolla on yritysten toiminnan sääntelyssä. Hänen mukaansa se, mitä enemmän valtio hallinnoi taloutta ja jakaa riskejä, sitä enemmän liike-elämä on riippuvainen valtion harjoittamasta politiikasta. Suomessa valtio on ollut merkittävä omistaja ja työnantaja. Tämän lisäksi valtio osallistuu esimerkiksi kasvuyritysten rahoittamiseen Finnveran kautta, joka on valtion omistama erityisrahoittaja ja virallinen vientitakuulaitos. Finnveran kautta valtio täydentää rahoitusmarkkinoita ja edistää rahoituksen keinoin pk-yritysten toimintaa, yritysten vientiä ja kansainvälistymistä ja aluepoliittisten tavoitteiden toteutumista. Vuonna 2012 Finnveran strategiaa täsmennettiin ja toiminnan painopiste siirrettiin enemmän yritysten kasvun ja

kansainvälistymisen vauhdittamiseen sekä aloittavien yritysten rahoitusmahdollisuuksien parantamiseen. (Finnvera 2016.)

Whitleyn (1999, 51–53) teoriassa tuotiin lisäksi esille, että poliittinen kulttuuri vaikuttaa siihen, mikä esimerkiksi yritysten autonomisuuden ja itsenäisyyden taso on. Whitley totesi, että yhteisöllisen auktoriteetin rakentamiselle yhteistä on korkea luottamus ja jaettu yhteisymmärrys priorisoinnista ja tavoitteista. Muun muassa vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuu nähtiin keinona palauttaa luottamusta markkinoihin:

Euroopan komissio pitää yritysten yhteiskunta- ja ympäristöviestintää myös mahdollisena keinona parantaa yleisön luottamusta yrityksiä kohtaan kansainvälisen finanssikriisin aiheuttamien vaikutusten jälkeen (YV PP 2012, 15).

Lisäksi esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön mukaan yritysten raportointivaatimusten tiukentamisen taustalla on ollut vuonna 2008 alkaneesta taloudellisesta kriisistä toipuminen, uuden taloudellisen kasvun luominen ja luottamuksen palauttaminen markkinoihin. Keinona on nähty avoimuuden ja läpinäkyvyyden lisääminen raportointivaatimuksia tiukentamalla. (TEM 2014, 2.)

Yritysten kansainvälistymisen myötä markkinat vaikuttavat yhteiskuntavastuun edistämiseen. Esimerkiksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä nostetaan markkinoiden ja lainsäädännön vaatimusten lisäksi esille asiakkaiden kasvavat vaatimukset:

Markkinoiden, sidosryhmien ja lainsäädännön vaatimukset yritysten vastuullisuudesta kasvavat entisestään. Yritysten asiakkaat kiinnittävät lisääntyvästi huomioita yritystoiminnan vastuullisuuteen, minkä vuoksi yritysten oman kilpailukyvyyn ylläpitämisen kannalta vastuullisuus korostuu (YV PP 2012, 7).

Lisäksi markkinat vaikuttavat yhteiskuntavastuun edistämiseen erityisesti yhteiskuntavastuun taloudelliseen osa-alueeseen liittyen. Esimerkiksi vuoden 2012 yhteiskuntavastuuta koskevassa periaatepäätöksessä yhteiskuntavastuuta perustellaan osana yritysten maineenhallintaa:

Lainsäädännön velvoitteista riippumatta yritysten verosuunnitteluun kohdistuu lisääntyvää yhteiskunnallista mielenkiintoa. Sama koskee yritysten toimintaa irtisanomistilanteissa. Taloudellisten velvoitteiden hoitamisesta on tullut osa yritysten maineenhallintaa [...]. (YV PP 2012, 12.)

Hall ja Soskicen (2001) markkinatalouksien luokitteluun perustuen koordinoituissa markkinatalouksissa ei odotettaisi valtion edistävän vapaaehtoista yhteiskuntavastuuta koska yritysten vastuut ja velvoitteet ovat jo määritelty olemassa olevan lainsäädännön kautta. Vapaaehtoisen yhteiskuntavastuun edistäminen liittyisi lähinnä liberaaleihin markkinatalouksiin. Koska aineiston perusteella Suomessa valtion keinot ja perustelut yhteiskuntavastuun edistämistä koskien pohjautuvat pääsääntöisesti vapaaehtoisen yhteiskuntavastuun edistämiseen, voidaan todeta, että Suomen markkinatalous sisältää liberaalisen markkinatalouden piirteitä.

5.3. Kansallisen sääntelyn koordinointi ja kehitys

Mikäli yhteiskuntavastuun edistämistä käytetään muuttujana, sääntelyn koordinointi ja kehitys Suomessa sisältää sekä koordinoitua että liberaalin markkinatalouden piirteitä. Kuten on aikaisemmin todettu, aineiston perusteella Suomen valtio ei ole edistänyt yhteiskuntavastuuta pakottavasti kansallisen lainsäädännön keinoin. Tutkimustulos tukee Hall ja Soskicen (2001, 6-8, 59) markkinatalouksien luokittelun mukaista näkemystä, jonka mukaan Suomi kuuluisi edelleen koordinoituihin markkinatalouksiin. Koordinoituissa markkinatalouksissa sääntely koordinoidaan ylhäältä alaspäin eli yritysten vastuut ja velvollisuudet ovat jo integroitu nykyiseen järjestelmään kansallisen lainsäädännön keinoin sen sijaan, että luotettaisiin kilpailuun markkinoilla. Tämä näkyy erityisesti siinä, miten Suomen valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä. Sekä Kataisen hallitusohjelmassa vuodelta 2003 että molemmissa yhteiskuntavastuuta koskeissa periaatepäätöksissä korostettiin kansallisen olemassa olevan lainsäädännön laajuutta ja korkeatasoisuutta. Hallitusohjelmassa tämän todettiin olevan myös yksi tekijä, jonka perusteella suomalaisilla yrityksillä on kaikki edellytykset olla edelläkävijöitä yhteiskuntavastuuasioissa (ks. luku 4.2.). Toisaalta olettamuksena sääntelyn perinteestä johtuen oli, että valtiot eivät koordinoituissa markkinatalouksissa edistä vapaaehtoista yhteiskuntavastuuta, mikä ei aineiston perusteella Suomen valtion kohdalla pitänyt paikkaansa.

Sitä, miksi yhteiskuntavastuun edistämistä sääntelyn keinoin perustellaan täydentävänä sääntelynä lisäsääntelyn sijaan, voidaan perustella valtion tavoitteella jättää yrityksille autonomia. Koska koordinoituissa markkinatalouksissa yritysten velvollisuudet on integroitu jo osaksi lainsäädännön eri osa-alueita, kuten työ- ja ympäristölainsäädäntöä, yhteiskuntavastuuta kuvastaakin enemmän luvussa kaksi esitelty Gjølbergin (2011, 24–25) näkemys siitä, että yhteiskuntavastuu on lainsäädännön lopputulos, ei syy. Tätä näkemystä tukee muun muassa se, miksi monissa yhteiskuntavastuun sääntelyyn liittyvissä aloitteissa, kuten verojalanjäljen raportoinnissa, Suomessa korostetaan sitä, että kyseessä ei ole lisäsääntelystä (Vnk 2014, 3). Aineiston perusteella yhteiskuntavastuun edistämiseen liittyvä sääntely nähtiin uhkana yritysten taloudelliselle tehokkuudelle.

Täydentävän sääntelyn lisäksi aineistossa tuotiin esille yritysten hallinnollisen taakan vähentäminen osana parempaa sääntelyä. Osana EU:n paremman sääntelyn hanketta Suomessa toteutettiin vuosina 2009–2012 yritysten hallinnollisen taakan vähentämishjelma. Toimintaohjelman tavoitteeksi asetettiin, että yritysten hallinnollista taakkaa vähennetään vuoden 2006 tasoon verrattuna 25 prosenttia vuoden 2012 loppuun mennessä. Ohjelma kohdistettiin kahdeksaan painopisteeseen, joita olivat verotus, tilastointi, maataloustukiin liittyvät menettelyt, elintarviketurvallisuus ja laatu, työnantajana toimimisen tiedonantovelvoitteet, taloushallinnon raportointia koskeva lainsäädäntö, ympäristölupamenettelyt ja julkiset hankinnat (TEM 2013). Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, Hallin ja Soskicen (2001, 6-8, 59) mukaan liberaaleissa markkinatalouksissa koko talouden toimivuus on riippuvainen markkinoiden tehokkuudesta.

Heidän mukaansa valtion intresseissä on siksi ollut liberaaleissa markkinatalouksissa vähentää sääntelyä, joka estää yrityksiä koordinoimasta etujaan ja tavoitteitaan markkinoilla mahdollisimman tehokkaasti. Toisin sanoen liberaaleissa markkinatalouksissa ajatuksena on, että sääntelyn vähentämisellä lisätään yhteiskuntavastuuta ja koordinoituissa markkinatalouksissa taas lähtökohtana on ajatus yhteiskuntavastuun edistämisestä sääntelyä lisäämällä.

Yhteiskuntavastuun edistämistä on kansallisella tasolla koordinoitu valtioneuvoston periaatepäätöksillä, joilla ei ole välitöntä oikeudellisesti velvoittavaa roolia. Strategioiden aikajänne on tyypillisesti vaalikautta pidempi ja siksi kulloinkin on voimassa lukuisa määrä aiempien hallitusten hyväksymiä strategioita. Keväällä 2014 valtioneuvoston kanslia laati selvityksen voimassa olevista ministeriöiden strategioista sekä valtioneuvoston selonteosta ja strategiankaltaisista periaatepäätöksistä. Kokonaiskuva luonnehdittiin koordinoimattomaksi ja jäsentymättömäksi. Seuraavalle hallituskaudelle suositeltiin ohjausasiakirjojen reilua vähentämistä. Kaikki ministeriöt arvioivat strategioita keväällä 2015 ja uudelleen syksyllä 2015 Sipilän hallituksen hallitusohjelman valossa. (VNK 2015a, 1–2.) Valtioneuvosto julkaisi joulukuussa 2015 listan karsittavista strategioista. Kaikkiaan 127 asiakirjasta 60 voimassaolo päättyi 31.12.2015. Linjauksen mukaisesti sekä vuoden 2011 ja 2012 yhteiskuntavastuuta koskevat valtioneuvoston periaatepäätösten linjaukset eivät ole enää ajankohtaisia ja olivat siten lakkautettujen strategioiden joukossa. (VNK 2015b.)

Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, Malmelin (2011, 30) mielestä yhteiskuntavastuu ei ole Suomessa edes vakiintunut poliittiseksi käsitteeksi, vaan se kuvaa lähinnä julkisessa hallinnossa yritysten itsesääntelyä ja siihen liittyviä ohjeistuksia. Eduskunnassa yhteiskuntavastuusta käyty keskustelu on ollut hyvin rajallista. Esimerkiksi kirjalliset kysymykset yhteiskuntavastuusta liittyvät pääsääntöisesti yritysten tai tehtaiden lakkauttamispäätöksiin ja niihin liittyviin joukkoirtisanomisiin (KK 1018/2014 vp). Eduskunnassa käydyissä keskusteluissa vähemmistöön jäivät yhteiskuntavastuun rahoitus (KK 304/2015 vp) ja raportoinnin edistäminen (KK 969/2012 vp). Eduskunnassa käytyjen keskustelujen perusteella voidaan todeta, että yritysten rooli työllistäjänä on yhteiskuntavastuun keskiössä. Esimerkiksi helmikuussa 2016 ilmi tullutta Nokian Renkaiden testivilppiä ei uutisoitu tai se ei herättänyt keskustelua Nokian Renkaiden yhteiskuntavastuuttomana toimintana vaan ilmi tullutta huijausta tarkasteltiin lähinnä yrityksen pörssikurssin ja maineenhallinnan näkökulmasta.

6. Johtopäätökset

6.1 Täydentävää sääntelyä yritysten autonomian ehdoilla

Tutkimustulosteni mukaan Suomessa valtio ei ole edistänyt yhteiskuntavastuuta pakottavan kansallisen lainsäädännön keinoin koska yrityksille on haluttu jättää autonomia yhteiskuntavastuun toteuttamisessa. Mikäli yritysten ei-taloudellisen tiedon raportointiin liittyvä direktiivi implementoidaan Suomessa vuoden 2016 loppuun mennessä, yhteiskuntavastuun edistäminen pakottavan lainsäädännön keinoin perustuu EU:sta tulevaan paineeseen. Ensimmäinen yhteiskuntavastuuseen suoraan liittyvä pakottava lainsäädäntö, eli yritysten raportointivelvollisuuden laajentaminen koskemaan myös ei-taloudellisia tietoja, on luonteeltaan enemmänkin täydentävää kuin uutta lisäsääntelyä. Tiukentuneet raportointivaatimukset pohjautuvat kappaleessa kaksi esitellyn G3 -ohjeiston noudata tai selitä – raportointiperiaatteeseen, jonka mukaan yritysten on ilmoitettava perusteltu syy, mikäli jokin asia jätetään raportoimatta. Näin ollen, raportointivaatimusten tiukentuminen ei ole välttämättä tarkoittanut lisäsääntelyä yrityksille vaan kyse on täydentävästä sääntelystä, joka edelleen jättää yrityksille mahdollisuuden toteuttaa yhteiskuntavastuuta oman harkintansa mukaisesti.

Kuten Gray (1996, 3, 294) luvussa kaksi toi esille, raportoinnin avulla voidaan pyrkiä edistämään käyttäytymistä, joka minimoi länsimaisten talouksien toiminnan negatiivisia ulkoisvaikutuksia. Koska Suomessa valtion keinot pakottavasti edistää yhteiskuntavastuuta rajoittuvat pelkästään raportointivaatimusten tiukentamiseen, Suomessa yhteiskuntavastuun edistämässä pakottamisen keinoin on kyse enemmän haittojen lieventämisestä kuin hyötyjen maksimoimisesta. Tätä taustaa vasten yhteiskuntavastuun muutoksessa ei olisi kyse kehittämisestä kohti yrityskansalaisuuden edistämistä.

Tutkimustulos on linjassa Gjølbergin (2011, 24–25) kriittisen näkemyksen kanssa, jonka mukaan yhteiskuntavastuu on lainsäädännön lopputulos, ei syy. Lisäksi tutkimustulos vahvistaa Bredgaardin (2004, 383) näkemystä, jonka mukaan valtion rooli yhteiskuntavastuun vahvistamisessa ei ole ollut perinteinen ”käskytä-ja-kontrolloi”. Aineiston perusteella Suomen valtio korosti omia rajoitteitaan pakottavasti säännellä yhteiskuntavastuuta globalisoituvassa ja monimutkaisessa toimintaympäristössä. Lisäksi aineiston perusteella sääntely yhteiskuntavastuun edistämiseksi koettiin talouden tehokkuutta uhkaavana lisäsääntelynä. Luvussa kaksi tuotiin esille Tiihosen (2004, 151–152, 175) näkemys siitä, että globalisaation myötä valtion on otettava markkinoiden makrohallinnon lisäksi huomioon myös mikrotasolla yritysten kilpailukyky, tuettava kilpailua markkinoilla eikä sekaantua markkinoiden toimintaan kansallisen talouden lähtökohdista, osallistuttava markkinoiden sääntelyyn kansainvälisellä tasolla sekä minimoitava globaalitalouden kielteisiä sosiaalisia vaikutuksia. Näin ollen Suomessa yhteiskuntavastuu voidaan nähdä valtion hallinnoimisen työkaluna sen sijaan, että kyse olisi yritysten roolin uudelleenmäärittelystä yhteiskunnassa.

Tutkimustulosteni perusteella Suomen valtio edistää yhteiskuntavastuuta mahdollistamisen eri keinoin, kuten yhteiskuntavastuuta koskevan tiedon lisäämisellä sekä kannustamisella, kuten esimerkiksi näyttämällä omistajaohjauksen kautta. Näin ollen Suomen valtion rooli yhteiskuntavastuun edistämisessä perustuu Albaredan ym. (2007, 396–401) jäsenyyksen mukaisesti kumppanuusmalliin. Koska aineiston perusteella yhteiskuntavastuun edistäminen Suomessa perustuu yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuudelle, valtion roolissa korostuu yritysten näkeminen kumppaneina vastustajien tai alamaisten sijaan. Lisäksi aineiston perusteella yhteiskuntavastuun edistäminen Suomessa ei perustu taloudellisten kannustimien käyttöön. Tutkimustulos on linjassa johdannossa esitellyn Heikinheimon (2006, 95) näkemyksen kanssa, jonka mukaan Suomessa valtion keinona ohjata markkinoita on perinteisesti ollut lainsäädännön kautta taloudellisten kannustimien sijaan.

Sitä, miksi valtio ei Suomessa edistä yhteiskuntavastuuta pakottavan kansallisen lainsäädännön keinoin, voidaan selittää politiikan jäljittelyllä. Aineiston perusteella Suomen valtion yhteiskuntavastuun määrittelyt ovat seuranneet sitä, miten EU määrittelee yhteiskuntavastuun. EU:lla on ollut tavoitteena kehittää parempaa sääntelyä vähentämällä yritysten hallinnollista taakkaa. Kansallisella tasolla tämä on tarkoittanut muun muassa hallinnollisen taakan vähentämishjelmaa, joka toteutettiin vuosina 2009–2012 (TEM 2013). Tämän voidaan osaltaan selittävän myös sitä, miksi tiukentuneet raportointivaatimukset pohjautuvat G3 - ohjeiston noudata tai selitä -periaatteelle. Lisäksi EU:sta tulevan lähtökohdan, jossa sääntelyn vähentäminen nähdään osana parempaa sääntelyä, voi ainakin osaksi selittää sitä, miksi yhteiskuntavastuuta koskeva sääntely koetaan lisäsääntelynä.

Yhteiskuntavastuupolitiikan kehitystä Suomessa voidaan selittää myös käyttämällä hyödyksi Finnemoren ja Sikkinkin (1998, 891, 895) jäsentelyä normin vaikutuksesta politiikan muutokseen. Heidän mukaansa normit vaikuttavat politiikan muutoksen kolmessa eri vaiheessa: normin esilletulossa, toistumisessa ja sisäistymisessä. Viimeinen vaihe edellyttää yhteiskuntavastuun edistämistä lainsäädännöllä. Normin esilletulo kansallisella tasolla tapahtui viimeistään 2000-luvun alussa, kun perustettu kansainvälisen sijoitustoiminnan ja monikansallisten yritysten MONIKA -neuvottelukunta, jonka tehtävänä oli muun muassa edistää yhteiskuntavastuuta, perustettiin silloiseen kauppa- ja teollisuusministeriöön. Normin toistuvuus edellyttää Finnemoren ja Sikkinkin mukaan aktiivista toimintaa valtiolta ja toiminnan motiivina on legitimizeetti. Yhteiskuntavastuun normin toistuvuus kansallisella tasolla voidaan sanoa saavutetun 2010-luvulle tultaessa kun MONIKA -neuvottelukunta korvattiin pelkästään yhteiskuntavastuun asioiden edistämiseen keskittyneellä yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunnalla vuoden 2008, ensimmäiset yhteiskuntavastuuta koskevat periaatepäätökset julkaistiin ja hallitusohjelma sisälsi yhteiskuntavastuupolitiikan tavoitteen. Toisin sanoen Suomessa kesti noin kymmenen vuotta yhteiskuntavastuun normin esilletulosta siihen, että valtion aktiiviset toimet yhteiskuntavastuun edistämiseksi saavuttivat legitimizeetin.

Koska kansallinen yhteiskuntavastuun lainsäädäntö puuttuu tällä hetkellä, normin viimeistä vaihetta ei ole Suomessa vielä saavutettu. Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, Bredgaard (2004, 387) selittää legitimitetillä sitä, miksi yhteiskuntavastuu ole institutionalisoitunut. Hänen mukaansa valtion keinot edistää yhteiskuntavastuuta pakottavasti ovat vähäisiä, koska valtion pakottavaa väliintuloa ei koeta yhteiskunnassa hyväksyttäväksi. Kansainvälisesti tarkasteltuna yhteiskuntavastuun normin institutionalisoituminen on kuitenkin jo alkanut, josta EU:n komission hyväksymä yritysten ei-taloudellisen tiedon raportointiin liittyvä direktiivi on esimerkki. Koska direktiivissä raportoinnille esitetyt vaatimukset perustuvat kuitenkin G3 -raportointiohjeiston noudata tai selitä -periaatteelle, yhteiskuntavastuun institutionalisoituminen on alisteinen yritysten autonomialle.

6.2 Hybridi markkinatalous

Suomessa valtion keinoihin ja perusteluihin edistää yhteiskuntavastuuta liittyy sekä koordinoitua että liberaalin markkinatalouden piirteitä. Kuten luvussa kaksi tuotiin esille, Hall ja Soskice (2001, 6-8, 59) luokittelivat Suomen koordinoituksi markkinataloudeksi. Skurnik (2005, 8, 110) on kuitenkin väittänyt Suomen edustavan kaksinapaista markkinatalouden mallia, joka perustuu liberaalin markkinatalouden piirteitä sisältävään globaaliin vientiin ja koordinoitua markkinatalouden piirteitä sisältäviin kotimaisiin markkinoihin. Jos yhteiskuntavastuun edistämistä käytetään muuttujana, tämä tutkielma tukee Skurnikin väitettä.

Aineiston perusteella Suomen valtio perustelee yhteiskuntavastuun edistämistä hyvin instrumentaalisesti keinona parantaa yritysten kilpailukykyä ja yritysten maineenhallintakeinona. Lisäksi valtio korostaa esimerkiksi olemassa olevan työ- ja ympäristölainsäädännön laajuutta ja korkeaa tasoa. Koska esimerkiksi YHVA -neuvottelukunnan jäsenistö koostuu tasapuolisesti elinkeinoelämän, työntekijä- ja kansalaisjärjestöjen edustajista, kansallisten instituutioiden vaikutus ei näytä selittävän valtion yhteiskuntavastuun edistämistä koskevien argumenttien instrumentaalisia lähtökohtia. Vaikka aineiston perusteella valtio tuo esiin yhteiskuntavastuun sanktioimattomuuteen liittyvän vapaamatkustajaongelman, sääntelyn sijaan yhteiskuntavastuuta koskevien aloitteiden uskottavuuden nähdään edellyttävän seurantaa ja riitojen ratkaisuja sekä läpinäkyvyyttä esimerkiksi sidosryhmien vaikutusmahdollisuuksien kautta. Liberaaliin markkinatalouksiin liittyen, valtio luottaa kilpailuun markkinoilla korostamalla esimerkiksi kuluttajien vaativaa roolia. Näin ollen kriittisestä näkökulmasta tarkasteltuna, yhteiskuntavastuun edistämisen voidaan sanoa Suomessa olevan olemassa ilman valtion kansallisia toimenpiteitäkin, jotka perustuvat yhteiskuntavastuun vapaaehtoisuudelle.

Aineiston perusteella markkinoilla on kuitenkin ollut merkittävä vaikutus yhteiskuntavastuun edistämiseen, joka näkyy esimerkiksi valtioneuvoston yhteiskuntavastuuta koskevissa periaatepäätöksissä. Periaatepäätöksissä korostettiin yhteiskuntavastuun taloudellista osa-aluetta, yhteiskuntavastuuta keinona hallita yritysten mainetta, houkutella sijoittajia ja palauttaa kuluttajien luottamusta markkinoihin

finanssikriisin jälkeen. Koska Suomella on muiden Pohjoismaisten tapaan hyvin viennistä riippuvainen talous ja koska Suomen talouden globalistumisen aste on ollut pääomamarkkinoiden vapauttamisesta lähtien hyvin nopeaa, Suomen valtiolla on ollut motiivi edistää vapaaehtoista yhteiskuntavastuuta mahdollistamisen ja kannustamisen keinoilla, kuten sitoutumalla kansainvälisiin yhteiskuntavastuuta koskeviin periaatteisiin.

Koska aineiston perusteella valtio korostaa globalisaation seurauksena oman toimintansa rajoja yhteiskuntavastuun edistämiseksi ja koska yhteiskuntavastuuta koskeva sääntely nähtiin lisäsääntelynä ja jopa uhkana talouden tehokkuudelle, Suomessa valtion argumentit edistää yhteiskuntavastuuta ovat tyypillisiä liberaaleille markkinatalouksille, joissa sääntelyn vähentäminen nähdään lisäävän yhteiskuntavastuuta.

6.3. Yhteiskuntavastuun evoluutio

Suomessa harjoitetussa yhteiskuntavastuupolitiikassa on enemmänkin kyse yhteiskuntavastuun vähittäisestä evoluutiosta revoluution sijaan. Kuten luvussa kaksi todettiin, Albaredan ym. (2007, 404–405) mukaan yhteiskuntavastuuta ei tulisi nähdä pelkästään vastauksena hyvinvointivaltion kriisiin tai kansallisen kilpailukyyn edistäjänä talouden globalisoitumisen haasteissa. Heidän mukaansa, kyse on paljon laajemmasta kontekstista eli yritysten roolin ja koko hyvinvointiyhteiskunnan uudelleenmäärittelystä, jossa valtion ja yritysten väliset suhteet ovat järjestetty uudella tavalla. Koska tutkimustulosteni mukaan Suomessa yhteiskuntavastuun vapaaehtoista edistämistä perustellaan lähinnä instrumentaalisesti eli kilpailukykytekijänä ja niin sanotuilla yhteiskuntavastuun *win win* -tilanteilla eli keinona vähentää valtion ja yritysten menoja globaalin talouden aiheuttamia negatiivisia ulkoisvaikutuksia hallinnoimalla, yhteiskuntavastuun edistämiseksi Suomessa ei ole kuitenkaan kyse yritysten vastuiden ja velvollisuuksien uudelleenmäärittelystä.

Munkelien ym. (2005, 182–197) mielestä Suomi ei ole ollut yhteiskuntavastuun edelläkävijävaltio verrattuna muihin Pohjoismaihin. Ottaen huomioon yhteiskuntavastuuta koskevien periaatepäätösten lakkauttamisen lisäksi se, että keväällä 2015 julkaistu Sipilän hallitusohjelma ei sisällä lainkaan yhteiskuntavastuuta koskevia mainintoja, yhteiskuntavastuun edistämiseksi Suomessa puuttuu tällä hetkellä koko julkishallinnon kattava strateginen toimenpideohjelma.

Valtio edistää erityisesti yhteiskuntavastuun taloudellista osa-aluetta, jonka keskiössä on yritysten näkeminen työpaikkojen tarjoajina ja veronmaksajina. Yhteiskuntavastuussa ei Suomessa ole siis kyse valtion tehtävien siirrosta yrityksille. Lisäksi koska yhteiskuntavastuun taloudellisessa osa-alueessa korostuu yritysten perinteinen rooli sen sijaan, että valtio vaatisi pakottamisen eri keinoilla uudenlaisia taloudellisia hyötyjä yrityksiltä, yhteiskuntavastuun edistämiseksi Suomessa ei ole kyse kehitymisestä kohti yrityskansalaisuutta. Yritysten roolina suomalaisessa yhteiskunnassa on edelleen tuottaa voittoa. Toisaalta

sitä, miksi valtio painottaa yhteiskuntavastuun edistämisessä pääsääntöisesti taloudellista osa-aluetta saattaa osaltaan selittää kestävän kehityksen ja yhteiskuntavastuun eriyttäminen toisistaan. Kestävän kehityksen edistäminen kuuluu työ- ja elinkeinoministeriön sijaan ympäristöministeriön vastuualueeseen.

Valtio korosti muun muassa yhteiskuntavastuuta koskevissa valtioneuvoston periaatepäätöksissä olemassa olevan lainsäädännön korkeaa tasoa. Toisaalta huomioitavaa on, että kansallisen lainsäädännön kautta yrityksiltä ei kuitenkaan edellytetä yhteiskuntavastuuta. Koska Suomessa harjoitettu yhteiskuntavastuupolitiikka perustuu vapaaehtoisuudelle, voidaan yhtyä Ristelän (2011, 64–65) esittämään kriittiseen näkökulmaan, jonka mukaan keskustelu vapaaehtoisesta yhteiskuntavastuusta voidaan tulkita tietyllä tavalla paluuna vanhaan patruunatalouden malliin, jossa vaatimusten sijaan sidosryhmät toivovat yrityksiltä vastuullisia toimenpiteitä.

6.4. Jatkotutkimuksen paikat

Kuten aikaisemmin todettiin, yhteiskuntavastuuta koskevien valtioneuvoston periaatepäätöksiä voimassaolo päättyi vuoden 2015 lopussa. Näin ollen Suomessa ei ole tällä hetkellä koko julkisen hallinnon kattavaa strategista toimenpideohjelmaa, jolla valtio edistää yhteiskuntavastuuta. Koska tässä tutkielmassa yhteiskuntavastuun implementointi ja tehokkuus rajattiin tutkielman ulkopuolelle, yksi jatkotutkimuksen paikka on toisaalta analysoida sitä, miksi yhteiskuntavastuun periaatepäätökset päätettiin lakkauttaa ja toisaalta analysoida yhteiskuntavastuuta koskevien periaatepäätöksiä sisältävien yhteiskuntavastuun toimenpideohjelmien vaikutuksia ja tehokkuutta. Koska yhteiskuntavastuu on monitahoinen ilmiö, se antaa monia vaihtoehtoja myös tapaustutkimuksen toteuttamiselle esimerkiksi vastuulliseen sijoittamiseen liittyen.

Tutkielman lähtökohdissa todettiin, yhteiskuntavastuun käsitteen kontekstisidonnaisuuden vuoksi vertailevan tutkimuksen tekeminen eri maiden välillä on hyvin vähäistä yhteiskuntavastuun tutkimuksen alueella. Kaikkia Pohjoismaita yhdistävien tekijöiden, kuten tasavertaisuuden ideaalin, konsensuksen poliittisen kulttuurin, tiukan sääntelyn, korporatististen perinteiden ja vientiin perustuvien talouksien perusteella vertailevan tutkimuksen tekeminen Pohjoismaiden välillä olisi kuitenkin mahdollista. Koska kaikki Pohjoismaat ovat hyvinvointivaltioita, jotka ovat sitoutuneita kansainvälisiin instituutioihin, kuten Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestöön (jatkossa OECD), Maailmanpankkiin ja Yhdistyneisiin Kansakuntiin (jatkossa YK), vertailevan tutkimuksen tekeminen esimerkiksi Suomen ja Norjan välillä olisi erittäin mielenkiintoista. Vertailemalla Suomessa ja Norjassa harjoitettua yhteiskuntavastuupolitiikka, voitaisiin analysoida esimerkiksi sitä, miten Suomen EU -jäsenyys on vaikuttanut yhteiskuntavastuupolitiikan kehitykseen.

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRIAINEISTO

Primääriaineistosta käytetyt lyhenteet

YV PP	Yhteiskuntavastuuta koskeva valtioneuvoston periaatepäätös
OM PP	Omistajapolitiikkaa koskeva valtioneuvoston periaatepäätös
HO	Hallitusohjelma

Euroopan komissio (2011), Yritysten yhteiskuntavastuuta koskeva uudistettu EU:n strategia vuosiksi 2011–2014. KOM(2011): 681 lopullinen. Bryssel 25.10.2011

OECD, Annual Meeting of the National Contact Points for the OECD Guidelines for Multinational Enterprises. Finland. National Contact Point For the MNE Guidelines. 2013 Report to the OECD. DAF/INV/NCP/RD(2013)30.

Solidium (2015), Vastuullisen omistajuuden vuosikatsaus. Saatavissa <<http://www.solidium.fi/fi/yritysvastuu/vastuullisen-omistajuuden-vuosikatsaus/>>, luettu 14.5.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014), Muiden kuin taloudellisten tietojen ja monimuotoisuutta koskevien tietojen julkistamista koskeva direktiivi. Marja Hanski 19.11.2014. Powerpoint -esitys. Saatavissa <<https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/vastuullisuusraportointi>>, luettu 18.2.2016

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012), *OECD:n toimintaohjeet monikansallisille yrityksille. Vuoden 2011 tarkistus*. TEM raportteja 5/2012.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2012), *Valtioneuvoston periaatepäätös yhteiskuntavastuusta*

Työ- ja elinkeinoministeriö (2011), *Valtioneuvoston periaatepäätös yritys- ja yhteiskuntavastuusta*.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013), Yhteiskuntavastuun periaatepäätös. Työministeri Lauri Ihalainen: Suomi yhteiskuntavastuun edelläkävijäksi. Saatavissa <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/yhteiskuntavastuun_periaatepaatos>, luettu 10.5.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015a), Vastuullisuusraportointi: Uudet tuulet puhaltavat, EU eturintamassa. Saatavissa <<https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/vastuullisuusraportointi>>, luettu 18.2.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015b), Yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunta. Saatavissa <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/yhteiskunta-_ja_yritysvastuun_neuvottelukunta>, luettu 7.5.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015c), Yhteiskuntavastuu. Saatavissa <<https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu>>, luettu 27.3.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015d), Yhteiskuntavastuun ohjeet ja periaatteet. Saatavissa <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/yhteiskuntavastuun_ohjeet_ja_periaatteet>, luettu 27.3.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015e), Vastuullisuuden painottaminen julkisissa hankinnoissa vaatii johdon sitoutumista. Saatavissa <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/ajankohtaista_yhteiskuntavastuusta/vastuullisuuden_painottaminen_julkisissa_hankinnoissa_vaatii_johdon_sitoutumista.117950.news?113769_o=5>, luettu 18.2.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015f), Ajankohtaista yhteiskuntavastuusta. Kommentteja pyydetään päivittäistavarakaupan yhteiseen näkemykseen YK:n periaatteiden noudattamisesta hankintaketjuissa. Saatavissa <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/ajankohtaista_yhteiskuntavastuusta/kommentteja_pyydetaan_paivittaistavarakaupan_yhteiseen_nakemykseen_yk_n_periaatteiden_noudattamisesta_hankintaketjuissa.117949.news?113769_o=5>, luettu 18.2.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015g), OECD:n monikansallisten yritysten toimintaohjeiden yksittäistapausten käsittely. Saatavissa <https://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/oecd_n_monikansallisten_yritysten_toimintaohjeiden_yksittaistapausten_kasittely>, luettu 26.3.2016.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2015h), Ajankohtaista yhteiskuntavastuusta. TEM järjestää keskustelutilaisuuden YK:n yrityksiä ja ihmisoikeuksia koskevien ohjaavien periaatteiden toimeenpanoehdotuksesta. Saatavissa http://www.tem.fi/yritykset/yhteiskuntavastuu/ajankohtaista_yhteiskuntavastuusta/tem_jarjestaa_kskustelutilaisuuden_yk_n_yrityksia_ja_ihmisoikeuksia_koskevien_ohjaavien_periaatteiden_toimeenpanoehdotuksesta.115175.news?113769_o=10, luettu 24.5.2016.

Valtioneuvosto (2016), Suomi allekirjoittaa sopimuksen verohallintojen välisestä verotuksen maakohtaisesta tietojenvaihdosta. Saatavissa <http://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/suomi-allekirjoittaa-sopimuksen-verohallintojen-valisesta-verotuksen-maakohtaisesta-tietojenvaihdosta?_101_INSTANCE_3wyslLo1Z0ni_groupId=10623>, luettu 10.5.2016.

Valtioneuvoston asetus (2008), Valtioneuvoston asetus yhteiskunta- ja yritys vastuun neuvottelukunnasta. 4.9.2008.

Valtioneuvoston kanslia (2014), Ohjeistus valtion enemmistöomisteisille yhtiöille maakohtaisten verojen raportointiin. VNK/1256/50/2014.

Valtioneuvoston kanslia (2011), *Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelma. Avoin, oikeudenmukainen ja rohkea Suomi.* 22.6.2011.

Valtioneuvoston kanslia (2015a), Taustamuistio erillisten valtioneuvostotasoisten strategioiden vähentämiseen. VNK/480/49/2015. Valtioneuvoston kanslia (2015a), Muistio. Taustamuistio erillisten valtioneuvostotasoisten strategioiden vähentämiseen. VNK/480/49/2015.

Valtioneuvoston kanslia (2015b), Valtioneuvoston strategiat. Erillisten valtioneuvostotasoisten strategioiden määrän vähentäminen. VNK/480/49/2015.

Valtioneuvoston kanslia (2015c), Rakennemuutokseen sopeutumisen ennaltaehkäisevä toimintamalli. Asettamispäätös VNK008:00/2015. 18.3.2015.

Valtioneuvoston kanslia (2011), Valtion omistajapolitiikkaa koskeva valtioneuvoston periaatepäätös 3.11.2011.

Valtiopäiväasiakirjat 2012. KK 969/2012.

Valtiopäiväasiakirjat 2014. KK 1018/2014.

Valtiopäiväasiakirjat 2015. KK 304/2015.

Virtanen, Erkki (2003), Miten yhteiskuntavastuu nähdään julkishallinnossa. Suomen paperi-insinöörien yhdistyksen syyskokous, Marina Congress Center 23.11.2003.

Saatavissa

<<http://ktm.elinar.fi/ktm/puheet/puheet.nsf/9c2c97cd60c9efcdc225685600419487/b9c05a8700b32fafc2256de500455200?OpenDocument>>, luettu 21.2.2016.

KIRJALLISUUS

Alasuutari, Pertti (2001), *Laadullinen tutkimus*. (3. uudistettu painos, 1. painos 1993). Tampere: Vastapaino.

Albareda, Laura – Joseph M. Lozano ja Tamyko Ysa (2007), “Public Policies on Corporate Social Responsibility: The Role of Governments in Europe”, *Journal of Business Ethics* 74: 391–407.

Albareda, Laura – Josep M. Lozano – Antonio Tencati – Atle Midttun ja Francesco Perrini (2008), “The changing role of governments in corporate social responsibility: drivers and response”, *Business Ethics: A European Review* 17 (4): 347–363.

Association of Accredited Public Policy Advocates to the European Union (2015), Key Definitions: Polity, Policy, Politics, Corporate Communications, Public Affairs, Lobbying, Government Relations. Saatavissa <<http://www.aalep.eu/key-definitions-polity-policy-politics-corporate-communications-public-affairs-lobbying-government>>, luettu 28.2.2016.

Barley, Stephen. R. (2007), “Corporations, democracy and the public good”, *Journal of Management Inquiry* 16 (3): 201–215.

Barsky, N.P – M.E. Hussein & S.F. Jablonsky (1999), “Shareholder and stakeholder value in corporate downsizing. The Case of United Technologies Corporation”, *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 12 (5): 583–604.

Bisley, Nick (2007), *Rethinking Globalization*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Bredgaard, Thomas (2004), “Corporate Social Responsibility between public policy and enterprise policy”, *European Review of Labour and Research* 10 (3): 372–392.

Carriga, Elisabet & Domènec Melé (2004), “Corporate Social Responsibility Theories: Mapping the Territory”, *Journal of Business Ethics* 53: 51–71.

Carroll Archie B. & Ann Buchholtz (2006), *Business & Society. Ethics and Stakeholder Management*. Ohio: South-Western.

Carroll, Archie B. (1999), “Corporate Social Responsibility: Evolution of a Definitional Construct”, *Business & Society* 38 (3): 268–295.

Carroll, Archie B. (1995), “Stakeholder thinking in three models of management morality: A perspective with strategic implications”. Teoksessa Näsi, J. (toim.), *Understanding stakeholder thinking*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 47–74.

Carroll, Archie B. (1991), “The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders”, *Business Horizons* 34 (4): 39–48.

Chandler, Alfred D. Jr. & Bruce Mazlish (toim.) (2005), *Leviathans: Multinational Corporations and the New Global history*. Cambridge: Cambridge University Press.

DiMaggio, Paul J. & Walter W. Powell (1983), "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organisational Fields", *American Sociological Review* 2 (48): 147–160.

Elkington, John (2004), "Enter The Triple Bottom Line". Teoksessa Henriques, Adrian – Julie Richardson (toim.), *The Triple Bottom Line: does it all add up?* London: Earthscan, 1–16.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998), *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Juha Suoranta (2000), *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino

Euroopan unionin lehti (2003), Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2003/51/EY (18.6.2003), Yhtiömuodoltaan tietynlaisten yhtiöiden, pankkien ja muiden rahoituslaitosten sekä vakuutusyritysten tilinpäätöksistä ja konsolidoiduista tilinpäätöksistä annettujen direktiivien 78/660/ETY, 83/349/ETY, 86/635/ETY ja 91/674/ETY muuttamisesta. Saatavissa <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:178:0016:0022:FI:PDF>>, luettu 30.1.2016.

Euroopan yhteisöjen komissio (2010), Eurooppa 2020. Älykkään, kestävän ja osallistavan kasvun strategia. KOM (2010): 2020 lopullinen. Bryssel 3.3.2010.

Euroopan yhteisöjen komissio (2006), Kasvua ja työllisyyttä edistävän kumppanuuden toteuttaminen: Euroopasta esikuva yritysten yhteiskuntavastuun alalla. KOM(2006): 136 lopullinen. Bryssel 22.3.2006.

Euroopan yhteisöjen komissio (2001), Vihreä kirja yritysten sosiaalisen vastuun eurooppalaisten puitteiden edistämisestä. KOM(2001): 366 lopullinen. Bryssel 18.7.2001.

Euroopan yhteisöjen komissio (2002), Yritysten sosiaalinen vastuu: elinkeinoelämän panos kestävään kehitykseen. KOM(2002): 347 lopullinen. Bryssel 2.7.2002.

Eurooppa-neuvosto (2006), Suomen EU-puheenjohtajuuskauden CSR-konferenssi Brysselissä 22.11.2006. Vastuullinen yritystoiminta edistää innovaatioita ja kilpailukykyä. Saatavissa <http://www.eu2006.fi/NEWS_AND_DOCUMENTS/PRESS_RELEASES/VKO46/EN_GB/1163677193310/INDEX.HTM>, luettu 24.5.2016.

FIBS (2013), Vuosikertomus.

FIBS (2015), Vuosikertomus.

Fieldhouse, D.K. (1986), "The Multinational: A critique of a Concept". Teoksessa Teichova, Alice, Maurice Lévy-Leboyer ja Helga Nussbaum (toim.), *Multinational Enterprise in Historical Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press, 9–10.

Finnemore, Martha & Kathryn Sikkink (1998): "International Norm Dynamics and Political Change", *International Organisation* 52 (4): 887–917.

FinnWatch (2014), Eläkkeitä muiden maiden verorahoilla? Suomalainen työeläkesijoittaminen ja vastuullinen veronmaksu.4/2014.

Finskas, Heidi (2007), *Corporate Social Responsibility in a governmental perspective. An analysis of public policies for CSR in Finland*. Master Thesis. Institute for Political Science, University of Oslo.

Fox, Tom – Halina Ward ja Bruce Howard (2002): Public sector roles in strengthening corporate social responsibility: a baseline study. Corporate Responsibility for Environment and Development Programme, International Institute for Environment and Development (IIED). Prepared for the Corporate Social Responsibility Practice, Private Sector Advisory Services Department, World Bank.

Friedman, Milton (1970), "The Social Responsibility of Business Is to Increase Its Profits", *The New York Times Magazine*, September 13, 1970.

Goodwin, Neva (2005), "The Social Impacts of Multinational Corporations: An Outline of the Issues With a Focus on Workers". Teoksessa Chandler, Alfred D, Jr. & Bruce Mazlish (toim.): *Leviathans: Multinational Corporations and the New Global history*. Cambridge: Cambridge University Press, 135–165.

Gjølberg, Maria (2011) "Explaining Regulatory Preferences: CSR, Soft Law, or Hard Law? Insights from a Survey of Nordic Pioneers in CSR", *Business and Politics*, 13 (2): Article 4.

Gjølberg, Maria (2012), *Nordic Pioneers in the field of CSR*. Esitys konferenssissa "CSR - a driver for innovation and competitiveness in the Nordic region" 11.10.2012 Trondheim. Saatavissa <<http://www.slideshare.net/NordicInnovation/nordic-pioneers-in-the-field-of-csr>>, luettu 22.6.2015.

Gjølberg, Maria (2012, *The political economy of corporate social responsibility (CSR)*. Series of dissertations submitted to the Faculty of Social Sciences, University of Oslo. No. 321. Norway: AIT Oslo AS.

Gray, Rob – Dave Owen ja Carol Adams (1996), *Accounting and accountability. Changes and challenges in corporate social and environmental reporting*. Prentice Hall: Wiltshire.

Hall, Peter A. & Taylor, Rosemary C.R. (1996): *Political science and the three new institutionalisms*. MPIFG Discussion Paper 96/6.

Heikinheimo, Kati (2006), "Promoting corporate social responsibility – Views on The Finnish Public Sector's role and influence". Teoksessa Tomi J. Kallio – Piia Nurmi (toim.), *Vastuullinen liiketoiminta. Peruskysymyksiä ja esimerkkejä*. Tampere: Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, 87–101.

Hirsjärvi, Sirkka – Pirkko Remes ja Paula Sajavaara (1997), *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

International Organization for Standardization (2010), *ISO 26000 – Social responsibility*. Saatavissa <http://www.iso.org/iso/iso_catalogue/management_standards/social_responsibility.htm>, luettu 30.1.2016.

Imbeau, Louis M. (1996): "Introduction: The Comparative Observation of Government Activity." Teoksessa Imbeau, Louis M. & Robert D. McKinlay (toim.): *Comparing Government Activity*. London: Macmillan Press, 1–12.

Juholin, Elisa (2003), *Born Again. A Finnish Approach to Corporate Social Responsibility*. Jyväskylä: Jyväskylä Studies in Communication 26.

Juholin, Elisa (2004a), *Cosmopolis. Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Juholin, Elisa. (2004b), "For business or the good of all? A Finnish approach to corporate social responsibility". *Corporate Governance* 4 (3): 20–31.

Jutila, Marjatta (2008), *Yritysten vastuullisuuden edistäminen. Selvitys kansainvälisistä julkisen hallinnon toimenpiteistä ja hyvistä käytännöistä*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 39/2008.

Kauppinen, Timo (2005), *Suomen työmarkkinamalli*. Helsinki: WSOY.

Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336. Saatavissa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=kirjanpitolaki>>, luettu 21.2.2016.

Kirjanpitolautakunta (KILA) (2006), *Kirjanpitolautakunnan yleisohje toimintakertomuksen laatimisesta*. Saatavissa <<http://www.edilex.fi/virallistieto/kilaohje/toimikert>>, luettu 21.2.2016.

Knudsen, Jette Steen & Dana Brown (2012), *Why Governments Intervene: Mixed Motives for Public Policies on CSR*. Saatavissa <<http://ssrn.com/abstract=2187054>>, luettu 30.1.2016.

KPMG (2010), *Carrots and sticks – promoting transparency and sustainability. An update on trends in Voluntary and Mandatory Approaches to Sustainability Reporting*. Saatavissa

<http://www.kpmg.com/ZA/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Advisory-Publications/Documents/Carrots_Sticks_2010.pdf>, luettu 30.1.2016.

KPMG (2011), International Survey of Corporate Responsibility Reporting. Saatavissa <<http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/corporate-responsibility/Documents/2011-survey.pdf>>, luettu 30.1.2016.

Kujala, Johanna (2012), Vastuullinen johtaminen ja liiketoiminta -kurssi. Luento: Vastuullisen liiketoiminta-ajattelun kehittyminen Suomessa. 17.1.2012.

Kujala, Johanna & Sari Kuvaja (2002), *Välittävä johtaminen. Sidosryhmät eettisen liiketoiminnan kirittäjinä*. Helsinki: Talentum.

Laine, Markus & Pekka Jokinen (2001), "Politiikan ulottuvuudet" teoksessa Haila, Yrjö & Pekka Jokinen (toim.), *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*. Tampere: Vastapaino 47–65.

Löytyniemi, Timo (2011), *Valtio-omistus 2030 – mitä ja miksi?* Raportti Pörssisäätiölle 2011.

Moreno, Angeles & Paul Capriotti, (2009) "Communicating CSR, citizenship and sustainability on the web", *Journal of Communication Management* 13 (2):157–175.

McIntosh M. (2007), "Progressing from Corporate Social Responsibility to brand integrity". Teoksessa May, Steve – George Cheney ja Juliet Roper J. (toim.) (2007): *The debate over Corporate Social Responsibility*. Oxford: Oxford University Press, 45–56.

Matten, Dirk & Andrew Crane (2005), "Corporate Citizenship: Toward an Extended Theoretical Conceptualization", *Academy of Management Review* 30 (1): 166–179.

Matten, Dirk & Jeremy Moon (2004), 'Implicit' and 'Explicit' CSR. A conceptual framework for understanding CSR in Europe. No. 29-2004 ICCSR Research Paper Series – ISSN1479-5124.

Matten, Dirk & Jeremy Moon (2008), "'Implicit' and 'Explicit' CSR: A conceptual framework for understanding CSR in Europe", *Academy of Management Review* 33 (2): 404–424.

Moilanen, Liisa & Ari Haapanen (2006), *Yhteiskuntavastuun sosiaalinen ulottuvuus. Hyvät käytännöt yrityksen arjessa*. Työpoliittinen tutkimus.

Munkelien, Eli Bleie – Pia Goyer Rudolfsson ja Izabela Fratzczak (2005): "CSR in the Scandinavian countries: a review of voluntary versus regulated." Teoksessa Istemi Demirag (toim.) (2005): *Corporate Social Responsibility, Accountability and Governance. Global Perspectives*. Sheffield: Greenleaf Publishing, 182–197.

Mäkelä, Hannele & Salme Näsi (2010), "Social responsibilities of MNCs in downsizing operations. A Finnish forest sector case analysed from the stakeholder, social contract and legitimacy theory point of view", *Accounting, Auditing & Accountability Journal* 23 (2): 149–174.

Mäkinen, Jukka & Arno Kourula (2008), "Yritysvastuun politiikkaa", *Niin & Näin* 4: 92–101.

Niskala, Mikael & Kaisa Tarna (2003), *Yhteiskuntavastuun raportointi*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

North, Douglas C. (1990), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press.

Oberman, W. D. (2004), "A framework for the ethical analysis of corporate political activity", *Business and Society Review* 109 (2): 245–262.

Oinas, Päivi (2005), "Finland: A Success Story?", *European Planning Studies* 13 (8): 1227–1244.

Osakeyhtiölaki (2006/624). Saatavissa <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2006/20060624>>, luettu 21.2.2016.

Panapanaan, Virgilio – Lassi Linnanen (2009), "An Exploratory Study of the Social Dimension of Corporate Responsibility in Finland. Teoksessa Idowu, S. O. & W.L. Filho (toim.) (2009), *Global Practices of Corporate Social Responsibility*, Berlin: Springer-Verlag, 73–102.

Palonen, Kari (2003), "Four Times of Politics: Policy, Polity, Politicking, and Politization", *Alternatives: Global, Local, Political*, 28 (2): 171-186.

Palonen, Kari (1993), *Politikointi, politisointi, politiikka - Tulkinta politiikan ajatusmuodon pelikielikaikaloista*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Patomäki, Heikki (2007), *Uusliberalismi Suomessa*. WSOY

Pedersen, Lisbeth (2009), Työelämän tutkimuspäivät. Kutsusymposium: Työelämän tutkimuksen tulevaisuus Pohjoismaissa (The future of work life research in Nordic countries). 4.11.2009. Tampere.

Peters, B. Guy (2001): *Institutional theory in political science: The 'New Institutionalism'*. Continuum: London.

Rayman-Bacchus, Lez (2004), "Assessing Trust in, and Legitimacy of, the Corporate". Teoksessa Crowther, David & Rayman-Bacchus, Lez (toim.) *Perspectives on Corporate Social Responsibility*. Aldershot: Ashgate, 21–39.

- Rinne, Jarmo (2004), "Uusien yhteiskunnallisten liikkeiden muuttuva toimintaympäristö", *Futura* 23 (2): 90–97.
- Ristelä, Pekka (2011), "Ay-liike, yritysvastuu ja kuluttajavaikuttaminen". Teoksessa Lipponen, Elisa (toim.), *Kuluttajavaikuttamisen raja*. Jyväskylä: WS Bookwell Oy, 61–69.
- Roach, Brian (2005), "A Primer on Multinational Corporations". Teoksessa Chandler, Alfred D. Jr. & Bruce Mazlish (toim.) (2005), *Leviathans: Multinational Corporations and the New Global history*, Cambridge: Cambridge University Press, 19–44.
- Rohweder, Liisa (2004), *Yritysvastuu – kestävä kehitys organisaatiossa*. Porvoo: WSOY.
- Rouhinen, Samuli (2014), *Matkalla mallimaaksi? Kestävän kehityksen juurtuminen Suomessa*. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Sairinen, Rauno (2003): "The Politics of Regulatory Reform: 'New' Environmental Policy Instruments in Finland." *Environmental Politics* 12 (1): 73–92.
- Scholte, Jan Aart (2005), *Globalization: A Critical Introduction*. New York: Palgrave Macmillan.
- Schmidt, Vivian A. (2008), "Discursive Institutionalism: The Explanatory Power of Ideas and Discourse". *Annual Review of Political Science* 11: 303–326.
- Schneider, Martin R. & Mihai Paunescu (2012), "Changing varieties of capitalism and revealed comparative advantages from 1990 to 2005. A test of the Hall and Soskice claims. *Socio-Economic Review* 10 (4): 731–753.
- Seeger, M.W. & S. J. Hipfel (2007), "Legal versus ethical arguments. Contexts for corporate social responsibility". Teoksessa May, Steve – George Cheney ja Juliet Roper (toim.), *The debate over corporate social responsibility*. New York: Oxford University Press, Inc., 155–166.
- Shaw, Hillary J. (2007), "The Role of CSR in Re-empowering Local Communities", *Social Responsibility Journal* 3 (2): 11–21.
- Siltaoja, Marjo (2010), *Discarding the Mirror. The Importance of Intangible Social Resources to Responsibility in Business in a Finnish Context*. Jyväskylä: Yliopistopaino.
- Skurnik, Samuli. 2005, *Suomalaisen talousmallin murros. Suljetusta sääntelytaloudesta kaksinaapaiseen globaalitalouteen*. Helsinki School of Economics Acta Universitatis oeconomicae helsingiensis A-251. Väitöskirjatyö.

Sorsa, Kaisa (2007), *Ennakoivan oikeuden näkökulmia sopimustoiminnan itsesääntelyyn EU:ssa*. Oikeustieteen päivät 30.–31.8.2007. Tampere.

Sorsa, Kaisa (2010), *Itsesääntely ja yhteiskuntavastuu*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Kilpailukyky 45/2010.

Spitzeck, Heiko & Erik G. Hansen (2010), "Stakeholder governance: how stakeholders influence corporate decision making", *Corporate Governance* 10 (4): 378–391.

Stiglitz, Joseph E. (2007), "Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of a Cross-border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities", *American University International Law Review* 23 (3): 451–558.

Stiglitz; Joseph E. (2008a), "The Future of Global Governance". Teoksessa Serra, Narcis (toim.), *The Washington Consensus Reconsidered*, New York: Oxford University Press, 313–327.

Stiglitz, Joseph E. (2008b), "Is There a Post-Washington Consensus Consensus?" Teoksessa Serra, Narcis (toim.), *The Washington Consensus Reconsidered*, New York: Oxford University Press, 41–56.

Suomen Standardisoimisliitto SFS ry (2016), ISO 26000 Yhteiskuntavastuu. Saatavissa <http://www.sfs.fi/julkaisut_ja_palvelut/tuotteet_valokeilassa/iso_26000_yhteiskuntavastuu>, luettu 24.5.2016.

Suomen virallinen tilasto (2014), Ulkomaiset suorat sijoitukset. Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa <http://www.stat.fi/til/ssij/2014/ssij_2014_2015-10-30_tie_001_fi.html>, luettu 15.5.2016.

Suomen virallinen tilasto (2015), Ulkomaiset suorat sijoitukset Suomeen kasvoivat selvästi vuonna 2014. Saatavissa <http://www.stat.fi/til/ssij/2014/ssij_2014_2015-10-30_tie_001_fi.html>, luettu 15.5.2016.

Suomen Yleisradio (2012), *Maailman ensimmäinen GSM-puhelu*. Saatavissa <<http://yle.fi/aihe/artikkeli/2008/02/22/maailman-ensimmainen-gsm-puhelu>>, luettu 30.1.2016.

Tainio, R. & Lilja, K. (2003), "The Finnish business system in transition: Outcomes, actors and their influence". Teoksessa B. Czarniawska - G. Sevón (toim.) *The Northern Lights: Organization Theory in Scandinavia*. Malmö: LiberAbstrakt, 69–87.

Takala, Tuomo (2004), "Yrityksen yhteiskuntavastuu globalisoituvassa maailmassa". Teoksessa Kauppinen, Ilkka (toim.), *Moraalitalous*. Tampere: Vastapaino, 212–232.

Tamminen, Rauno (1993), *Tiedettä tekemään!* Jyväskylä: Atena.

Tiihonen, Seppo (2004), *From Governing to governance*. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tilastokeskus (2015), *Ulkomaiset suorat sijoitukset 2014*. Tilastokeskus: Edita Publishing Oy.

Timonen, L. & V. Luoma-aho, (2010), "Sector-based corporate citizenship", *Business Ethics: A European Review* 19 (1):1–13.

Tuomi, Jouni & Anneli Sarajärvi (2003), *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerrus Kirjapaino Oy.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013), *21 polkua Kitkattomaan Suomeen*. ICT 2015 -työryhmän raportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Innovaatio. 4/2013.

Työ- ja elinkeinoministeriö (2013), Yritysten hallinnollinen taakka. Saatavissa <http://www.tem.fi/yritykset/yritysten_saantelytaakan_vahentaminen/hallinnollinen_taakka>, luettu 24.5.2016.

Uimonen, Maija-Leena (2006), *Suomalaisten yritysten vapaaehtoinen sosiaalinen vastuu. Sidosryhmäviitekehys yritysten ja ulkoisten sidosryhmien edustajien näkemyksissä*. Helsinki: Työministeriö.

Vedung, Evert (1998): "Policy Instruments: Typologies and Theories." Teoksessa Bemelmans-Videc, Marie-Louise – Ray C. Rist ja Evert Vedung (toim.): *Carrots, Sticks & Sermons. Policy Instruments & their Evaluation*. London: Transaction Publishers, 21–58.

Vehkaperä, Meri (2003), *Yrityksen yhteiskuntavastuu – vastuuta voittojen vuoksi?* Jyväskylän yliopisto, taloustieteiden tiedekunta -julkaisuja. No 135/2003. Licensiaattitutkielma.

Waddock, Sandra (2007), "Corporate Citizenship. The Dark-Side Paradoxes of Success". Teoksessa Teoksessa May, Steve – George Cheney ja Juliet Roper (toim.), *The debate over corporate social responsibility*. New York: Oxford University Press, Inc., 74–86.

Warren, R.C. (2003), "The evolution of business legitimacy", *European Business Review* 15 (3): 153–163.

Whitley, Richard (1999), *Divergent Capitalisms. The Social Structuring and Change of Business Systems*. Oxford: Oxford University Press.

Yhdistyneiden Kansakuntien Ympäristön ja kehityksen maailmankomissio (1987), *Our Common Future*. Saatavissa <<http://www.worldinbalance.net/pdf/1987-brundtland.pdf>>, luettu 21.2.2016.